ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2018 m. gruodžio 21 d. Nr. 24 (1304) Kaina 1,20 Eur

Adomo Mickevičiaus „Odėje jaunystei“ – akivaizdi laisvosios mūrininkystės įtaka ..... p. 5
Leonardo Gutausko tekstams nesvetimas palimpsestas ..... p. 6
Kęstučio Navako eilėraščiai ..... p. 8

Vaiko Kalėdos Velse

DYLAN THOMAS

Ši angliškai rašiusio valų poeto Dylano Thomo (1914–1953), iki 23-ejų gyvenusio tėvų namuose Svonsyje, pajūrio mieste Velso pietuose, beletrizuotų autobiografinių reminiscencijų esė pirmąkart spaudoje paskelbta 1950 m., o knygele originaliu pavadinimu (*A Child's Christmas in Wales*) išleista jau po autoriaus mirties, 1954-aisiais. Kūrinys yra tapęs anglakalbės kalėdinės literatūros klasika, ne kartą inscenizuotas ir ekranizuotas.

Tais laikais tame pajūrio miestuko pakrašty, iš kurio garsų kartais prieš miegą mane pasiekia tik tolimi balsai, Kalėdos būdavo tokios panašios vienos į kitas, kad aš nebeatmenu, ar snigdavo šešias dienas ir šešias naktis, kai buvau dvylikos, ar snigdavo dvylika dienų ir dvylika naktų, kai buvau šešerių.

Visos Kalėdos ritasi link skeltaliežuvės jūros, nelyginant šaltas mėnulis, nutrūktgalviškai riedantis dangumi, sutampančiu su mūsų gatve; sustoja jos ties ledinuotų, žuvis stingdančių bangų pakraščiu, ir aš panardinu rankas į sniegą ir traukiu viršun viską, ką užčiuopiu. Ranka grimzta į vilnos baltumo atostogų pusnį su varpo šerdimi, pūpsančią ties šventiškai giedančia jūra, ir iš jos išnyra ponia Proterou su ugniagesiais.

Kūčių popietė, aš – ponios Proterou sode, drauge su jos sūnumi Džimu tykau kačių. Sninga. Per Kalėdas visada snigdavo. Gruodis mano atmintyje baltutėlis nelyg Laplandijoj, nors ir be šiaurinių elnių. Bet užtat su katėm. Kantrūs, sugrubę ir sukietėjusiom širdim, tykodavom kačių su sniego gniūžtėmis kojinėmis apmuturiuotose rankose. Žvilgančios ir ištįsusios it jaguarai, baisingai ūsuotos, purkšdamos ir niurzgaudamos, jos sėlindavo ir slydinėdavo baltomis vidinio kiemo tvoromis, o lūšiaakiai medžiokliai, mudu su Džimu, kailinėm kepurėm maukšlini, mokasinuoti traperiai iš Hadsono įlankos, iš Mamblz gatvės, svaidydavom mirtį nešančius sniego kamuolius į jų akių žalumą.

Išmintingos katės niekad nepasirodydavo. Slopioj amžino sniego tyloj, – amžino nuo trečiadienio, – mudu, eskimapėdžiai Arkties šauliai, laikėmės taip tykiai, kad nė nenugirdom pirmo ponios Proterou šūksmo iš jos iglu sodo gilumoje. O jei ir būtume nugirdę, jis būtų nuskambėjęs kaip iš toli mestas mūsų priešo ir grobio – kaimynų poliarinės katės – iššūkis. Tačiau netrukus riksmas nuskardėjo garsiau.

– Ugnis! – kaukė ponia Proterou, daužydama pietų gongą. – Degam!

Su gniūžtėmis delnuose nukūrėme per sodą tiesiai prie namo; ir dūmai iš tiesų veržėsi iš valgomojo, ir gongas gaudė, o ponia Proterou nelyginant Pompėjų šauklė skelbė pragaištį. Tai buvo geriau už visų Velso kačių virtinę ant tvoros! Įkurnėję į namą, nusėtą sniego gniūžtėmis, sustingome ties pridūmyto kambario slenksčiu.

Kažkas iš tikrųjų degė; galbūt ponas Proterou, kuris po pietų visados nusnūsdavo laikraščiu užsiklojęs veidą. Tačiau jis stirksojo patalpos vidury ir šlepete daužė dūmus.

– Nuostabios Kalėdos, – murmėjo jis.

– Skambink į gaisrinę! – sustugo ponia Proterou mušdama gongą.

– Kur tu juos rasi, – atsakė ponas Proterou, – juk Kalėdos.

Ugnies nesimatė, tik dūmų kamuoliai, ir Džimo tėvas stovėjo jų epicentre ir mosavo šlepete lyg diriguodamas.

– Darykit ką nors, – burbtelėjo mums.

Ir mudu su Džimu, paleidę seriją gniūžčių į dūmus, – į poną Proterou, manding, nepataikėm, – nukūrėm link telefono būdelės.

– Paskambinkim ir policijai! – siūlė Džimas.

– Ir greitajai!

– Ir Erniui Dženkinsui, jam patinka gaisrai.

Tačiau iškvietėm tiktai gaisrinę, ir netrukus atvykę trys augaloti šalmuoti vyrai įvilko į namus vandens žarną, ir ponas Proterou tik tik spėjo išlėkti į lauką, iki ją atsukant. Už šias triukšmingesnių Kūčių vargu ar kas yra patyrę. O kai ugniagesiai, užsukę žarną, dar stypsojo šlapiame, prirūkusiame kambaryje, iš viršaus nulipo Džimo teta, panelė Proterou. Mudu su Džimu pritilę laukėme, ką gi ji pasakys ugniagesiams. Kaip visada, ji rado pačius tinkamiausius žodžius. Paspoksojusi į tris augalotus ugniagesius spindinčiais šalmais dūmų, pelenų ir tirpstančių sniego gniūžčių apsuptyje ji paklausė:

David Yarrow. Rojus gali palaukti II. 2014

– Gal norėtumėt ką paskaityti?

Prieš daugelį metų, kai dar buvau vaikas, kai Velse dar lakstė vilkai ir flanelinių pasijonių raudonio paukščiai narstė tarp arfos išlinkio kalvų, kai dieną naktį traukėme dainas ir voliojomės urvuose, atsiduodančiuose sekmadienio popietėmis drėgnoje ūkininko trobos svetainėje, ir nusistvėrę diakonų žandikaulius vaikėmės anglus ir meškas, dar iki mašinų, dar iki rato, dar prieš kilniasnukius arklius, kai dar paikai džiugiais kalvų gūbriais jodinėjom be balno, vis snigo ir snigo. Bet šit kažkoks pipiras čiauška:

– Pernai irgi snigo. Aš nulipdžiau besmegenį, bet mano brolis jį nugriovė, o tada aš nugrioviau brolį, o paskui mes gėrėm arbatą.

– Bet sniegas tai ne tas pats, – atkertu. – Pas mus sniegą drėbdavo ne tik iš baltutėlių dangaus kibirų, jis vyturiuodamas kilo nuo žemės ir verpetavo atitrūkęs nuo rankų, delnų ir medžių kamienų; sniego ant namų stogų pernakt priaugdavo lyg kuo tikriausių ilgabarzdžių pataisų, jis apraizgydavo sienas ir apiberdavo vartelius veriantį laiškanešį lyg kokia žadą atimančia baltų savadarbių kalėdinių atvirukų kruša.

– Ar laiškanešių tada irgi būdavo?

– Spindinčiom akim ir pūgos prisirpintom nosim. Atkrypavę atgurgždėję sustirusiom kojom, jie pirštinėtais kumščiais ryžtingai baladodavo į duris. Bet vaikai girdėdavo tik varpelių skambėjimą.

– Sakai, kai laiškanešys belsdavo į duris, jos skambėdavo?

– Sakau, kad vaikai tuos varpelius girdėdavo savo galvose.

– Aš girdžiu tik perkūnijos dundesį kartais, ne varpelius.

– Bet būta ir bažnyčios varpų.

– Jų galvose?

– Ne, ne, ne – tamsutėlėse baltutėlėse varpinėse, sūpuojamų vyskupų ir gandrų. Ir tų varpų žinia skardendavo per visą apsivyturiavusį miestą, per putotas sustingusios pudros ir ledų kalvas iki pat traškančios jūros. Rodydavos, kad visos bažnyčios gaudžia iš džiaugsmo po mano langu, o vėjarodžių gaideliai gieda Kalėdų giesmes ant mūsų tvoros.

– Grįžkim prie laiškanešių.

– Laiškanešiai kaip laiškanešiai – bastūnai, mėgstantys šunis, Kalėdas ir sniegą. Barškindavo į duris pamėlusiais krumpliais...

– Pas mus būdavo juodas durų belstukas...

– Ant baltų durų kilimėlių mažytėse, užpustytose verandose jie pūškuodami leido iš burnos garų vaiduoklius ir trypčiodavo nuo vienos kojos ant kitos tarsi berniūkščiai, norintys į lauką.

– O tada dovanos?

– O tada Dovanos – iš kalėdinių dėžučių. O sustiręs laiškanešys su rožės pumpuru nosies vietoj nudzingsėdavo šiurpiai žybsinčia atšlaite, slidžia it arbatos padėklas. Suledėjusiais batais jis klampodavo kaip žuvų prekeivis, linguodamas krepšiu tarsi sušalusia kupranugario kupra, ir ūmai čiūžtelėjęs ant vienos kojos, dievaži, dingdavo už kampo.

– Grįžkim prie Dovanų.

– Naudingos Dovanos: dar karietų laikų šalikai, kuriuose prasmegdavai, ir kumštinės pirštinės tingiems milžinams; dryžuotos kaklajuostės iš šilkinę gumą primenančios medžiagos, jas galėjai ištempti iki kaliošų; ant akių smunkančios beretės, kailinės kepuraitės su triušio ausytėmis ir balaklavos, skirtos nelaimėliams iš mąžtančių galvų genčių; iš tetų, vilkdavusių vilną tiesiai ant pliko kūno, gaudavai ūsuotų ir graužiančių liemenių, užmindavusių mįslę, kaip toms tetoms pavyko ligi šiol plikai nenusigremžti odos; o kartą dovanų gavau nertinę abrakinę – iš tetos, dabar, deja, jau nebeprunkštaujančios drauge su mumis. Taip pat knygos be paveikslėlių, kuriose berniukai, nors ir prigrasinti skambiais žodžiais nečiuožinėti ant Fermerio Džailzo* kūdros, vis tiek čiuožinėjo ir nuskendo; ir knygos, kuriose visai viskas papasakota apie vapsvas, tik neaišku kodėl.

– Išvardink Nenaudingas Dovanas.

– Maišeliai su patižusiais margaspalviais guminukais žmogeliukais, sulankstyta vėliava, dirbtinė nosis, tramvajaus konduktoriaus kepurėlė ir bilietų skylamušis dargi su varpeliu; nė vienos laidynės; kartą per klaidą, kurios nieks negalėjo paaiškint, – kirvukas; celiulioidinė antis, kuri spustelta išduodavo visiškai neantišką garsą, o kažkokį miauksintį mū, kurį galėtų leist nebent katė, turinti ambicijų tapti karve; taip pat – spalvinimo knygelė, kurioje žolę, medžius, jūrą ir gyvulėlius galėjau spalvinti kaip noriu, dėl to akinamai žydros avys tebesigano raudonoj lankoj, virš kurios narsto žalsvi paukščiai visų vaivorykštės spalvų snapais. Kietai virti kiaušiniai, irisai, karamelės ir saldainių asorti, traškučiai, trapučiai, mėtiniai ledinukai, marmeladiniai saldainiai, marcipanai ir vališki sausainukai; ir visas būrys šviesių alavinių kareivėlių, kurie negalėdami kariauti visados galėdavo pabėgti. Be to, stalo žaidimas „Šeimos žalčiai ir pasisekimo laiptai“. Ir savarankiško konstravimo rinkinys jauniesiems inžinieriams „Nėra kas veikt!“ su instrukcijom. Ak, nėra kas veikt tik Leonardui! Ir švilpukas – nuo jo švilpimo įsilodavo šunys, ir tie šunys pabudindavo seną kaimyną, ir tas kaimynas baladodavo mums į sieną, ir nuo to baladojimo nuo sienos nukrisdavo ant jos kabėjęs paveikslas. Ir pakelis cigarečių: įsikandęs tokią valandų valandas stypsodavai ant gatvės kampo, bergždžiai laukdamas, kol kokia senutė išbars tave dėl rūkymo, o tu galėsi išsiviepęs tą cigaretę sušlamšti. O paskui – pusryčiai po balionais.

– O Dėdulių, kaip pas mus, irgi būdavo?

Nukelta į p. 8 ►

* Turbūt tai aliuzija į viduramžių laikus vaizduojančios komiškos J. R. R. Tolkieno pasakėčios „Farmer Giles of Ham“, parašytos 1937, bet knyga išleistos 1949 m., pagrindinį veikėją (*vert. past.*).

2018–ieji pasaulio politikoje: silpstančios partnerystės, smunkanti demokratija ir šylantis klimatas

2018-ieji prasidėjo iškilmingai – vasario mėnesį Pjongčange, Pietų Korėjoje, vyko 23-iosios žiemos olimpinės žaidynės, jose dalyvavo ir devyni Lietuvos sportininkai. Baigiasi jie nerimastingu gruodžiu: Katovicuose, Lenkijoje, neseniai pasibaigė Jungtinių Tautų klimato konferencija, o Prancūziją apėmė *gilets jaunes* protestai, daugiausia kilę dėl valdžios ketinimų didinti degalų mokestį. Kasdienis naujienų srautas yra gausus ir triukšmingas: net ir stropiai sekant žinias kiekvieną dieną, jame lengva pasiklysti ir likti taip ir nesuvokus, kokie tie didieji pokyčiai, apie kuriuos ateities kartos galbūt skaitys istorijos vadovėliuose (jeigu tokie dar egzistuos). Metų pabaigos proga – trys didžiausi tarpusavyje susipynę klausimai, apie kuriuos galvoti yra privalu.

Ar pasaulis vis labiau gręžiasi į izoliacionizmą?

Izoliacionizmas gali būti politinis arba ekonominis. Pirmuoju atveju šalys vengia tarptautinių draugysčių ir nesvarsto karų, o antruoju – reguliuoja su užsienio šalimi vykstančius prekybinius arba kultūrinius mainus. JAV valstybės sekretorius Mike'as Pompeo neseniai Briuselyje vykusiame NATO užsienio reikalų ministrų susitikime nediplomatiškai pareiškė netikintis daugiašale pasaulio tvarka. Sunkiai tebevykstančios Didžiosios Britanijos ir Europos Sąjungos skyrybos, JAV ir Kinijos ekonominiai konfliktai, sunkiai atsiveriančios durys Sirijos pabėgėliams Vengrijoje, Lenkijoje, Italijoje ir kitose Europos valstybėse bei augantis nacionalizmas visame pasaulyje yra suklusti verčiantys įvykiai. O kur dar JAV atsitraukimas iš Irano branduolinės programos ir Paryžiaus klimato susitarimo. Tačiau dėl viso šito imtis už galvos ir skubėti skelbti pasaulio tautų draugystės pabaigą dar gali būti per anksti.

Kas nutiko demokratijai?

Pasaulyje vis dažniau kalbama apie vadinamąjį demokratijos atsitraukimą (angl. *democratic backsliding*). Anot JAV nevyriausybinės organizacijos „Freedom House", jau dvylika metų iš eilės jų nustatomi demokratiškumo indeksai krenta. Juk norisi tikėti „gerąja" istorijos pabaiga, kurioje visos visuomenės neišvengiamai artėja prie demokratijos. Ketvirtosios bangos bent šiek tiek tikėjomės 2011 m., Arabų pavasario metu, o jos nesulaukę dabar liudijame ketvirtą Vladimiro Putino kadenciją ir greičiausiai tuoj stebėsime ketvirtą Bolivijos prezidento Evo Moraleso karaliavimo etapą. 2016 m. Moralesas surengė referendumą dėl prezidento kadencijų skaičiaus ribojimo panaikinimo. Tautai tarus „ne", vadinamasis vargšų ir indėnų prezidentas šiais metais kreipėsi į teismą, šis savo ruožtu priėmė ne visai konstitucinį sprendimą, kaip tikina Moraleso politiniai oponentai. Taigi, gruodį Evo vėl dalyvaus pirmalaikiuose rinkimuose, greičiausiai juos ir laimės.

Kas dar blogesnio? Rohinjų etninės mažumos genocidas Mianmare, į demokratinę santvarką nebepanašus prezidento institucijos galių išplėtimas Turkijoje, JAV įsitvirtinusio žurnalisto nužudymas Saudo Arabijos konsulate Turkijoje ar populistinių jėgų pergalė Brazilijoje. Pasaulyje vyksta įdomūs, atvirkštiniai „gerajai" istorijos pabaigai procesai, kai liberali demokratija atsitraukia rinkiminės demokratijos būdu. Pastaroji yra metodas, o ankstesnioji – idėja, ir pasauliui reikia kuo greičiau nuspręsti, kuri iš jų yra svarbesnė.

Ar mes tikrai artėjame prie klimato katastrofos?

Realybėje viskas gali būti taip kaip knygų serijoje ir televizijos seriale „Sostų karai". Juose kilmingos šeimos pešasi dėl valdžios, nepastebėdamos iš šiaurės lėtai slenkančios numirėlių armijos, turinčios potencialą pražudyti jas visas. Sakoma, kad „Sostų karų" kūrėjas George'as R. R. Martinas šią numirėlių kariauną sukūrė kaip klimato kaitos alegoriją – klimato kaita ilgai buvo tuo nematomu baubu, kuriuo buvo nepatogu tikėti. Lenkijoje vykusioje klimato konferencijoje remtasi naujausia Tarpvyriausybinės klimato kaitos komisijos ataskaita, kurioje teigiama, kad klimato kaita iš visų jėgų smogs jau po gero dešimtmečio.

Visuotinis atšilimas sukels socialinių problemų, ypač vargingesnėms, mažiau išvystytą infrastruktūrą turinčioms visuomenėms, – taip nutiks dėl kylančio jūrų lygio, didesnės stichijų tikimybės ir mažėjančių resursų. Tad nelygybė tarp daugiau ir mažiau pasiturinčių visuomenių dar labiau paaštrės.

•

Artėjant metų pabaigai, įprasta kurpti planus naujiems, geresniems ir produktyvesniems ateinantiems metams. O kad tie planai būtų realistiškesni, verta gerai pagalvoti, kokias pamokas mums atnešė senieji. Tik kartais jas įsisąmoninti yra labai sunku, tuo labiau tarptautinėje politikoje, kur daugybė aktorių, pirmenybę teikiančių saviems interesams. Tad kartais tereikia sėdėti, stebėti ir laukti, kas bus. Na, ir dar kokią šampano taurę pakelti ir palinkėti pasauliui, kad jo istorija vėl pasuktų pozityvesne linkme.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Kalėdiniai malonumai

Velykų istorijos Naujajame Testamente kuriamos jaunų žmonių. Apkvaitęs ir uždusęs mylimasis mokinys, kartais vaizduojamas lyg koks berniūkštis. Dūmė pasižiūrėti tuščio kapo. Buvo pralenktas kito mokinio, vyresnio ir gudresnio, bet pamatė ir įtikėjo tik jis. Arba gražuolė nusidėjėlė Marija Magdalena, laistanti ašaras sodelyje, kai neranda brangiausiojo Jėzaus kūno. Du mokiniai, ėję pėsčiomis į Emausą, o paskui vėl atgal, beveik be pertraukos, nakčia. Tokie žygiai – ne senių jėgoms. Ir kalbėjosi jiedu, ginčijosi kažkaip nerimtai, lyg nuskriausti, dovanų negavę vaikai. Vėliau vaikiškai džiūgavo, kai suprato, kad Jėzus keliavo kartu ir vakarieniavo su jais. Ne mažiau vaikiška rodosi apaštalo Tomo užgaida įdėti pirštą į Jėzaus žaizdą šone. Jaunimas moka susidoroti su mirtimi. Ir gal ne taip jos bijo. Nesusitaiko su jos galybe. Turi drąsos priešintis.

O Kalėdų labiausiai reikia seneliams. Jie adoruoja naujagimį ir traukia į save jo šventus syvus. Atgyja, atjaunėja. Švyti nuo prisiminimų. „Aš jau senis, ir mano žmona nebejauna", – skundžiasi angelui vienas iš Evangelijos personažų. Abu susilauks sūnaus, keistuolio Jono Krikštytojo, ir atsidurs Kalėdų scenoje. Kaip ir dievobaimingasis Simeonas, išsiilgęs mirties, ar susenusi Šventyklos našlė Ona, vadinama pranaše. Viduramžiais prie tos kompanijos prisidėdavo ir Jėzaus seneliai iš motinos pusės. Prakartėlė nedidukė, viens du ir užsipildo. Trys Karaliai brausis su savo nešuliais pro pamaldžiai suklaupusius senolius. Piemenys liks lauke. Klausytis naktinio dangaus himnų. Gal įsijaus ir pašoks linksmi ant sniego.

Dėl senelių ir šiandien smagu, kad jie moka ir mėgsta švęsti Kalėdas, prisirišę prie tradicijų. Atnešu Švč. Sakramentą močiutei, įpusėjusiai dešimtą dešimtmetį, ir ji dūsta nuo laimės, sulaukusi Jėzaus. Per Marijos radiją ji vis girdi kunigą kartojant, kad ir malda, ir sakramentai negaliojantys, jeigu nėra meilės, ir jai neramu. Meldžiasi, o mintys kažin kur lakioja. Jaunystėje kiti dalykai rūpėję labiau. Bet puikiai matyti, jog, be Jėzaus, ji jau nieko neturi ir nenori turėti. Beveik apakusi. Guldytų savo senus kaulus ant tų pačių šiaudų tvartelyje, kad tik arčiau gimusio Išganytojo. Kad taip mums, kunigams, tokias maldas ir tokią meilę!

Senelė mano vaikystės namuose, kol galėjo, imdavosi namie visos kalėdinės ruošos, šventinio stalo, parnešdavo iš bažnyčios plotkelių, kepdavo kūčiukus, maldavo aguonas ir po visko, vidurnaktį, mums saldžiai prisnūdus, turėdavo jėgų nueiti į Bernelių mišias. Senamiestis anuomet dar nebuvo dujofikuotas, dalis žmonių virdavo valgyti ant smirdinčios žibalinės viryklės, vadinamojo kerogazo. Žibalo prekybos taškai, ratuotos cisternos – ne po langais, reikėjo pūškuoti pusvalandį iki Halės turgaus, kad prisipiltum savo talpyklą, leką, kaip tada sakydavo. Pilnas žibalo lekas sunkus, šaligatviai žiemą slidūs. Senelė pargriūdavo, sykį ir ranką nusilaužė. Žiūriu dabar į kalėdinių žiburių jūrą, o atminty, tarsi šlovindama dieviškojo įsikūnijimo paslaptį, mėlynuoja ana kerogazo liepsnelė.

Turbūt bet koks šviesos ir šilumos šaltinis, net banalus degtuko brūkštelėjimas, kalėdinio pasakojimo fone prilygsta Kristaus skelbimui, liudijimui, nes atitinka jo misiją: „Atėjo šviesa į pasaulį, ir tamsa jos neužgožė." Marija galėjo pagimdyti savo kūdikį ir visiškoje tamsoje. Vis tiek naktis jau švytėjo, šio vaiko kūnelis buvo amžiams pakirtęs tamsybių galią.

Flesh is exciting, in firelight, – rašė jaunas britas poetas, vienas iš Pirmojo pasaulinio karo herojų. Laiške draugui jis smulkiai pasakojo apie savo pirmąją meilės naktį, išprovokuotą židiny liepsnojančių malkų. Buvo praėję keleri metai. Jiedu išsiskyrė be didelio verksmo. Kūnas, kuriuo gėrėtasi židinio šviesoje, jau buvo negyvas. Dar keleri metai, ir pats poetas, tapęs kariu, iškeliaus savo pirmajai meilei iš paskos. Su Kalėdomis čia, aišku, jokio ryšio, išskyrus kūno paminėjimą. Tai ne tik Dievo kūrinys, bet ir jo namai, atsiradę po kitos, gerokai anksčiau buvusios nakties. Jaunam ir žydinčiam nėra sunku tuo patikėti. Bet sušvinta kalėdiškai ir senas, pavargęs, susidėvėjęs kūnas. Gal dėl to jį taip traukia ir džiugina Kristaus gimimo paveikslas. Pažadėta galimybė savo kūne sveikinti gyvąjį Dievą.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Baltų Kalėdų!

Kitas numeris išeis sausio 11 d.

Nemanome, kad darbdaviai ir darbuotojai yra partneriai

Pokalbis su „Gegužės 1-osios“ profesinės sąjungos nariais

Įvairiose Europos šalyse, įskaitant ir Lietuvą, netylant profsąjungų protestams prieš nuolatinius ir vis įžūlėjančius valdžios pasikėsinimus į kažkada darbuotojų sunkiai išsikovotas teises, „Polio“ skaitytojams šįkart pateikiame interviu su neseniai įsikūrusios „Gegužės 1-osios“ profesinės sąjungos (G1PS; tarti „gips“) tarybos nariais. Prie nedidelio stačiakampio stalo kalbėjomės apie darbuotojų organizavimo(si) ypatumus ir tai, koks yra ar galėtų būti profsąjungų vaidmuo skatinant darbo žmonių sąmoningumą ir įsitraukimą į vienas kito reikalų gynimą. Pateikiamas interviu nėra „sušukuotas“: į klausimus profsąjungos nariai atsakinėjo kolektyviai, kvestionuodami ir tikslindami iš anksto jiems paruoštus klausimus ir taip parodydami, kad kartais už teisingus atsakymus daug svarbiau yra teisingi klausimai. Manome, kad tiek šio interviu turinys, tiek jo atvira, šakota ir daugiabalsė forma gerai atspindi pristatomos profsąjungos būdą. Interviu klausimus galvojo, tekstą transkribavo ir redagavo G1PS nariai. Teksto turiniui ir formai šis faktas turėjo įtakos. Kai kurių interviu dalyvių prašymu jų vardai buvo pakeisti. Redakcijai šie asmenys yra žinomi.

Karolis Dambrauskas

– Gal galite trumpai pristatyti save žmogui iš gatvės, kuriam gal ir būtų įdomu prisijungti prie jūsų, bet jis nelabai žino, kas čia per nauja profsąjunga?

Juozas: Esame organizacija, kovojanti prieš išnaudojimą darbe. Nemanome, kad darbdaviai ir darbuotojai yra partneriai, – patį samdomą darbą, kai darbuotojas priverstas parduoti savo darbo jėgą, o viršininkas pasisavina pelną, laikome išnaudojimu. Todėl mūsų tikslas pertvarkant darbdavių ir darbuotojų santykius yra ne abipusė nauda, bet kuo geresnės darbo sąlygos dirbantiesiems. Siekiame nebūti tik teisinių paslaugų teikėju kilus konfliktams su darbdaviais, tačiau stengiamės padėti ir šiuo atžvilgiu. Taip pat siekiame neapsiriboti vien tuo, kas paprastai suprantama kaip „darbas“, t. y. 8 ar 12 valandų penkias dienas per savaitę, per kurias parduodame savo darbo jėgą už pinigus, – į savo veiklą norime įtraukti ir kovą prieš rasizmą, diskriminaciją etniniu pagrindu, už lyčių lygybę, LGBT* teises, geresnes sąlygas dirbantiems neapmokamą reprodukcinį darbą, pavyzdžiui, auginantiems vaikus, užsiimantiems namų ruošos darbais, senelių priežiūra ir t. t.

Lina: Labai paprastai galiu paaiškinti profsąjungos tikslą. Žmonės turi problemų darbe – pati esu pajutusi, kaip darosi vis sunkiau ir sunkiau, pinigų per mažai gaunu pragyvenimui; kiti, su kuo pakalbu, irgi panašiai verkia, kad kažkas nebe taip, blogėja ir blogėja gyvenimas, darosi baisu – tai ką dar čia aiškinti?

Juozas: Bet daug kas net nelabai žino, kas per dalykas tos profsąjungos, kokia nauda iš jų...

Lina: Vienintelė išeitis – tiktai įstoti ir susivienyti, tada lengviau kovoti. Reikia darbdaviui įrodyti, kad mums tikrai sunku ir ne be reikalo į jį kreipiamasi. Dabar, be profsąjungų, jie mano, kad viskas normalu – jie tinkamai atsiskaito, tinkamai grafikus sudėlioja, gali didinti darbo krūvį, gali nekelti atlyginimo. Kadangi žmonės tyli, tai jie ir gali taip manyti. O profsąjunga – toks organas, kuris leidžia daug rimčiau susimąstyt. Ji gali atstovauti bendrai nuomonei tų vargstančių žmonių, kurie į ją įstoja, kreipiasi pagalbos, ir duoti suprasti darbdaviams, ko iš jų mums reikia. Reikia viešinti problemas, nebūtinai eiti iš karto į konfliktus, bet duoti suprasti, kur iš tikrųjų yra problema. O problema yra per mažas atlyginimas ir per didelis darbo krūvis. Na ir dar dirbtiniai trukdžiai, pavyzdžiui, prekybos darbuotojui klientas visada teisus, kitam dirbančiam žmogui irgi koks pašalietis bus visąlaik teisus... Kiekvienas gali darbuotoją statyti į nepatogią padėtį, lyg dirbantysis neturėtų teisių – negali nepasitenkinimo pareikšt, nes bijo darbą prarast, nori pasirodyt kuo kantresnis, tylesnis. Žodžiu, profsąjunga yra tiesiog reikalinga...

Martynas: Vienas draugas darė tyrimą bakalauro darbui, klausinėjo žmonių apie prekariatą, apie darbo sąlygas ir t. t. Vienas paskutinių klausimų – ar reikėtų kokios nors organizacijos, pavyzdžiui, profsąjungos, tavo darbe? Visi sakė, kad reikėtų, bet niekas nežinojo, kaip jas kurti, kaip į jas stoti, kaip jos veiktų ir kas jos apskritai yra. Todėl G1PS turėtų imtis būtent to – didinti profsąjungų prieinamumą, aktyviai kurti jas darbovietėse. Jei kas nors jau priklauso kitai profsąjungai ir veikia joje, su tuo irgi viskas gerai, bet G1PS turi ir savų ypatumų: ji skirta pavargusiems nuo pasakojimų apie „socialinį dialogą“. Taip ir aiškinčiau tam „žmogui iš gatvės“ – jei atsibodo ne tik viršininkas ar valdžia, bet ir profsąjunga, kuri viską derina su viršininku, – mes jūsų paslaugoms.

Viktorija: Aš dar pridėčiau, kad jei atsibodo dideli dėdės profsąjungų vadai, šnekantys už visus, – irgi prašom. G1PS yra šiek tiek platesnio spektro, ne tik profesiniams klausimams spręsti. Tai viena iš profsąjungų, aktyviai pasisakančių ir kitais socialiniais klausimais – ne tik darbo politikos, bet ir, pavyzdžiui, lyties, tautybės problematika. Tad profesinės sąjungos reikšmę galima ne tik per darbą apibrėžti.

Jurgis: G1PS tuo ir skiriasi nuo kitų profsąjungų, kad žiūrime į įvairius kontekstus – matome ir priekabiavimo darbe problemą, ir studentų gyvenimo gerinimo klausimus. Mano profsąjungos vizija – tam tikras solidarumo, palaikymo tinklas, bazė tolesniems veiksmams.

Martynas: Prisiminiau, kaip mes, dirbdami prekybos centre, ieškojom jame veikiančios profsąjungos, į kurią galėtumėm įstoti, kuri padėtų mums organizuotis. Sunku buvo – prekybos centruose profsąjungų arba visai nėra, arba jos egzistuoja tik formaliai. Turėjom gaudyti profsąjungos pirmininką, kuris vis kažkur dingdavo, nei narių sąrašo, nei įgaliojimų... Jei G1PS jau būtų buvusi, būtumėm tikrai galėję daugiau nuveikti. Pavyzdžiui, suformuoti profsąjungos padalinį darbovietėje, dalinti kolegoms skrajutes, nesislapstydami šnekėti apie stojimą į profsąjungą ir t. t. Manau, tai būtų visai neblogas tikslas mums – tapti tais, pas kuriuos lengva ateiti, jei nori organizuotis darbovietėje, tais, kurie sunkioje kovoje pagelbės žiniomis ir materialiai. Nes šiuo metu – nenoriu mėtyti akmenų į niekieno daržą – dabartinių profsąjungų struktūros man atrodo neaiškios ir sunkiai prieinamos. Nereikėtų „gaudyti“ profsąjungos – ji turėtų arba pati pas tave ateiti, arba būti labai lengvai prieinama.

Asta: Atsiprašau, man šis klausimas atrodo komplikuotas. O jei tai yra žmogus, kuris šiuo metu neturi problemų darbe ir nesupranta, kam iš viso profsąjungos reikalingos? „Kažkokiems *biedniems* žmonėms gal ir problema, bet aš gaunu savo 700 eurų per mėnesį ir viskas gerai...“

Gediminas: Man atrodo, dažniausiai tai vis tiek laikysenos klausimas. Draugai kartais ir man užmeta: „Oi tu ten toks ir anoks su savo pažiūrom“, bet išgėrę vis tiek pradeda savo darbo problemomis dalintis. Bet kol situacija „blaivi“, tai viskas gerai, viskas juda...

Viktorija: Ir vėl iš praktikos dalykai ateina, nes pažįstami, jei turėtų darbe problemų, paklaustų manęs, dažnai ir rašo, klausia, nes mes, pavyzdžiui, Darbo kodeksą išmanom. Štai ir proga pradėt šnekėti apie tai, nes jei žmogus nesuinteresuotas, nesusidomėjęs, kam švaistyti laiką ir ant galvos kuolą tašyt.

Agneta: Pamenu, kai protestavom prieš naująjį Darbo kodeksą prie Kauno savivaldybės, vienas pažįstamas liepė mums eiti dirbti, jei jau „gyvenimas per brangus“, nors pats vargsta dviejuose darbuose, uždirba žiauriai mažai ir dar turi *chaltūromis* užsiimti. Nebūtinai daugiau dirbti yra geras atsakymas.

Jurgis: Lietuvių kalba problemiška – „profsąjunga“ iš karto nurodo į profesiją, o aš norėčiau, kad profsąjunga ne tik darbuotojams būtų. Atrodo, apskritai bandom klasinę politiką plėtoti. Net jei ir nedirbi šiuo metu, daugelis juk nesame iš turtingų šeimų, kad mums niekad nereikėtų rūpintis, kaip išgyventi. Norėtųsi, kad tie skirtumai – kas uždirba 500 eurų, skursta, o kas jau gauna 700 eurų, tai vidurinė klasė – sunyktų ir geriau matytųsi darbuotojo santykis su darbu, taip ir bendrumo daugiau rastųsi.

– Pradėjote nuo protestų prieš naująjį Darbo kodeksą, vėliau peraugote į neformalų solidarumo tinklą, kol galiausiai tapote formalia organizacija. Kodėl keitėte savo formą, kam reikia formalaus judėjimo ir ką jis duoda?

Juozas: Po protestų prieš naująjį Darbo kodeksą kai kurie juose dalyvavę idėjiškai artimi žmonės norėjo kokio nors jų tęstinumo. Nors naujasis Darbo kodeksas galų gale vis dėlto buvo priimtas, nusprendėme nebetęsti protestų organizavimo – ši veikla tikrai nėra iš lengvųjų. Pasipriešinimą prieš išnaudojimą darbe nusprendėme tęsti kurdami organizaciją, kuri nuolat augtų ne konfrontuodama su valstybine politika, bet veikdama kasdieniame žmonių gyvenime, besipriešindama išnaudojimui konkrečiose situacijose. Tuo metu norėjome išbandyti Sietlo solidarumo tinklo modelį – suburti žmonių grupę, kuri solidarizuotųsi su susiduriančiais su išnaudojimu darbe ar teisių nepaisymu, pavyzdžiui, kai viršininkas bando padidinti darbo krūvį arba nesumoka atlyginimo. Vis dėlto, nors solidarumo tinklas sulaukė nemažai pagalbos prašymų ir sąlygiškai laimėjo vieną rezonansinę kovą (turiu omenyje plačiai žiniasklaidoje nušviestą istoriją apie restoraną „Casa della pasta“, nesumokėjusį algos darbuotojui iš Pakistano: po kelių piketų ir situacijos viešinimo atlyginimas buvo atkovotas (https://gyvenimasperbrangus.net/tai-cia-jums-smurtas-apie-solidarumo-tinklo-pergale/), pamatėme jo ribotumą. Pirmiausia, tokia organizavimosi forma daugeliui žmonių atrodė gana neaiški – niekaip nebuvo apibrėžtas jos narių skaičius ar augimo perspektyvos, o tai nepažįstamus žmones dažnai atbaidė nuo prisijungimo. Be to, supratome, kad neturint formalios organizacijos gana sunku organizuotis darbovietės viduje, nors būtent tai visada buvo vienas iš siekių: darbdaviai tokios organizacijos kaip solidarumo tinklas tiesiog nelabai bijojo, be to, ji neturėjo jokio teisinio statuso, kuris priverstų viršininkus su ja kalbėtis. Kelis kartus atsidūrėme ir situacijoje, kai į mus kreipęsi žmonės turėjo tapti kitos profsąjungos nariais, kad apgintų savo teises. Įteisinta profsąjunga su apibrėžta struktūra gali padėti spręsti šias problemas.

Martynas: Apie darbuotojų teises apskritai sunku su žmonėmis šnekėtis, o kai šneki apie kažkokią neformalią organizaciją, kuri neaišku kaip veikia ir yra paremta *chebros*, kuri ateis kelti protestų prie darbovietės, principu, tampa dar sunkiau rasti sąjungininkų. Profsąjungos statusas bent jau duoda tam tikrą aiškumą, prie ko esi kviečiamas prisijungti. Aišku, kad tas aiškumas būtų gerai išnaudotas, reikės daug dirbti – kol kas „žmogui iš gatvės“ dar gali būti nelabai aišku.

Viktorija: Po „Casa della pasta“ protestų, kai turėjom teismo išlaidų dėl neva pažeisto Susirinkimų įstatymo, taip pat paaiškėjo, kad gerai yra turėti ir materialią bazę, pavyzdžiui, nario mokestį, kuriuo galėtumėm pasikliauti panašiose situacijose. Su juridiniu statusu ateina ir pinigų klausimas. Trys šimtai eurų už Susirinkimų įstatymo pažeidimą... Gerai, kad tada žmonės suaukojo šitą sumą.

Markas: Taip, kai solidarumo tinklas imasi vieno darbuotojo atvejo, po kurio dar tenka ir po teismus pasivaikščioti, bendra nuotaika tampa truputį... kastruojanti. O profsąjunga gali kalbėti plačiau – apie kolektyvines sutartis, atstovavimą darbuotojams.

Martynas: Nepamirškim ir teisinės apsaugos profsąjungų tarybų nariams – darbdaviui ne taip lengva atleisti „vandens mutintoją“, jei jis priklauso profsąjungai. Taip pat ir aiškumas, kuriai organizacijai priklausai, man patinka – įstojai į profsąjungą, vadinasi, esi profsąjungoje. Neformalaus organizavimosi būdo trūkumas – neaišku, priklausai ar nepriklausai, kas ką turi daryti, nes viskas grįsta savanoriškumu. Didžioji dalis darbo krūvio vis tiek nugula ant tų pačių pečių, o tai vargina. O dabar nenorintys „eiti ant mėsų“ gali bent finansiškai prisidėti.

– Sakote, kad „G1PS organizuojama remiantis tiesioginės demokratijos principais, sukuriant galimybę nariams įsitraukti į sprendimų priėmimą ir atsisakant pirmininko vienvaldystės“. Tiesioginė demokratija ir galimybė įsitraukti skamba gražiai, bet tam, kad ji būtų realiai praktikuojamas dalykas, o ne vien gražus lozungas, žmonėms reikia išteklių (pavyzdžiui, laiko ir galimybės bent trumpam nuo savo nuvargusių pečių nusimesti kasdienes problemas, kad rastųsi laiko dalyvauti toje tiesioginėje demokratijoje). Ką atsakytumėte į tokią kritiką ir kaip būtų galima spręsti šitą problemą?

Juozas: Norėtųsi kitokios klausimo formuluotės, nes pirma – neaiškus pats terminas, iš dalies skambantis kaip burtažodis, o antra – neaišku, ar vis dėlto mes vadovaujamės tiesioginės demokratijos principais.

Asta: Aš galiu atsakyti kaip žmogus, gal ir ne siaubingai aktyviai dalyvaujantis. Demokratija ta, kad gali bet kada dalyvauti ir prisijungti prie veiklos ir niekas neverčia kiekviename susirinkime sėdėti. Jaučiuosi visiškai atstovaujama.

Viktorija: Man neskamba kaip burtažodžiai nei „tiesioginė demokratija“, nei „demokratizacija“. Nereikėtų kratytis terminų įvedinėjimo į diskursą, tuo labiau kad visai sveika skirti tiesioginę ir atstovaujamąją demokratiją.

Martynas: Gal tik problema dėl to, kad kai pasakai „užsiimsim tiesiogine demokratija“, atrodo, kad tik ja ir užsiimsi.

Gediminas: Dalyvaujamoji demokratija?

Martynas: Taip, nes problema su „tiesiogine demokratija“ ir panašiais lozungais yra ta, kad, rodos, iškart apsibrėži, jog kito nedarai, tik palaikai tos „demokratijos“ egzistavimą.

Juozas: Na, man tada nelabai aišku, kas ta „tiesioginė“, kas ta „dalyvaujamoji“ ir kuo jos skiriasi. Gal galit apibrėžti?

Martynas: Išgirdęs „tiesioginė“ iškart įsivaizduoju asamblėją, kurioje reikia kiekvieno atsiklausti prieš ką nors darant. O „dalyvaujamoji“ yra, kaip Asta sakė, proga prisijungti tada, kai turi noro ir jėgų.

Lina: Demokratija ir yra demokratija, kokia dar „tiesioginė“ ar „atstovaujamoji“. Demokratija yra vienodai suprantama, viena sąvoka – nebijoti turėti savo nuomonę ir ją reikšti be baimės.

Viktorija: Taip, ir mūsų demokratija reiškiasi per praktikas: stengiamės informuoti narius apie viską, kas vyksta profsąjungoje, jeigu didesnius sprendimus reikia priimti – nedarom to aštuoniese prie mažo stačiakampio stalo, kaip dabar.

Nukelta į p. 13 ►

Primityvusis politikos branduolys

Senovės Egiptas yra neblėstantį susidomėjimą ir susižavėjimą kelianti civilizacija. Vienas įdomiausių jos dėmenų yra kolosali religinė sistema, apie kurią šį bei tą žino kiekvienas bent jau vidutiniškai išsilavinęs pilietis. Mažiau žinoma yra tai, kad senovės egiptiečiai neturėjo religijos sąvokos. Arčiausiai to, ką mes esame įpratę vadinti religija, būtų jų supratimas apie magiją, nors ir tai nėra itin vienareikšmiška sritis. Senovės egiptiečių pasaulėžiūra, metafizika, ar kaip tai bepavadinsi, buvo tokia sinkretinė, kad XXI amžiaus Vakarų gyventojui tą paprasčiausiai sunku bent kiek labiau deramai suvokti. Na, pavyzdžiui, kaip galima turėti tokį įspūdingą dievybių „panteoną“ ir tuo pat metu nesuprasti, kas tai per dalykas skyrium yra religija? O, pasirodo, kadaise tai buvo įmanoma.

Nepamesdami paralelės iš akių, savo ruožtu norėtume paklausti, kaip XXI amžiuje turint tokį milžinišką skaičių politinių institucijų, politikų, politikos funkcionierių, politinių ideologijų, biurokratų ir interesų grupių – taigi, kaip tokioje situacijoje būtų įmanoma nesugebėti pateikti atsakymo į tokį iš pažiūros paprastą klausimą: kas yra politika, arba kas sudaro jos esmę, patį branduolį?

Sinkretinis reiškinių suvokimas dažnai vadinamas primityviu, ir tai vyksta ne be pagrindo. Šis pagrindas – tai vakarietiška visuomenės ir kultūros progreso vizija, paremta mąstysenos diferencijavimu ir veiklos specializavimu. Antai mes manome, kad yra protinga pasaulietines valdžios institucijas atskirti nuo religijos įtakos arba mokslinę veiklą atskirti nuo to, ką esame įpratę laikyti prietarais ir nepagrįstomis nuomonėmis. Mes diferencijuojame reiškinius ir specializuojamės juos pažindami tol, kol tai iš principo (vadinasi, pagal gebėjimą mąstyti) ir pagal technologijų pažangos lygį dar būna įmanoma. Mes stengiamės sužinoti kuo daugiau apie kuo mažesnius dalykus, o vėliau rekonstruojame visumą, tik jau kupiną daugybės specialių žinių, kurios mums padeda užsitikrinti pranašumą ir pasiekti įvairių tikslų.

Tačiau yra sričių, kuriose šis procesas, panašu, neduoda norimų rezultatų. Pavyzdžiui, politikos formavimo, politinės sąveikos procesas. Tai labai aiškiai pabrėžia idėjų istorijos baruose žinomas amerikietis Crane'as Brintonas. Kalbėdamas apie XVIII amžiaus ekonomizmą jis sako, kad „profesionalūs ekonomistai, kurie šiuo metu jau buvo pripažinta grupė, su savo pagarbos užsitarnavusia, tariamai nauja disciplina galėjo „įrodyti“, kad pagalba vargšams ir labdara, suteikusi jos gavėjams namus [...], buvo bloga visiems, netgi patiems šios paramos gavėjams“[1]. Didžiojoje Britanijoje tai baigėsi utilitaristų inicijuotais potvarkiais, kurių esmė buvo iš tiesų brutali: paprasti vargstantys darbininkai turėjo būti apgyvendinti tokioje būstų sistemoje, kurioje jie buvo atskiriami lytimis, idant vargšai mažiau daugintųsi ir taip keltų mažiau problemų visuomenei. Būta netgi kalbų, kad jei vargstantieji negali užsitikrinti pačių minimaliausių pragyvenimo resursų, tai, na, patys suprantate...

Brintonas pažymi, kad tokia „logika“ tikrovėje ilgainiui ir dideliu mastu neprigijo, o mes savo ruožtu galėtume pridėti, kad XXI amžiuje netgi būtų sunku įsivaizduoti, jog kažkas ją išdrįstų atvirai deklaruoti. Galime svarstyti grynai teorinę, tariamą situaciją, kurioje iš tiesų būtų įmanoma rasti argumentų, įrodančių, kad vargšai neturėtų egzistuoti tiek savo, tiek visos visuomenės labui, vadinasi, jie turėtų paprasčiausiai nesidauginti ir negyventi. Tačiau niekas tokių dalykų viešai nedeklaruoja ir, tikėkimės, netgi negvildena privačiuose mąstytojų rateliuose.

Skaudžia ir gėdinga išimtimi laikytinas Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininko Eugenijaus Jovaišos sūnaus žinomo fotografo Mariaus Jovaišos pasisakymas Žinių radijuje: „[...] čia niekas nepasikeis, kol tiems asocialams leidžiama daugintis. Aš jeigu galėčiau tą pakeisti, aš pakeisčiau, bet aš suprantu, kad Europos Sąjungoje gyvenant [...]. Žmonija jau seniai svarsto tuos dalykus ir anksčiau ar vėliau tai turės būti padaryta.“ Tačiau kodėl „Europos Sąjungoje“ to niekas nesvarsto? Galbūt visų pirma todėl, kad tokia „logika“ – nesvarbu, kokiam *nuosekliam* mąstymo metodui, pripažintam ar smerktinam mokslui (eugenikai?) ją priskirtume, – nėra viskas, į ką atsižvelgiama politikos formavimo procese.

Tai labai aiškiai ir kontrastingai išryškino Brintonas. Kad ir koks nuoseklus *iš tiesų* būtų aiškinimas, neva vargingieji yra našta, kurios visuomenė *iš tiesų galėtų* atsikratyti kokiu nors brutaliu būdu, šiuos varginguosius atjaučiantis politinės sąveikos dalyvis Vakarų kultūroje paprasčiausiai sako: „Galbūt visiems iš tiesų būtų geriau, jeigu neprisitaikantieji būtų eliminuoti. Bet mes paprasčiausiai negalime priimti tavo argumento. Mes atjaučiame varginguosius. Mes žinome, kad esi neteisus, nes mes tai jaučiame. [...] Mes *jaučiame*, kad gamybinio cecho gyvenimas yra žiaurus.“[2] Atrodytų, kad iš šio abstraktaus neteisybės jausmo egzistavimo fakto, iš šios mūsų visuomenėms būdingos užuojautos paprasčiausiai kyla, kad politika pagal patį savo apibrėžimą privalo išlikti kažkiek sinkretiniu, o kartu ir „primityviu“ mąstysenos būdu. Kita vertus, šis „minties primatas“ gali būti įrodinėjamas racionaliai. Antai Martha C. Nussbaum kalba apie tai, kokią vietą jausmai užima struktūroje, kurią šiaip jau esame linkę įsivaizduoti kaip sudarytą vien iš racionaliai pagrįstų įsitikinimų: „[...] jeigu žmogus *iš tikrųjų* pripažįsta tam tikrą įsitikinimą arba suvokia jo esmę, tai jis patirs jausmą: įsitikinimas yra pakankamas jausmui, *jausmas – būtinas visiškam įsitikinimui* (pastarasis kursyvas mano – *P. K.*).“[3] Nors gali atrodyti, kad jausmai politinėje sferoje pakliūva tik į viešųjų ryšių valdymo darbotvarkę, šis politinio ir socialinio atspalvio *l'éducation sentimentale* yra vienas iš mūsų nagrinėjamos problemos vardų.

Vienas iškiliausių senovės Graikijos, mitologinės demokratijos gimtinės, mąstytojų buvo Aristotelis, tačiau ne itin malonu žinoti, kad savo politiniuose apmąstymuose jis nuvertino demokratinę santvarką. XX amžiaus pabaigoje Vakaruose vyravo nekintamas įsitikinimas, kad demokratija yra neatskiriama sėkmingai veikiančio kapitalizmo dedamoji, tačiau Kinijos Liaudies Respublikos ekonomikos iškilimas gana aiškiai parodė, kad šis įsitikinimas gal ir nebuvo toks labai pagrįstas. Ar dėl šių faktų imame niekinti demokratinę santvarką ir žvilgčioti, kuo būtų galima ją pakeisti? Nieko panašaus. O ar galėtų Kinijos Liaudies Respublikos aukščiausi pareigūnai mūsų įsitikinimą liberaliosios demokratijos vertybių nepakeičiamumu laikyti tiesiog primityviu? Be jokios abejonės – galėtų. Tačiau tuo pat metu mes laikome juos žmogaus teises su žemėmis maišančiais, tiesiog negailestingais netikėliais. Sakome, kad jų požiūris į šiuos klausimus yra primityvus. Ir tuomet atrodome jiems dar primityvesni. Jie žiūri į vakariečius kaip įsivaizduojamas senovės egiptietis, paprašytas nupasakoti, kokia yra jo religinės doktrinos sistema.

Iš tiesų mažai būta tokių „stačiokiškų“ ir tiesmukų politinių mąstytojų, koks buvo vokietis Carlas Schmittas. Jis tvirtino, kad „politika dingsta ekonomikos arba technikos ir organizacijos sferose [...], kita vertus, ji ištirpsta amžiname kultūrinių ir istorijos filosofijos bendrybių pašnekesyje [...]“; „abiem atvejais politinės minties šerdis, reiklus moralinis apsisprendimas, apeinamas“[4]. Šis lemiamas moralinis apsisprendimas ir yra tas nemaloniai primityvus politikos formavimo branduolys. Be abejo, sprendimo teisę turintysis arba turintieji gali valdyti didžiulius išanalizuotos informacijos kiekius, tačiau galų gale vis vien reikės priimti sprendimą.

Atsiribojant nuo Schmitto galima dar pridėti, kad moraliniu sprendimas laikytinas daugiau dėl to, jog nelabai turime savo leksikoje žodžių, kurie galėtų jį apibūdinti kitaip – tai yra išgelbėti šį didingą momentą nuo primityvios jo formos. Buvimas „moraliniam“ dar suteikia jam šiokios tokios paslaptingos didybės ir pagarbos, tačiau kas iš tiesų yra ta politinė moralė, niekuomet negalėsime galutinai apibūdinti ir būtent dėl to mėginsime vien įteigti užginčydami oponentus. Juk taip pat galime norėti, kad politikas būtų „išmintingas“, „įžvalgus“, „teisingas“, „griežtas“, „atlaidus“, „tikintis“, „pasaulietiškas“ arba tiesiog turėtų kažkokį paslaptingą *virtù*, bet politinės sąveikos branduolio vietoje vis vien išlieka sinkretinė, mažai analitinės vertės turinti masė, ta keista „politiko materija“, iš kurios esame linkę vaizduotis (fantazuoti) jį sudarytą. Taip pat keliamą problemą galime bandyti iš karto nuasmeninti ir ieškoti politinės sąveikos esmės modernaus politinio – tarkime, kokios nors valstybės parlamento – susirinkimo ypatybėse ir tokiu būdu bandyti surasti medžiagos analizei, kurios, kalbėdami apie politiką, mes tiesiog paniškai trokštame. Tačiau analizė, kad ir kokia reikalinga ji būtų priimant labai svarbius politinius sprendimus, nėra pats sprendimas. Jeigu tartume, kad analizė sutampa su sprendimu, galėtume drąsiai tvirtinti, kad politikos ateitis slypi *machine learning* algoritmų kūrimo technologijoje. (Beje, šie algoritmai jau bandomi taikyti vykdant įstatymus, pavyzdžiui, JAV teisėsaugos pareigūnų, dirbančių tiesiog gatvėse.)

Lietuvoje artėja rinkimų maratonas. Tie politikai, kurie nori būti išrinkti, pradedami atakuoti klausimais, kaip jie žada spręsti labai konkrečias problemas. Taip pat inicijuojamos ir politinės reklamos kampanijos. Galbūt mažai suklystume tvirtindami, kad visame šiame turinyje neįmanoma „išskaityti“ atsakymo į klausimą – o ką jau kalbėti apie tiesiogiai užduotą klausimą – kaip šie politikai priima savo sprendimus? Išimtimis galima laikyti komiškus atvejus: vienoje Žinių radijo laidoje buvo galima girdėti kandidatą į LR prezidento postą Gitaną Nausėdą sakant: „[...] mano geriausi sprendimai gimsta, kuomet aš palaukiu 15 minučių.“

Politinė sąveika yra dinamiškas procesas tiek turiniu, tiek forma. Būtų itin nepamatuota tvirtinti, neva labai konkrečių problemų sprendimai yra nesvarbūs politikos formavimo procesui. Ir visgi būtume linkę manyti, kad politiką – tiek politiką bendrąja šio žodžio reikšme, tiek politiką kaip asmenį – iš esmės apibrėžia tai, kaip yra priimami politiniai sprendimai. Ne fetišu tampančių pačių svarbiausių problemų atvejais, bet universaliai, bendrai: „Kaip Jūs priimate politinius sprendimus?“ Išeities tašku laikant šį primityvų klausimą, galima atskleisti daug daugiau, nei tai padarytų tūkstančiai puslapių pačios kruopščiausios politinės analizės. Atsakymas į šį klausimą gali būti lakoniškas, išplėtotas, šabloniškas arba originalus, tačiau aišku viena – jis atspindi tai, kaip politikas ar jų grupė yra linkę mąstyti (arba nemąstyti) apie pačią politikos esmę. Tai *jaučiasi*.

– PAULIUS KUKIS –

[1] Crane Brinton, *The Shaping of Modern Thought*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1965, p. 130.
[2] Ten pat, p. 131.
[3] Martha C. Nussbaum, *Meilės pažinimas: filosofijos ir literatūros apybraižos*, iš anglų kalbos vertė Aivaras Stepukonis, Vilnius: Mintis, 2008, p. 60.
[4] Carl Schmitt, *Politinė teologija; Politinė teologija II*, iš vokiečių kalbos vertė Antanas Gailius, Vilnius: Versus aureus, 2014, p. 80.

Autoriaus nuotrauka

Pakibęs kampas

Mėnesį kitą išlėk iš sostinės – jau ir nutinka keistenybių. Einu ir netikiu: kažkoks atsibastęs mandruolis dygte išdygo ir plačiai išsikėtojo „Lietuvos“ kino teatro vietoje... Pasivadinęs moderniu MO, iki pat šaligatvio uždengė popiečio saulėtą dangų. Smailus, persmelkiąs aštrumu jo kampas arčiau priėjusius smalsuolius atstumiantis, priverčiantis aplenkti nepažintą, prie šaligatvio praeivius prispaudusį statinį. Grėsmingai pakibęs stilius. Pavojingai plaukiantis tarp žemės ir dangaus. Pastatas be kampinės atramos, nepastovus, lyg vėjų ganomi debesys. Perteikiąs neramią kūrėjo mintį, atitrūkusią nuo žemės, bet ir nepasiekusią tobulybės, dangaus dėsnių, įstatymų aukštumos. Aštrus kampas baugokas, skleidžiąs duriančią energiją. Ją pajaučia ir atsitiktiniai praeiviai, šiaip jau prisibijantys pakibusio kampo. Pastebėjau, įdomiai veikia rūkalius: vienas po šiuo bekampiu kampu stovėdamas mėgaudamasis pešė ir pešė dūmą po dūmo. O kitas vos užsirūkęs iškart nusispjovė ir užgesino cigaretę, nesupratęs, iš kur krenta toji bauguma.

Kampas be vienos kojos, kampas – be kampo, ir juokingas, ir grėsmingas. Begal modernus: arba grius, visi pamirš, arba taps MOnstrų klasika. O gal architektas pamiršo kertinį kampą suprojektuoti, tiesiog apsižioplino, o praregėjęs keikėsi, tačiau naujoviškas pastatas jau pastatytas? Dar panašus ir į vienaragį, prasižiojusį grobuonį, laiptais-dantimis įtraukiantį, ryjantį neregėto meno alkstančius lankytojus ir šiaip žioplius prašalaičius.

Vis tiek smalsumas turėtų įveikti nepatiklumą, tad reiks žvilgterti, kas paslaptingai puikuojasi baugiai modernaus statinio viduje. Neskubant. Tokį mandrą smailianosį šlubį dar reiks prisijaukinti. Jeigu savaime neįsiurbs.

– PRAEIVIS –

STANISŁAW MAŁACHOWSKI-ŁEMPICKI

Adomas Mickevičius ir laisvoji mūrininkystė

Stanisławas Małachowskis-Łempickis (1884–1959) – lenkų teisininkas, religijotyrininkas, laisvosios mūrininkystės (masonų) istorikas. Baigė teisės mokyklą Peterburge, dirbo Senato sekretoriate. Kelerius metus tarpukariu gyveno Vilniuje. Masonijos istoriją pradėjo tyrinėti apie 1920 m. Iš viso išleido septynias knygas ir publikavo keliolika straipsnių laisvosios mūrininkystės tematika. Lietuviškai 2009 m. išleistas jo veikalas „Masonai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, 1776–1822: istorija ir šaltiniai“ (vertė Ž. Norkūnas).

Straipsnį skelbiame žymiojo lietuvių ir lenkų rašytojo, visuomenės veikėjo Adomo Mickevičiaus (1798–1855) 220-ųjų gimimo metinių (gimimo diena – gruodžio 24 d.) išvakarėse.

I. Tradicinės laisvosios mūrininkystės įtaka

Sunku nustatyti, ar artimiausi „Odės jaunystei“ autoriaus giminaičiai puoselėjo masonišką tradiciją. Iš lietuviškųjų Mickevičių kažkokia Mickiewiczowa 1781 m. priklausė Vilniaus moteriškai ložei „Tobula vienybė“ (*Doskonała Jedność*), tačiau nežinome, ar ji buvo būtent iš tos giminės. Lietuviškose ložėse sutinkame ir du Majewskius, bet taip pat neaišku, ar jie buvo Adomo giminaičiai iš motinos pusės[1].

Kaip Naugarduko mokyklos mokinys jaunasis Mickevičius tikrai girdėjo apie vietinę ložę „Vienybės mazgas“ (*Węzeł Jedności*). Jai priklausė žymiausi Naugarduko valdininkai, karininkai ir dvarininkai. Paminėsiu tris Woyniłłowiczius: Florianą – buvusį lenkų armijos generolą, Józefą – Naugarduko pavieto maršalką ir Janą – Naugarduko teisėją. Taip pat paminėsiu lenkų armijos papulkininkį Adamą Sołtaną, kapitoną Karolį Białopiotrowiczių, eskadrono vadą Józefą Niezabytowskį ir Naugarduko pavieto vėliavininką Janą Śliźnį[2]. Laisvieji mūrininkai tuomet per daug ir nesislapstė, o Naugarduke net ir labai norint būtų buvę sunku ką nors nuslėpti, todėl vietiniai mokiniai šnabždėdavosi tarpusavyje apie paslaptingus ir mįslingus ložių brolių susibūrimus.

Mickevičiaus studijų metai sutapo su laisvosios mūrininkystės klestėjimo Vilniuje laikotarpiu. Tuo metu čia – vadovaujant provincinei ložei „Tobula vienybė“ – veikė ložės: „Uolusis lietuvis“ (*Gorliwy Litwin*), „Gerasis ganytojas“ (*Dobry Pasterz*), „Sokrato mokykla“ (*Szkoła Sokratesa*) ir „Slavų erelis“ (*Orzeł Słowiański*). Beveik visa universiteto profesūra ir kapitula* buvo ložių nariai. Profesoriaus Šimkevičiaus masoniškoji reforma (1818), siekianti atgaivinti šios draugijos dvasią, išlaisvinant ją iš paslaptingumo rutinos ir pančių, tikrai nebuvo nežinoma Mickevičiui.

Didelę įtaką jaunam studentui daro profesoriai masonai: žymusis Grodekas ir Leonas Borowskis, dvasinis vokiečių masonų Lessingo[3] ir Herderio mokinys. Tačiau didžiausią įtaką poetui daro Tomas Zanas, lietuviškos provincinės ložės „Tobula vienybė“ narys, persismelkęs masoniškais „brolišios lygybės“, tvarkos, sutarimo, vienybės, švelnumo, tiesos, išminties, tvirtybės, stiprybės, drąsos ir meilės, apimančios „milijonus tautų“, principais. Laisvosios mūrininkystės tikslą Zanas apibrėžė šiomis dviem eilutėmis:

Niechaj w Mularzach znajdzie przez naszą życzliwość
Bóg prawą cześć, kraj wsparcie, a ludzie szczęśliwość!

Tegu per mūsų palankumą masonuose suranda:
Dievas – deramą pagarbą, šalis – paramą, o žmonės – laimę![4]

Zanas – masonų organizacijos pavyzdžiu – įkūrė Filomatų draugiją. Kaip ložėse, taip ir filomatų susirinkimuose būdavo skaitoma poezija, literatūra, moksliniai referatai. Veikiami masonų užsimezgė filaretų ir spindulingųjų ryšiai. Spindulingųjų tikslas – skurstančio jaunimo šalpa – taip pat buvo įkvėptas laisvosios mūrininkystės, nes vienas pagrindinių jos principų yra gailestingumas skurstančiųjų atžvilgiu. Zanas kartu su uoliu masonu Jonu Čečiotu buvo artimiausi „Vėlinių“ autoriaus bičiuliai.

Poetas baigia universitetą ir persikelia į Kauną, kuriame ložių nebuvo. Tačiau dvasiškai tebėra susijęs su Vilniumi. Laiškuose užsimena apie laisvąją mūrininkystę: „Jodinėjimas, medžioklė, gėrėjimasis grožybėmis, – rašo Jerzowskiui ir Pietraszkiewiczui (1819), – klausymasis, grojimas, veikla, netgi pokalbiai apie ložę su tetervinais...“ (t. y. masonais). „Tomas (Zanas) kartu su tetervinais ulbauja, – vėl rašo Pietraszkiewiczui (1821), – Storas (Teodoras Łozińskis) aptiko dar stambesnių paukščių (karbonarų), neseniai pas mus atklydusių iš Pietų (Italijos); vis dėlto, kadangi tai stambūs paukščiai, mes turime laikytis *passive*... nors ir ne be vilties aktyviau įsikišti.“[5]

Remdamiesi pastaraisiais žodžiais, galime daryti prielaidą, kad poetas puoselėjo sumanymą įsitraukti į karbonarų judėjimą. Per Vilniaus akademinius sluoksnius Mickevičius laisvosios mūrininkystės idėjų buvo paveiktas netiesiogiai, o iš čia pateiktų ištraukų matyti, kad ir veiklusis „karališkasis menas“ [t. y. masonija] nebuvo jam svetimas ir traukė jo dėmesį.

Pirmą kartą Mickevičiaus kūryboje akivaizdi laisvosios mūrininkystės įtaka išryškėja „Odėje jaunystei“. Iš tiesų tai grynai masoniškas kūrinys ir galėtų būti deklamuojamas ir dainuojamas kiekvienoje ložėje „bet kuriame pasaulio taške“. Atkreipsiu dėmesį tik į būdingiausias vietas:

1. *Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał Hydrze...*
*Kas dar vaiko lopšyje Hidrai galvą nurovė...***

Heraklio figūra yra masoniškas simbolis. Jo žygdarbius – Hidros ir Cerberio (tamsos) nugalėjimą, Augėjo arklidžių išmėžimą ir t. t. – masonai suvokė kaip pergalę prieš blogio jėgas, su kuriomis privalu kovoti. Mogiliovo ložė netgi vadinosi „Heraklis lopšyje“ (1776)[6], norint paminėti, kaip graikų herojus lopšyje pasmaugė dvi gyvates (Lernos Hidrą jis nugalėjo jau būdamas suaugęs)[7].

2. *Hej! ramię do ramienia! spólnymi łańcuchy*
Opaszmy ziemskie kolisko!

Ei! petys į petį! bendra grandine
Apjuoskim žemės rutulį!

Baigiantis stalo ložei (agapei), katedros meistras sako: „Paskutinį sykį iššaukime (pakelkime tostą) perskaitydami brėžinį*** į sveikatą visų, labiau ar mažiau nusipelniusių, mūrininkų nuo vieno žemės poliaus iki kito, todėl prieš iššaudami paslaptingosios lygos broliai tesudaro bendrą grandinę, sujungdami grandį su grandimi.“ Broliai, sustoję užstalėje, paduoda vieni kitiems ranką: katedros meistras savo kaimynams, prievaizdai – broliams patarnautojams, ložės pareigūnai – vieni kitiems, ir visi kiti broliai taip, kad vieno dešinioji alkūnė liečia kito kairiąją, o delnas guli ant kaimyno peties ir taip toliau[8]. Masoniškoji grandinė reiškia ložių narių brolybę ir vienybę. Būtent taip ją suvokė ir Mickevičius, kuriam aprašomas ritualas, be abejonės, buvo žinomas.

3. *Dalej, bryło, z posad świata!*
Nowymi cię pchniemy tory...

Pasaulio pamatų luite netašytas!
Naujus kelius atversim tau...

Pagrindinis laisvosios mūrininkystės tikslas yra kova su senojo pasaulio tamsumu ir prietarais ir naujų vystymosi kelių atvėrimas. Luitas (netašytas akmuo), pasitelkus skriestuvą, svarstykles ir kampainį, yra apdirbamas ir tampa tašytu šešiasieniu. Iš mokinio (kurio simbolis ir yra netašytas akmuo) tampama pameistriu, kurio simbolis yra plyta. Pasak masoniškos simbolikos, netašytas akmuo reiškia chaosą, iš kurio kyla viskas, taip pat ir mūsų visuomenė, o aptašyta plyta – visuomenės tobulumą[9]. Iš čia ir šūkis: *Ordo ab chao*, tvarka iš chaoso, ant prancūziškųjų ložių diplomų.****

4. *Jednym „stań się“ z bożej mocy*
Świat rzeczy stanął na zrębie...[10]

Vieninteliu „tebūnie“ iš dieviškosios galios
Daiktiškas pasaulis stojosi ant pamatų...

Didysis Visatos Statytojas / Architektas (Dievas) sukūrė žemę. Masonai laiko šią kūrybą statybos veiksmu, o pamatas statyboje yra esminis elementas.

5. *W krajach ludzkości jeszcze noc głucha:*
Żywioły chęci jeszcze są w wojnie...
……

Wyjdzie z zamętu świat ducha!

Virš žmonijos dar gūdi naktis:
Gaivalai aistrų kovoja tarp savęs...
.....
Išnirs iš chaoso dvasios pasaulis!

Netašytas akmuo, kol tampa nugludintu šešiasieniu, – skaitome įšventinimo į šeštąjį, Rytų riterio, laipsnį aprašyme, – yra gryna materija, kur gaivalai ir principai susiję chaotiškai ir vystosi padedami gyvybę teikiančios dvasios, kol laipsniškai pasiekia ribą, Kūrėjo numatytą kiekvienai rūšiai ir kiekvienam žemės vaisiui[11].

6. *Pryskają nieczułe lody*
I przesądy światło ćmiące;
Witaj, jutrzenko swobody,
Zbawienia za tobą słońce!

Tirpsta šaltas ledas
Ir prietarai, šviesą temdantys;
Būk sveika, laisvės aušra,
Nešanti išganymo saulę!

Laisvoji mūrininkystė, kaip jau minėjau, kovoja su prietarais ir tamsumu, siekia laisvės, aušros ir saulės. Tai atsispindi ir ložių pavadinimuose: „Nugalėtas prietaras“ (Krokuva), „Išsklaidytos tamsumos“ (Žytomyras), „Brėkštanti aušra“ (Radomas), „Bizantijos aušra“ (Konstantinopolis), „Laimingas išsivadavimas“ (Nesvyžius), „Kylanti saulė“ (Lomža).

Grynai masoniška eilutė aptinkama ir „Filaretų dainoje“:

Cyrkla, wagi i miary
Do martwych użyj brył.[12]

Nukelta į p. 15 ►

[1] S. Małachowski-Łempicki, *Wykaz polskich lóż oraz ich członków*, Kraków, 1929.
[2] Senosios ir pripažintosios Šv. Jono ložės pavadinimu „Vienybės mazgas“ Naugarduko rytuose brolių sąrašas. 5820 t. š. m. [tikrosios šviesos metais].
[3] S. Małachowski-Łempicki, „Lessing wolnym mularzem“, *Epoka*, 1929, Nr. 20.
[4] Eilėraštis, brolio Zano deklamuotas lietuviškos provincinės ložės ritualinių darbų, švenčiant Šv. Jono dieną, metu. Pateiktas Felikso Przyjemskio leidinyje *Pamiętnik Literacki: Nieznany wiersz Tomasza Zana*, 1907, VI, sąs. I, ir kunigo S. Załęskio *O masonii w Polsce*, Kraków, 1908. Przyjemskis prisimena, kad Mickevičiaus daina „Hej, radoscią oczy błysną“ („Ei, džiaugsmu spindi akys“) būdavo dainuojama pagal vieną masoniškos dainos melodiją.
[5] Šias dvi citatas pateikė jau prof. I. Chrzanowskis: *Chleb macierzysty „Ody do młodości“*, trečias leidimas, 1924, Biblioteka Uniwersitetów Ludowych, 232, IV. *„Oda do młodości“ a poezja wolnomularska*.
[6] S. Małachowski-Łempicki, *Wykaz...*, p. 40 (151), Nr. 71.
[7] Savo rinkiniuose turiu masoniškų dukatų su Heraklio, dešiniu petimi besiremiančio į koloną, pridengtą liūto kailiu, atvaizdu; kairėje rankoje jis laiko gausybės ragą, iš kurio byra ložės simboliai: skriestuvas, svambalas, mentė, kampainis ir liniuotė. Metai nenurodyti.
[8] *Ceremonies et contumes religieusies*, Paris, 1809. *Frank-Massonia mężczyzn i kobiet*, Wilno, 1820.
[9] Laisvosios mūrininkystės pirmųjų trijų laipsnių mokymas, garbiausiosios ložės „Izidės šventykla“ naudai sutelktas. Rankraščio ištraukos pateiktos kun. S. Załęskio, *op. cit*.
[10] 2 ir 4 citatas pateikia prof. I. Chrzanowskis, *op. cit.*, įrodydamas laisvosios mūrininkystės įtaką „Odei jaunystei“.
[11] Įšventinimo į VI laipsnį mokymas. *Nauka wolnego mularstwa*. Rankraštis, pateiktas kun. S. Załęskio, *op. cit.*
[12] Šią citatą pateikė prof. I. Chrzanowskis, *op. cit*.

* Čia turimi omenyje klero atstovai, o ne atitinkama masoniška organizacinė struktūra (*žvaigždutėmis žymimos vertėjo pastabos*).
** Čia ir toliau pateikiu tiesioginius, nepoetinius Mickevičiaus eilių vertimus, nes visuose ligšioliniuose lietuviškuose poetiniuose „Odės jaunystei“ (E. Matuzevičius), „Filaretų dainos“ (A. Churginas) ir „Vėlinių“ (Just. Marcinkevičius) vertimuose visi masoniški terminai ir simboliai – sąmoningai ar ne – prapuola.
*** Brėžinio perskaitymas – tai pranešimas arba referatas, skaitomas ložėje.
**** *Ordo ab chao* yra visų, ne tik prancūziškųjų, škotiškojo ritualo ložių šūkis.

Kipšiukas kalbos namuose

Leonardas Gutauskas. *Pravardės.* Apysakos.
V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2018. 430 p.

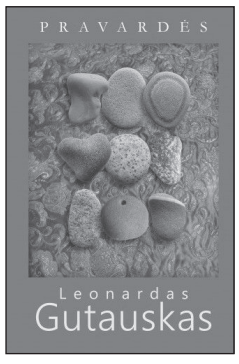

Knyga prasideda nuo viršelio, sako banali tiesa. Ne tik todėl, kad gyvename pakuotes garbinančiame pasaulyje. Knyga, meno kūriniu, norisi gėrėtis dar iki akims užklystant į vidinius puslapius. Knygynuose tyrinėdama lentynas tikiuosi, kad viršelis išduos teksto esmę ir net pasakys daugiau negu pats tekstas, papildys jį, pratęs. Gailu knygų, tarsi pamestinukių, kurias leidyklos išmeta į gyvenimą bet kaip aprengtas, lyg skudurais, be meilės ir išmonės. Kūrinio tai nesugadina, tik paniekina jį, o iš skaitytojo atima regėjimo ir lytėjimo malonumą.

Prieš atsiversdama „Pravardes“ ilgai tyrinėjau viršelį. Dailininko knygos viršelį. Dauguma Leonardo Gutausko knygų išsiskiria vizualiniais sprendimais, net ir sunkmečiu leistos „Vilko dantų karolių“ serijos neprarado estetinio orumo. Sunku būtų įsivaizduoti dailininką, nekreipiantį dėmesio, kaip atrodo jo knyga. O „Pravardės“ teksto ir jo vizualinio pateikimo kokybe, vienove dar labiau išaukština ir dailininką, ir rašytoją.

•

Devyni viršelio akmenukai – tiesiai į taikinį, į patį asociacijų ir metaforų epicentrą. Nuskalauti atminties, nugludinti gyvenimo, įgiję savitas formas ir faktūras. Ne ant pajūrio smėlio sumesti, o tvarkingai sudėlioti ant karališko audinio. Gutauskas, miesto ir kultūros vaikas, gamtai neleidžia užgožti žmogaus kūrybos grožio ir gamtos objektus linkęs „sukultūrinti“, panaudoti savaip, kaip kad vieno iš pasakojimų herojus Vangogas dažais gražina iš upės dugno ištrauktus plokščius akmenukus ir išmargintus klijuoja ant pastato sienų.

Akmenys iš viršelio keliauja ne tik į „Vangogą“, bet ir į „Rozą Geležinę Kumelę“ (akmeniniai žydų antkapiai), „Herodą“ (Kryžiaus kelio stotys), „Keltą“ (po akmeniu slepiami įsimylėjėlių – stribo ir partizanų ryšininkės – laiškai), į skyrių pradžios puslapius. Akmenys kaip neišdildomos, nenuslepiamos, perduodamos atminties simbolis, panašaus semantinio lauko ženklai kaip ir pravardės, liekančios po mirties ir gyvenančios atskirus gyvenimus bendruomenės sąmonėje: žmogaus nebėr, bet yra istorija, tik ne akmenyje išskobta, bet gyva žmonių pasakojimuose.

Visos pravardės, išskyrus Pliaterio senbernio (na, turėjo jis kitą pravardę, tik nelabai tinkamą pavadinimui ir literatūrinei kalbai), pasiskolintos iš meno, kultūros pasaulio, Biblijos, visos turi gilesnį kultūrinį paveldą ir patenka į platų asociacijų lauką. Gutausko tekstams nesvetimas palimpsestas – rašymas ant senų kultūros tekstų, tradicijos aktualizacija, gausus simbolių naudojimas.

•

Iš pradžių keista pasirodė knygos dėlionė, tiksliau, pirmieji du jos pasakojimai, pirmosios pravardės. Sakyčiau, įdėta lyg tyčia skaitytojams atgrasyti: charakteriai ir istorijos schematiškos, seka ir pabaiga nujaučiamos, pasakotojas moralizuoja kaip seno kirpimo provincijos klebonas, primygtinai piršdamas savo teisybę. Veiksmas vyksta tarsi šešiomis guašo spalvomis nudažytų kartoninių lėlių vaidinime arba meksikietiškoje muilo operoje, kur blogas gali tapti tik dar blogesnis, o teisus – dar teisesnis, ir jokių pustonių. Gutauskas-moralistas skaitytojui gerai pažįstamas, ir tos istorijos ne taip labai nustebino, tik skaitydama antrąją („Gaudis“) svarsčiau, kiek dar tempsiu. Bet, kita vertus, nesakyčiau, kad nebuvo įdomu. Skaitai, ir žmogiškas smalsumas ima: o tai kaip vis dėlto bus, gal pasakotojas nustebins netikėtu siužeto vingiu? Ir pasakotojas, tokio tikėjimo paakintas, nuo trečio pasakojimo („Roza Geležinė Kumelė“) tiesiog pribloškia persimainymu: moralistas pagaliau parodo tikrąjį savo veidą, o rašytojas – savo talentą.

•

Žvelgiant į visą „Pravardžių“ vėrinį, aiškesnė pirmųjų dviejų istorijų paskirtis. Abi jos apie menininkus, tarsi rašančio dailininko manifestas, moralinis testamentas: nesipūsk, neištvirkauk, tarnauk tobulam menui. Visas rinkinys yra mozaika, sudėliota iš įvairiaspalvių šukių. Vienos ryškios kaip purpuras, kitos blankios kaip rajono laikraštis. Beje, esama ir tokios laikraštinės retorikos, pavyzdžiui, „Herode“, pasakojime apie sovietinių laikų pradžią ir Kryžiaus kelio stočių griovimą. Meniniu požiūriu – ne aukštumos, bet istorija prasmingai įsikomponuoja į bendrą „Pravardžių“ audinį, nes knyga apie pokarį ir vėlesnius sovietinius metus, ji aprėpia kelių dešimtmečių gyvenimą nuo partizanų ir stribų, į Lietuvą atsiųstų rusų kalbos mokytojų iki sovietinės prabangos, prie kurios galėjo prisiliesti menininkai.

Skaitytojui ne visada pačiam leidžiama spręsti, kur gėris, o kur blogis: pasakotojas viską labai aiškiai sudėlioja „Herode“, „Odisėjuje“, ypač „Kolonok Kolonai“ – istorijoje apie atsiųstą iš Leningrado į Kauną ištvirkusią rusų kalbos mokytoją (dažnoje istorijoje vienas iš veikėjų yra gerokai patvirkęs, net ir perversiškas, bet tik rusistė sulaukia griežto moralinio pasmerkimo). Tačiau čia tik knygos paviršius, tik Gutausko kūrybos lukštas, po kuriuo jis mėgina paslėpti tikrąjį savo talentą – gebėjimą be jokios išankstinės pozicijos, su švelnia užuojauta pasakoti meistriškas istorijas apie paprastus, prastesnius negu kiti, mažutėlius žmogelius, nuodėmingus ir keistus. Labiausiai vykę būtent tokie pasakojimai apie seksomanę Rozą iš Užupio, kaimo vienišių Lozorių, ožką už žmoną laikantį Pliaterio senbernį ir kaimo kvaileles Mariją Magdaleną ir Agotą.

Pastarosios dvi istorijos papasakotos ypač jautriai, neteisiant kreivokų, nenusisekusių gyvenimų. Abiejų istorijų veikėjų charakteriai spalvingi, ryškūs, personalizuoti. Ypač įdomi Elenos (Marijos Magdalenos) ir jos širdies draugo Dzisiaus bendrystė, dviejų kaimo kvailelių meilės istorija: apylinkėse žinomos apsileidėlės paleistuvės ir benamio darbininko, kaime tiesiog durniumi vadinamo. „Nežinai, teta, kas yra meilė...“ (p. 219) – nustebusiai kaimynei ištarti Marijos Magdalenos žodžiai lydi ir apysakos „Agotos rožynas“ moterį, kaime vadintą Pakišale dėl nevaldomo potraukio vyriškai kompanijai.

•

Visi knygos pasakojimai yra žmonių gyvenimo ir mirties istorijos, beveik visi baigiasi mirtimi. Nors jie gyveno skirtingu laiku, skirtingose vietose, skaitant apysakas įspūdis toks, tarsi eičiau per savo vaikystės miestelį ir stabtelėdama prie vieno ar kito namo atkurčiau jame gyvenusiųjų istorijas – man, vaikui, tuomet nutylėtas, gal kiek šiurpokas, nes vietos kvailelius aplenkdavome iš tolo, jie vaikščiodavo po vieną ir porelėmis, kaip Marija Magdalena su Dzisiumi, ir niekad nežinojai, ką jie nešiojasi savo galvelėse ir ką kalba uždarę palaikio namelio duris. Na, o ką daro, tai geriau ir suaugusiesiems nežinoti... Išvirkščioji, nuo akių paslėpta gyvenimo pusė ir yra Gutausko prozos stiprybė, jis pasakoja su velniūkščio įkarščiu. Tik, regis, kartais susigėsta nepadorių, tiesiog gluminančių savo veikėjų įpročių ir poelgių ir parašo literatūrines nuodėmes išperkančias anksčiau minėtas „morales“. Kūryba, kaip ir gyvenimas, įvairi.

•

Kas jungia „Pravardžių“ istorijas į vieną įvairiaspalvę mozaiką, į vientisą meno kūrinį?

Pirma, įdomūs siužetai, žmonių istorijos. Jos visos nekasdienės, jų herojai arba keisti, apdovanoti išskirtinėmis savybėmis bei polinkiais, arba patenka į keblias, skaudžias situacijas. Kaip minėjau pradžioje, visos istorijos, kad ir kokia maniera pasakotojas jas dėsto, išlaiko intrigą. Pamatome tai, kas neblizga, apie ką nerašo gyvenimo būdo žurnalai. Tai išvirkščioji, dulkėtoji gyvenimo pusė. Kartais ji žiauri ir naikinanti (Vangogas, Roza, Kolonok Kolonai). Kartais viltinga, kaip žuvusio vienišo našlio Kazio, gavusio Lozoriaus pravardę, prisikėlimas ar paleistuvės Elenytės atsivertimas: biblinės istorijos nusileidžia į mažutėlių gyvenimus.

Antra, atmintis. „Pravardės“ yra ir literatūrinė sovietinės Lietuvos mozaika, dar vienas sėkmingas Gutausko bandymas fiksuoti, išsaugoti istorinę atmintį. Akylesnis skaitytojas ras ne vieną ankstesnės kūrybos motyvą, pasikartojantį ir šiame kūrinyje, skausmingos tautos atminties ženklą – išniekinti žydų kapai, išdraskytos Kryžiaus kelio stotys, trauminė pokario patirtis. Vertinga ir tai, kas visiškai buitiška, bet ką esame nesugrąžinamai praradę, ir ne dėl kieno kaltės, o tiesiog tai buvo nunešta laiko tėkmės – nuošalūs vienkiemiai, kaimai su apkalbomis ir ubagais, siuvėjomis, piemenimis, retkarčiais užsukančiomis „konsesinėmis“. Rašančiam apie tai kyla pavojus būti nesuprastam, t. y. palaikytam seno kirpimo bambekliu, agrarininku, kokių mūsų literatūroje ir taip daug (buvo). Tačiau Gutauskas pasakoja be nostalgijos ar ašaros balse, neretai su ironija ir žybsinčiais kipšiukais akyse, dėl įvairovės puikiai komponuodamas magiškojo realizmo elementus. Skaitytojas priverstas dažniau šypsotis negu verkti.

Trečia, kalba. Gutauskas visada turėjo savitą stilių, bet šios knygos apysakose pasiekė, mano kuklia nuomone, aukščiausią prabą. Prisipažinsiu, kartais glumino kai kurių istorijų paprastutis, laikraštinis stilius – galiu jį pateisinti sumanymu atskleisti visą sovietmečio gamą, o kaipgi ji be propagandos, rajoninių laikraščių klišių? Tad apie nomenklatūros vienaip ar kitaip prisilietusius žmones taip ir pasakojama, kiek primenant anų laikų manierą („Odisėjas“, „Gaudis“, „Herodas“). Stilistika keičiasi keičiantis herojams. Poetiškiausios, subtiliausios istorijos apie šios žemės kirminus, apie kuriuos niekad nerašė joks laikraštis, nes ką gi parašysi apie kvailelį ar pasileidėlę? Skaitydama „Pravardes“ pirmą kartą gyvenime suvokiau banalybę „kalbos namai“ (nesididžiuoju, nes tikrai vėlokai): kai po dienos, per kurią skaitai ir rašai daug skurdžių sakinių, atsiverti knygą, jautiesi grįžusi namo, kur jauku ir šilta sužvarbusiai sielai, kur visada šventė, o ją sukuria įstabioji kalba – taip, tai yra, feisbuko skurdžia kalba tariant, TAS jausmas. Kaip jį apibūdinti? Pasitikėjimas kalbos galia – galia maitinti savo syvais ir stebinti.

Apibendrinant – Gutauskas savo 80 metų jubiliejaus proga skaitytojams įteikė pasigėrėjimą keliančią dovaną. Su angeliukais ir kipšiukais viduje. Ir kas svarbu ne tik pakuotes garbinančiame pasaulyje: vidus toks pats prabangus kaip ir išorė.

– NOMEDA GAIŽIŪTĖ –

„Paskutinio skambučio“ tautosaka

(perdavimo grandinė: liaudis–Jurga Katkuvienė–Kęstutis Brėdelis)

Švietimo ministerijoje gyveno dvi pelės. Gyveno sunkiai: visi kiti ministerijos gyvūnai mindė joms uodegas, griovė urvelius, spendė spąstus ir taip toliau. Galiausiai neapsikentusios pelės nuėjo patarimo pas ministrą Apuoką. Apuokas išklausė jų ir sako: jūs turite virsti drambliais, tada niekas jums ant uodegų nelaipios, visos jūsų problemos išsispręs. Patenkintos pelės eina atgal, tik staiga – stop; o kaip pasiversti tais drambliais?

Grįžta atgal pas Apuoką pasiklausti.

Apuokas piktai pažiūri į jas ir sako: ką čia trukdote mane su tokiomis smulkmenomis, aš koncepcijas kuriu!

Mieli šatėniečiai!

Baigėsi metinė prenumerata, tačiau nevėlu užsisakyti nuo vasario, o vilniečiai sausio numerius gali rasti knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu *www.prenumeruok.lt*. Prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio **20 d.** Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

2019 metų prenumerata į užsienį kainuos 70 Eur (spėjantiems užsisakyti iki sausio 1 d. kaina – 60 Eur). Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje (Maironio g. 10, 01124 Vilnius) arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

Dukterie Jeruzale

Už debesų sluoksnio, kad ir paties storiausio, tikrai yra saulė – kiekvienąkart su nuostaba tą prisimenu, kai skrendu. Kijevo oro uoste, prie vartų į Tel Avivą, pirmąkart išvydau daug ortodoksų – apsijuosę filakterijais, jie kalbėjo maldas, lankstėsi ir bučiavo Torą. Jaučiau, kad lėktuvas nenukris. Greta atsisėdo ukrainietė su pirmoku sūnumi. Maloni, familiari, smalsi. Viską pasakojo apie save. Iš pradžių skaipu kalbėjosi su vyru – tasai teiravosi, kas sėdi šalia, pavydus. Ji atsakė, kad „devočka“, t. y. aš, – net parodė mane jam per ekraną. Bijojau, kad plepėdama ji klaus apie mano vyrą, – neturėjau istorijos, kurią ji pajėgtų suprasti, paruoštuko. Bet debesyse prasiskyrė kažkokia Raudonoji jūra, visi giliai įmigom ir pramiegojom ištisas tris valandas. Buvo gėda aiškinti, kad skraidau kaip rašytoja. Ji labai gyrė – esą aš šaunuolė, sugebu keliauti iš savo eilėraščių! Aišku, kad buvo gėda, nes eilėraščiai nėra nei produktas, nei verslas, nei politika. Jie niekam nereikalingi, bet visiems svarbu apsimesti (tarptautinių festivalių lygmenyje!), kaip tai esą svarbu.

Autorės nuotrauka

Kai išlipau, per garsiakalbį pasigirdo: *Lithuanian writer* (toliau bandė slebizuoti mano vardą ir pavardę), *please answer the e-mail – have you arrived?* Pasijutau pagerbta. Tel Avivas atrodė nedidelis. Taksistas kalbėjo rusiškai – rodė man kitą taksi automobilį, apsivertusį ratais į viršų. Supratau, kad su jų temperamentu tai kasdienybė. Dairiausi ne į dangoraižius, kurie gan panašūs į vilniškius, o į debesis. Kai lankiau Giedrės Šmitienės seminarą, girdėjau, kad esama ir debesų fenomenologijos – debesys, pvz., Azijoje visai kitokie negu pas mus. Tas pats pasakytina apie Viduržemio jūrą – kitokio mėlynumo, šviesi, labai šilta.

Viešbučio pusryčiai turėjo nacionalinės specifikos – niekada nežinai, ar patiekalas bus saldus, ar sūrus. Virtuvės tarnautojas (akivaizdžiai ne izraelietis) bandė pakviesti mane į pasimatymą ir kartu dirbo savo darbą, kaip jis jį supranta. „Ar tu nori čia pasilikti?“ – klausė. „Ne“ buvo nelabai jam suvokiamas atsakymas. Buvau nusiteikusi, kad pasitaikys juokingų vyrų – panašiai kaip Gruzijoje ar Italijoje. Kol skubėjau pajūriu, mane beveik už rankos griebė dar vienas vyriškis – net pamaniau, gal jam reikia kokios pagalbos. Bet jam reikėjo tik pažindintis, kaip ir daugeliui psichologiškai silpnų pietiečių. Sumelavau, kad esu verslininkė ir skubu į viešbutį pas kolegas. Garbė Dievui, jam buvo per sunku ištarti mano vardą. Šiai vyrų rūšiai amžinai esu priversta meluoti – neturiu įžūlumo tiesiog pasakyti: šis pokalbis neturi prasmės, negaišinkime vienas kito laiko, viso gero. Atrodo kažkaip nemandagu.

Niekad neplanavau keliauti. Nebent žalioje jaunystėje, bet tada dar atrodė, kad kelionės bus įmanomos nebent rytų kryptimi – į kokį Piterį daugių daugiausia. Naujame mieste niekad nesinaudoju žemėlapiais telefone – paprasčiausiai neturiu interneto. Man pakanka popierinio žemėlapio ir šiek tiek adrenalino. Susirandu viską, ką reikia. Apelsinai virš galvos, Verbų sekmadienio palmės, hipsterizuotas centro rajonas, nardai Rotschildo bulvare, rašytojo J. K. Bialiko namai-muziejus (panašus kaip mūsų Maironio: dailus namas su sinagogų puošybos elementais ir gera tapyba). Šunų parkas, į kurį juos pabendrauti atveda šeimininkai, už rankų susikibusi gėjų pora, Gailestingumo paveikslas Šv. Petro bažnyčioje. Turguje daug vaisių, ir egzotinių, nelabai matytų. Datulės, figos, visokių rūšių chalva, arabiškos baklavos, kepiniai. Arabai garsiai rėkauja, įnirtingai siūlo prekes. Prieš šabą visi skuba apsipirkti, nes viskas užsidarys (išskyrus arabų krautuvėles), nevažinės viešasis transportas, vien taksi. Tvyro prieskonių, smilkalų kvapai. Iš viešbučio į Jafą, senąją Tel Avivo dalį, vaikščiojau paplūdimiu; greta pėsčiųjų tako voliojosi dviračiai ir elektriniai paspirtukai. Įtariau, kad šioje gerovės šalyje jie gali būti vieši, t. y. nemokami, bet neėmiau – nesijaučiau verta. Svetimuose miestuose niekad nesinaudoju taksi paslaugomis – visus atstumus įveikiu pėsčia. Motinystė išmokė taupumo. Kaip tik dėl to nesu parašiusi jokių drąsių, rizikingų, bravūra pritrenkiančių prozos kūrinių.

Į festivalį pakliuvau aktyvios kultūros atašė Elenos Keidošiūtės dėka; tekstus į hebrajų kalbą išvertė Sivan Beskin, gimusi ir šiek tiek augusi Vilniuje, bet lietuviškai ji jau drovisi kalbėti. Literatūros požiūriu Izraelis yra gana uždara ir maža šalis – neskuba leisti vertimų, jei autorius nėra gavęs Vakaruose žinomų premijų. Kaip žinoma iš „Kino pavasarių“, jie turi gero kino, bet teatro ne. Izraelio kultūros ministrė, kuri atstovauja *right wing*, uždraudė teatre statyti propalestinietiškus spektaklius: rengiami scenarijai svarstomi. Todėl visgi pagirtina, kad mūsų festivalis vyko kaip tik Jafos teatre, pasižyminčiame žydų ir arabų bendradarbiavimu. Viskas paprasta, nesterilu, neiščiustyta, scenos grindys neišplautos. Koncertavo jungtinis žydžių ir arabių mergaičių choras. Vaikai, be žydų ir arabų paveldo, dainavo Eltono Johno „Imagine“ ir Leonardo Coheno „Hallelujah“. T. y. su ta idėja, kad tegyvuoja tolerancija, draugystė ir progresyvios pažiūros. Žiūrėdama į chorą galvojau, kodėl Hitleriui taip užkliuvo žydai (nors visiškai neatskyriau, vien spėliojau, kurios iš jų galėtų būti žydės, kurios – arabės). Gal dėl pasitikėjimo savo svarbumu, išrinktumu? Kita vertus, dainuojančios mergaitės jau nėra tokios, kokios galėjo būti, jei nebūtų įvykęs holokaustas ir kitos, jau lokalios žudynės. Pasitikėjimas išgaravo. Ir mes nebe tokie. Tai tapo lūžiu, po kurio pasikeitė pasaulis.

Pats festivalis „Sha'ar“ (arba „Helicon“ – tas žodis arabiškai reiškia poeziją) nuobodokas – kaip ir visi festivaliai, jei sėdi visuose renginiuose nuo A iki Ž, – bet įdomus, kai per pusryčius viešbutyje pasikalbi su kitais poetais. Kai kurie iš vietinių gan mėgėjiško lygio, kaip man atrodė iš vertimų, bet vis vien buvo įdomu. Iškalbingos ir biografijos – vienas ėmė rašyti netekęs sūnaus kariniame konflikte, kitas „išdavė“ religingų tėvų gyvenimo būdą. Dėmesio buvo skiriama ir *gender* temai – net Tel Avivo parduotuvėse kabo LGBT vėliavėlės, tuo pabrėžiant, kad žmogaus teisės čia svarbu. Esu skaičiusi, kad Izraelis pagal tarptautines apklausas yra palankiausia šalis LGBT poroms, tačiau kai pasidalinau šiuo žinojimu scenoje, visi ėmė juoktis. Po renginio prie manęs priėjo aktyvistė pasakyti, kad tik Tel Avive, ko blogo, taip yra, o visame Izraelyje – ne.

Makedonė poetė Natasha Sardzoska guodėsi, esą niekas iš viešbučio poetų neatėjo į jos performansą. Man buvo įdomus jos hipochondriškas charakteris – tą tipą tarp poetų ne taip jau dažnai aptiksi. Labai gabi, kalba daugybe kalbų, dėsto. Sakiau, nieko, užtai mes pamatėme Tel Avivą. Dar buvo simpatiškas estas Mathura, viešėjęs PDR'e prieš dvejus metus, ir rumunas Andrei Dosa, su kuriuo irgi šnektelėjau apie kiną, mat jie jį turi. Vengras Gáboras Lanczkoras atsivežė visą hipišką šeimą – žmoną ir dvi dukteris. Taip pat labai simpatiški, primena Burokus. Dar atkeliavo visa prancūzų poetų brigada, mat juos parėmė *Institut Français*. Italė Marilena Renda, kaip pietietė, užsiėmė makedone Natasha – šiaip jos abi man labai mielos, tik kai kurie žmonės negali išgyventi be bendravimo. Aš, deja, galiu. Todėl man sunku, kai reikia tenkinti jų poreikius.

Jafa labai graži, senoji architektūra paverčia ją pasakų miestu. Šabo vakarą, jau sutemus, mačiau batų parduotuvėje užmirštą katę, kuri kniaukė prie stiklinių durų. Kitoje tarpuvartėje pro atviras duris pamačiau ant lovos gulinčią moterį – bet negalėčiau guldyti galvos, kad tai buvo prostitutė. Interjeras atrodė senoviškai, paslaptingai. Vakarais, saulei leidžiantis, muedzinas iš bokšto šaukia maldai. Apie artėjančią „Euroviziją“ informuoja paveikslo „rėmai“ gražiuose kraštovaizdžiuose – prie jų gali fotografuotis, informuodamas pasaulį, kas laukia. Lietuviškoje žiniasklaidoje mačiau pranešimą, kad Tel Avivo viešbučiuose sirgaliai tikrai netilps – teks jiems išnuomoti kruizinį laivą arba didžiajame parke įrengti palapinių miestelį. Vieną naktį griaudėjo ir žaibavo, bet nebaisiai – mačiau į jūrą smengančius žaibus. Buvo gal dvidešimt laipsnių – vadinasi, šalta, izraeliečiai vaikščiojo su striukėmis.

Sekmadienį mus, poetus iš užsienio, nuvežė į Jeruzalę. Žmonės plūdo prie Kristaus kapo, tikėdamiesi, matyt, Dievo molekulių. Prie to stalo, kur aliejumi buvo įtrintas Kristaus kūnas, nuimtas nuo kryžiaus, glaudė net rankines. Krikščioniškoji Jeruzalės dalis man sukėlė skepsį – Kristaus kapo bažnyčia išsidalinta it pyragas, plūsta įvairaus plauko materialistai, giedodami ir su kryžiais ant pečių; keistuolės su degančiomis žvakėmis rankose bučiuoja stiklus. Visi apimti „didelio reikšmingumo“ emocijų (juk lankomas paties Kristaus kapas), bet egzistuoja ir blogoji žinia – religinis potyris nėra emocijos, sentimentalumas, egzaltacija. Aplinkui suvenyrų rojus – Ezavo kailiai, pliušinės avys ir kupranugariai. Propalestinietiški marškinėliai taikiai subūva su žydiškomis kipomis – neimčiau visiškai nieko, net jei jų duotų nemokamai. Kažkoks vyriškis, apsirengęs Jėzumi, su knyga rankose sėdėjo minioje ant šventyklos laiptų. Nesuprantu, ko taip veržtis prie kapo, kuriame seniai nebėra jokio Kristaus. Tą minią derėtų nukreipti kita kryptimi – prie kapų, kurių nėra kam užkasti. Neabejoju – Kristus ten. Molekuliniame lygmenyje.

Visai kitaip paveikė Raudų siena. Prieš ten patenkant, reikia pereiti patikrą. Vyrai žygiuoja į savo pusę, moterys – į savo. Gal dėl daugybės moterų – senų, jaunų, dar mažų mergaičių – apima jaudinanti bendrystė; toje vietoje pajunti tylią vienybę, susitelkimą, solidarumą. Žydės meldžiasi, veidais vis paliesdamos atverstą Torą, pradinių klasių moksleivės stropiai rašo savo troškimus į raštelius. Jaunos žydės su kūdikiais ant rankų, pridengtomis galvomis, visu kūnu linguoja. Atgal eina atbulomis, negali atsukti sienai nugaros. Maldos, kurioje taip ryškiai dalyvauja kūnas, negali atlikti šiaip, atmestinai.

Grįžusi visai kitaip perskaičiau psalmes ir Giesmių giesmę, atkreipiau dėmesį į granatmedžius, kurių anksčiau nepastebėjau. Tas vaisius Izraelyje turi nacionalinę simboliką – keraminiai granatai siūlomi suvenyrų krautuvėse, o Tel Avivo paplūdimyje net stovi granato skulptūra. Jeruzalė buitiškesnė, ne tokia vakarietiška – balkonuose kabo skalbiniai, į tramvajų bėga ortodoksai. Atrodo vieniši kaip iš Antarkties atklydę pingvinai – tokie ne šio pasaulio paukščiai. Ir vis dėlto jų gyvenimas pagirtinas – lėtas, radikaliai nevartotojiškas, nukreiptas ne į kvailas laimės iliuzijas, o į santykį su Dievu. Turistams pardavinėjami ryškaus geltonumo beigeliai arba ilgi, riestinę dešrą primenantys beigeliai su biriais aštriais prieskoniais. Dailūs žydų vaikai – tamsūs arba raudonplaukiai, garbanoti, gražių bruožų. Kai kurie berniukai su peisais. Paauglystėje irgi tokius nešiojau (Čiurlionkėje 1994 m. buvo tokia mada, kerpantis „bliūdu“). Vėliau dar būčiau norėjusi nešioti kipą, apie kurią žinojau iš knygų iliustracijų, bet niekur Lietuvoje jų nebuvo.

Važiavome per Judėjos dykumą, kur Jėzų gundė velnias. Prieblandos valandą (arčiau pusiaujo netikėtai greitai sutemsta) smėlio spalva primena negyvą kūną. Palestiniečių zona aptverta spygliuota tvora, virš jos – Palestinos vėliavos. Sėdi vienišas piemuo su arkliu. Važiavome ir per palmynus, tarsi jie būtų tokia pati įprastybė kaip vynuogynai. Norint įsibristi į Negyvąją jūrą, reikia perropoti klampaus dumblo ruožą. Kai lendi į vandenį, apima keista nesvarumo būsena – nesuvoki, kas vyksta su tavo pačios kūnu. Atsiduri kosmose – bandai plaukti, bet kojas kelia aukštyn. Nenardini veido į vandenį, tačiau junti sūrią druską ant lūpų. Gulėdama šezlonge, pamačiau estą, brendantį į vandenį. Jis ypatingas tuo, kad neturi vienos rankos, – nedrįsome klausti, kas atsitiko. Man buvo smalsu, ar jis plauks, todėl stebėjau alavinį kareivėlį primenančią figūrą vandenyje. Plaukė viena ranka! Jo seneliai buvo ištremti į Sibirą, kai mamai buvo dveji. Žino Donaldą Kajoką; kažkas jam pasiūlė paskaityti vertimus dėl, matyt, panašaus muzikalumo, ritmo. Festivalyje prie mikrofono jis dainavo.

Lėktuvas iš Tel Avivo į Kijevą vėlavo dvi valandas. Kaip tik vyko karinis konfliktas, Kijevo oro uostas savaip priminė Minską – aptarnavimo malone. Dingo daugelio, kurių skrydžiai buvo jungtiniai ir kurie pavėlavo į savo lėktuvus, bagažas. Tiksliau, krovikai laikė lagaminus pagal savo sistemą, bet oro uosto darbuotojos liepė mums eiti jų ir ieškoti – į dingusių daiktų saugyklas. Nepaisant suirutės, atskridę religingi žydai meldėsi, nusisukę į sieną. Kitas skrydis turėjo būti tik ryte. Atstovėjau kilometrinę eilę, kol pakeitė bilietą. Viena ukrainietė, kurią ištiko toks pats likimas, sukėlė isteriją – skambino, verkė, šaukė, kol galų gale prisistatė jos vyras. Tą vyrą ji irgi kaip reikiant apšaukė ir dar jam vožtelėjo (nors jis kaip ir niekuo dėtas), kol galų gale darbuotoja juos išgabeno į viešbutį, nes ji kėlė per daug chaoso. O gal tai apskritai buvo *flashmobas*, kad kiti keleiviai išliktų ramūs. Eilėje viešbučio laukė gal 200 žmonių, atėjo dar kokie 50, bet jiems buvo paaiškinta, kad šansų nėra, verčiau jau nelaukti, nes šiąnakt „kolapsas“ (taip ir pasakė). Langelyje sėdėjo viena moteris, aptarnaujanti tuos 200, – eilė faktiškai nejudėjo. Susiraičiau ant suolų ir pernakvojau. Užsidengiau veidą skara, kad būtų tamsiau, aplinkui kalbėjo rusiškai, angliškai, itališkai, lietuviškai – visas Babelis. Prieš užmigdama krūptelėjau – akimirka prieš sapną, kai atrodo, kad krenti. Šį tą perki, šį tą parduodi ir vėl gyveni nuo cento prie cento.

-gk-

KĘSTUTIS NAVAKAS

paprasti

visai paprasti žodžiai. štai vėl praėjo diena.
ar tu nepavargai. atnešiu tau valgyt. čia
buvo voratinklių. sutvarkiau. nebėra. ar
tu nepavargai. buvo atėjęs kaimynas jis
atnešė savo virtų pupų. visai paprasti
žodžiai. juk tu nepavargai. buvo diena.
sutvarkiau. nebėra. buvo atėjęs kaimynas.
jis mirė užpernai nežinau ko ateina.
nenori kad ateitų? sutvarkysiu. neateis.
jei nori skaityti pradėk nuo šeštojo
puslapio. pažymėjau tau. įdėjau ten
nusikarpytus nagus. visai paprasti
žodžiai. štai vėl praėjo diena. tu vėl
neatėjai. pavargai. nežinau kam kalbu.
ateisi? nesvarbu. sutvarkysiu. neateisi.

sraigtasparniai

nubudome jau pastatytuose miestuose
parašytoje literatūroje sukurtoje
muzikoje. jūros ir kontinentai buvo
dar užvakar susiformavę. mūsų niekas
nelaukė. nebuvo kas paėmęs už rankos
vestų per tuščią plynę sakydamas: čia
nieko nėra bet tu viską sukursi. nebuvo
adatos į kurią įvertum siūlą. vanduo
tekėjo be mūsų atspindžių o miške
nebuvo žvėries kuris mūsų vengtų.
tai lyg pabėgimas iš nebūties kalėjimo
kai iš seilių nusivyta virve nusileidi už
aukštos sienos o ten jau laukia trys
sraigtasparniai. tai pasaulis kurį mums
buvo lemta susikurti jau sukurtame. trys
sraigtasparniai. pabėgimas iš to. kas iš to.

skiemenys

kaimynai klausosi smuiko kiti kaimynai
fleitos gatvėje praeivių šūktelėjimai
vartelių girgždesio minoras lapų šlamesio
atodūsiai chilonas sakęs kad apie mirusius
gerai ar /.../ seneka sakęs gyveni – mokaisi visa
tai skiemenys visa ką perskaitėm ar patyrėm
skiemenys juos tik spragtelėjimas pirštais
trumpam sujungia į sakinį visa ką matome
skiemenys juos tik spragtelėjimas pirštais
trumpam verčia vaizdu. santarvės aikštėje
egipto obeliskas kadais ten stovėjo giljotina
pavertusi skiemeniu mariją antuanetę ir
tas skiemuo liko tvirtesnis už giljotiną bet
netoliese lauko blyninė gali užsisakyti net
*terrine de sardine maison, salicorne poêlée
au beurre salé*. ir štai pagaliau po chilono ir
senekos – sakinys. visas. vienintelis. svetimas.

pasakyk

pasakyk tai ant kalno kaip jėzus arba
kaip kristus pasakyk tai sode kaip šiandien
užmuštas juodasis strazdas pasakyk kad
nelijo nieko daugiau mes nenorim išgirsti
pasakyk kad atbėgo vaikai nes nieko
daugiau mes neišgirsim pasakyk tiems
kas ką tik buvo užsukę ir tiems kurie
niekad nebeužsuks pasakyk tai spintoje
kabančiam senelio paltui tu daug ką
turi pasakyti cinkuoti pirštai tave
prisuko pasakymui pasakyk kiekvienam
praeiviui kad atvežė stalą ir kėdes kad
užderėjo gražių obuolių kurie krinta ir pūva
ir tolstant tiems kurie išgirdo – juose gražiai
dūlės tavo pasakymų skivytai

vėjas

daug. tiršta vėjo. vėjas yra slaptoji ugnis
jis sudegina visas penklines nebelieka iš
ko skambinti tai ką vos užvakar sukūrė
scarlatti. daug. tiršta. alyvos lapas krinta
prakirsdamas stalą. po stalu guli akmuo
per naktį jau spėjęs pasenti. niekas nežino
kur eiti. niekam niekur eiti nereikia. niekas
nemiršta nes iš karstų vėjas išpūtė vinis.
niekas nebėra kryžiuojamas nes toks vėjas
kad. net. ir kodėl nelikti kambary kur
jauku garuoja arbata ir šunelis atsigulė
būtent ten kur jam ir vieta rankraščiai
nukrito būtent ten kur jiems vieta knygos
atsivertė būtent ties tuo puslapiu. bet ne.
išeini. alyvos lapas prakerta stalą ir vėjas
nudrasko venas nuo tavo plaštakų.

imperatyvai

nuspausti klavišą pajudint svirtelę
patraukt už virvelės nukrėsti peleną
nubrėžti liniją praskiesti vandenį tada
atsidaro spalvotos durys įžengia
varinis orkestras ir kažkas atneša
spurgų. atsiversti tą atsiversti aną
cituoti tai šito necituoti nedėti į
arbatą penkių gabaliukų cukraus
ir tada jau atsidaro spalvotos durys
įžengia cirko klounai su drambliu ir
dviem meškom orkestras išeina.
paliesti pirštu neliesti kakta nestovėti
kur stovi nepamesti raktų nepersūdyti
sriubos nenaudoti anžambemanų ir
tada atsivers spalvotos durys matysi:
o!

Vaiko Kalėdos Velse

► Atkelta iš p. 1

– Dėdulių per Kalėdas – visados. Tų pačių Dėdulių. Kalėdų rytais su šunis trikdančiu švilpuku ir cukrinėmis suktinėmis įsigobusiame miestelyje šniukštinėdavau mažojo pasaulėlio naujienų ir prie pašto ar apleistų baltų sūpynių visados aptikdavau kritusį paukštelį; turbūt užgesusią, bet dar vos vos žėruojančią liepsnelę. Vyrai ir moterys brisdavo, kapanodavosi iš bažnytėlių, įraudusiom nosim ir vėjo nupakšėtais žandais, visi albinosai, suglaudę savo sugrubusias juodas šiugždančias plunksnas nuo netikėlio sniego. Visose namų svetainėse nuo dujų vamzdžių karodavo laumių šluotelės; cheresas, graikiniai riešutai, alaus buteliai ir krekeriai šalia desertinių šaukštų; kailiniuotos katės stebėdavo ugnį, ir malkų pritutinti židiniai žiežirbavo, laukdami kaštainių ir makaluojančių žarsteklių. Keli stambūs vyriškiai, daugiausia Dėdulės, išsilaisvinę iš apykaklių, pūpsodami svetainėse papsėdavo cigarus: laikė šiuos išmintingai per ištiestos rankos atstumą, vėl kišo į burną, kosėjo, o paskui vėl atitraukdavo kuo toliau nuo savęs, lyg baimindamiesi, kad sprogs; ir kelios smulkios tetulytės, nepageidaujamos virtuvėj, o ir šiaip jau nelabai kur, sėdėdavo pakibusios ant paties krėslo kraštelio, įsitempusios ir sustingusios, bijodamos sugurti nelyginant išblukę arbatos servizo indeliai.

Nedaug kas tais rytais keldavo koją į sniego priverstas gatves: toksai seniokas, – rusvu katiliuku, geltonomis pirštinėmis ir – šiuo metų laiku – su blauzdinėmis nuo sniego, – visados traukdavo tuo pačiu maršrutu iki baltos žaliosios boulingo vejos ir atgal: taip būtų kulniavęs per vandenį ar ugnį tiek Kalėdų, tiek Pasaulio pabaigos dieną; kartais be paltų ir vėjo taršomų šalikų, bet su ilgomis žėruojančiomis pypkėmis iki vienišos jūros netardami nė žodžio klampodavo du žaliūkai – susižadinti apetito, išpūsti dūmų ir – kas žino – gal bristi į bangas tol, kol iš jųdviejų beliks pora dūmų debesėlių, besiranganačių iš negęstančių pypkių. Paskui aš galvotrūkčiais dumdavau namo, ir kitų žmonių gamintų padažų, paukštienos, brendžio, pudingo ir vaisinių pyragėlių kvapai kutendavo nosį, o iš sniego priverstos šalutinės gatvelės staiga išriedėdavo it du vandens lašai į mane panašus berniūkštis su cigarete rausvu galiuku ir violetine pamušta akim, pasipūtęs kaip sniegena, šnairuojantis tik į save.

Negalėdavau pakęst nei jo vaizdo, nei garso ir būdavau jau bekeliąs prie lūpų savo šuninį švilpuką, idant nupūsčiau tą vaikigalį nuo Kalėdų paviršiaus, bet staiga jisai pats, sumirksėjęs violetu, prisidėdavo *savo* švilpuką prie *savo* lūpų ir sušvilpdavo taip šaižiai, taip spigiai, taip nenusakomai skardžiai, kad žiaumojančios galvos prisiplodavo žąsienos prikimštais žandais prie blizgių langų stiklų išilgai visą aidinčią gatvę.

Mes kimšdavom kalakutą ir liepsnojantį pudingą, o po vakarienės Dėdulės įsitaisydavo prie židinio, atsisegiodavo visas sagas ir susidėję rankas ant laikrodžių grandinėlių šnopuodami nusnausdavo. Mamos, tetos ir seserys lakstydavo sriubinėmis nešinos ten ir atgal. Teta Besė, pergąsdinta, ir jau antrąsyk, prisukamos pelės, prie indaujos šniurkščiodama gurkšnodavo šeivamedžių uogų vyną. Šuo negaluodavo. Tetai Douzei prireikdavo nugurkti tris tabletes aspirino, o štai portveino mėgėja teta Hana pripustyto kiemo vidury traukdavo giesmes, išpūtusi krūtinę it strazdas. Aš pūčiau balionus, norėdamas patikrint, kiek juos galima pūsti, ir šiems sprogus, o sprogdavo visada, Dėdulės pašokdavo leisdami neaiškius garsus. Tomis sodriomis, apsunkusiomis popietėmis, Dėdulėms šnopuojant tarytum delfinams ir sniegui leidžiantis žemėn, aš sėdėdavau tarp girliandų ir kiniškų žibintų, kramsnodavau datules ir sekdamas mažųjų inžinierių instrukcijas bandydavau sukonstruoti karžygį, kurį nesunkiai būtum supainiojęs su jūriniu tramvajumi.

Arba blizgančiais naujais batais girgždindavau laukan, į baltąjį pasaulį, ant pajūrio kalvos, pasikviesti Džimo, Deno ir Džeko, kad pasišlaistę tykiomis gatvėmis ant nematomų šaligatvių paliktume baisingų gilių pėdsakų.

– Lažinuos, žmonės pamanys, kad praėjo begemotai.

– Ką darytum, pamatęs gatvėj begemotą?

– Aš tik – švyst! – perversčiau jį per turėklus ir nuridenčiau pakalnėn, o paskui pakutenčiau paausį, ir jis pavizgintų uodegą.

– O ką darytum, pamatęs *du* begemotus?

Baubčiojantis be-begemotas geležiniais šonais su žvangesiu bloškėsi link mūsų, klampojančių per pustomą sniegą pro pono Danieliaus namą.

– Prigrūskim sniego į Danieliaus laiškų dėžutę!

– Parašom ką ant sniego!

– Parašom „Danielius panašus į spanielių“ per visą kiemą!

Arba plumpindavom iki nubaltintos pakrantės.

– Kaži, žuvys mato, kaip sninga?

Bežadis ištisiniu debesiu aptrauktas dangus slinko virš jūros. Dabar buvom sniego apakinti keliauninkai, pasiklydę šiaurės kalvagūbriuose, ir neužmatomi šunys nukarusiais pagurkliais ir su gertuvėmis ant antkaklių vėplino kerėplino mūsų linkui lodami „Excelsior“. Namo traukdavome vargšų gatvelėmis, kur tik vienas kitas vaikas nuogais paraudusiais pirštais grabinėdavo provėžotą sniegą ir palydėdavo mus švilpimu, tačiau jų balsus, klampojant įkalnėn, nuslopindavo priepiaukos paukščių klyksmas ir laivų ūkavimas kunkuliuojančioj įlankoj. O paskui, per arbatėlę, atsigavę Dėdulės įsilinksmindavo; ledų tortas stalo vidury dunksodavo tarsi marmurinis antkapis. Teta Hana šliūkšteldavo sau į arbatą romo, juk tokia šventė tik kartą metuose.

Atpasakok dabar tas neįtikėtinas istorijas, kurias porindavom prie židinio, dujinei lempai burbuliuojant lyg narui. Vaiduokliai ūbavo tarytumei pelėdos gūdžiomis naktimis, ir aš nedrįsdavau pažvelgt sau per petį; visokie gyviai tykojo užkaboryje po laiptais, kur tiksėjo dujų skaitiklis. Ir pamenu, kaip kartą plėšėme Kalėdų giesmes žingsniuodami nė mėnulio pjautuvu neapšviesta skriejančia gatve. Ilgiausios gatvės gale keliukas vedė į didelį namą, ir mes klupinėdami cimpinom tuo tamsiu keliuku, įsibaiminę visi iki vieno, delnuose spausdami po akmenį dėl viso pikto, per daug drąsūs, kad pratartume bent žodį. Vėjas medžiuose švokštė taip, lyg kiaurymėse būtų dūsavę kokie atgrasūs, galbūt net irklakojai, seniai. Pagaliau prisiartinom prie namo juodymės.

– Ką jiems sutrauksim? „Klausykit angelų žinios“?

– Ne, – sakė Džekas, – „Karalių Vaclovą“. Skaičiuoju iki trijų.

Viens du trys, ir mes užgiedam – aukštais balsais, bet, sakytumei, slopinamais sniego vatos pritutintos tamsos, supančios namą, kuriame, žinome, niekas negyvena. Giedame susiglaudę, šalia tamsių durų.

Karalius Vaclovas gerasis
stebėjo atlaidus Stepono...

O tada plonas, šaižus balselis, tarsi jo savininkas būtų ilgų ilgiausiai tylėjęs, prisijungia prie mūsų giesmės: silpnas, šaižus, trapus balselis iš anapus durų: silpnas, šaižus balselis pro rakto skylutę. Bėgti paliovėm tik parsigavę prie *savo* namo: svetainė puikutėlė, balionai supasi nuo šilimos virpančiame ore; ir vėl viskas gerai, ir miestas švyti.

– Turbūt ten buvo vaiduoklis, – lemena Džimas.

– Turbūt troliai, – spėja Denas, kuris visąlaik skaitė.

– Eime vidun, pažiūrėsim, ar dar liko želės, – siūlo Džekas. Taip ir padarom.

Kalėdų vakaras niekada neapsieidavo be muzikos. Dėdė štai griežia smuiku, pusbrolis traukia „Išnokusias vyšnias“, o kitas dėdė – „Dreiko būgną“. Namelis įkaitęs nuo karščio. Teta Hana, jau persimetusi prie pastarnokų vyno, suokia apie Kraujuojančią Širdį ir Mirtį, o paskui dar užtraukia dainą, kurioje savo širdį lygina su Paukštės Lizdu; ir tada visi vėl prapliumpa kvatoti; o paskui aš einu gulti. Pro savo kambario langą žvelgdamas į mėnesieną ir bekraštes suodžių išmargintas pusnis matau ir kitų namų, dunksančių ant mūsų kalvos, langų šviesas ir girdžiu muziką, sklindančią ilgon, tolygio temstančion naktin. Užgesinęs lempą, lipu į lovą. Ištariu kelis žodžius artimai ir šventai tamsai, o paskui užmiegu.

Vertė Andrius Patiomkinas

STEPHEN CRANE

Juodieji raiteliai ir kitos eilės

Stephenas Crane'as (1871–1900) – amerikiečių prozininkas ir poetas, šiuolaikinių literatūros mokslininkų laikomas vienu originaliausių ir inovatyviausių savo kartos rašytojų, amerikiečių natūralistinės prozos pionieriumi. Į amerikiečių literatūros kanoną yra įtrauktas realistinis Crane'o romanas „Raudonas narsumo ženklas" (1895, liet. 1975, vertė E. Kuosaitė), kuriame iš jauno kario perspektyvos vaizduojamos Pilietinio karo kovos ir kasdienybė.

Crane'as yra išleidęs ir du tiems laikams nekonvencionalios poezijos rinkinius – „Juodieji raiteliai ir kitos eilės" (*The Black Riders and Other Lines*, 1895) ir „Karas yra geras" (*War Is Kind*, 1896). Nerimuoti sporadiško, nesistemiško metro eilėraščiai amžininkų buvo priimti kaip įžūli anomalija, išvadinti literatūrinėm šiukšlėm ir poetine beprotybe. Vis dėlto nuo XX a. 3 deš. ir Crane'o eilės – niūrios, kandžios glaustos ir neornamentuotos kalbos parabolės, kuriomis autorius reiškęs „savo mintis apie gyvenimą apskritai", – imtos vertinti palankiai ir traukti į poezijos antologijas.

Rinkinį „Juodieji raiteliai ir kitos eilės" sudaro 68 romėniškai numeruotos tokio pobūdžio parabolės, o bene pagrindinis jas siejantis motyvas – juodųjų raitelių simboliu išreikšta Nuodėmė.

III

Tyruose
Pamačiau padarą, nuogą, ištvirkusį,
Jis gūžėsi prie žemės
Ir laikydamas letenose graužė
Savo širdį.
„Prieteliau, ar gardu?" – paklausiau.
„Kartumas kartumėlis, – atsakė. –
Bet man patinka,
Kad kartu
Ir kad tai mano širdis."

IX

Aš stovėjau aukštumoje
Ir mačiau, kaip apačioj daug kipšų
Lakstė, strykčiojo,
Lėbavo nuodėmingai.
Vienas, pažvelgęs viršun ir išsišiepęs,
Pašaukė: „Sėbre! Broli!"

XI

Atokioj vietoj
Užėjau išminčių,
Kuris net sustingęs
Sėdėjo ir žvelgė į laikraštį.
„Pone, kas gi tatai?" –
Kreipėsi jis į mane.
Tuomet supratau, kad aš didesnis,
Ir dar kaip didesnis už tą išminčių.
„Seni tu, seni, čia šios gadynės išmintis!" –
Tuojau išpyškinau jam.
Išminčius žvelgė į mane susižavėjęs.

XX

Sykį žengė prie manęs mokytas vyras.
„Aš žinau kelią, – tarė jis, – eime."
Nesitvėriau iš džiaugsmo.
Drauge mudu kulniavom.
Netrukus, visai netrukus,
Mano akys nebeįžvelgė nieko,
Ir aš nebenutuokiau, kur statau kojas.
Įsikibau į prieteliaus ranką,
Bet tas galiausiai vaitojo: „Aš paklydau!"

XXV

Žiū, kapas nusidėjėlio,
Greta – rūsti dvasia.

Štai prisiartino nuliūdusi mergelė su našlaitėm,
Tačiau dvasia sugriebė ją už rankos.
„Tasai gėlių nenusipelnė", – ištarė.
„Ak, mylėjau jį", –
Sušniurkščiojo mergelė.
Paniurusi dvasia nukirto:
„Tasai gėlių nenusipelnė."

Dabar man atsakykit:
Jeigu dvasia teisi,
Ko gi ta pana verkė?

XXVIII

„Tiesa, – kalbėjo keliauninkas, –
Yra tai uola, tvirtovė.
Dažnai joje buvojau,
Ir net aukščiausiam bokšte,
Iš kur pasaulis regis juodas."

„Tiesa, – kalbėjo keliauninkas, –
Yra tai atodūsis, vėjas,
Šešėlis, vaiduoklis.
Ilgai jos vaikiausi,
Bet nė sykio nepaliečiau
Nė jos rūbo kraštelio."

Ir patikėjau aš keliauninku antruoju,
Nes tiesa man buvo
Atodūsis, vėjas,
Šešėlis, vaiduoklis.
Nė sykio nepaliečiau
Nė jos rūbo kraštelio.

XXXI

Daugybė darbininkų
Mūrijo milžinišką rutulį
Kalno viršūnėje.
Paskum visi nugarmėjo pakalnėn,
Idant pasigrožėtų savo darbu.
„Didinga", – sakė jie,
Susižavėję savo veikalu.

Ūmai tas rutulys sujudėjo
Ir spėriai nuriedėjo žemyn,
Ir sutraiškė visus iki vieno.
Bet keli turėjo progą suklikt.

XXXIII

Sykį patikau kelyje vieną tokį,
Kurs pažvelgė į mane geromis akimis.
„Parodyk savo lobius", – jis paprašė.
Ir aš paklusau,
Ištiesiau vieną.
„Čia yda", – įvertino jisai.
Dar vieną ištiesiau;
„Čia yda", – atsiliepė jisai.
Dar vieną ištiesiau,
„Čia yda", – ištarė jisai.
Ir taip iki paskutinio
Vis bylojo tą patį: „Čia yda."
„Bet daugiau jau nieko neturiu!" –
Galiausiai sušukau.
Tada pasižiūrėjo į mane
Dar geresnėm akim.
„Vargšelis!" – tarė.

XXXVI

Sutikau pranašą.
Rankose jis laikė
Išminties knygą.
„Pone, – kreipiausi, –
Duokit paskaityt."
„Vaikeli..." – pradėjo jis.
„Pone, – nukirtau, –
Nelaikykite manęs vaiku,
Nes man jau daug žinoma
Iš to, ką laikot rankose."
„Ak, daug."
Jisai nusišypsojo.
Tada atvertė knygą
Ir prikišo man prie akių.
Keista, kodėl aš taip ūmai apakau.

XLI

Meilė žengė viena.
Akmenys žeidė švelnias jos pėdas
Ir gervuogės draskė dailias blauzdas.
Prie jos prisigretino palydovas,
Bet, aiman, negalėjo pagelbėt,
Nes jo vardas – Širdies Skausmas.

XLII

Klampojau per tyrus.
„O, Dieve, ištrauk mane iš čia!" –
Sušukau.
„Čia ne tyrai", – atsiliepė balsas.
„Bet juk... – šaukiau. –
Smėlis, karštis, dykas akiplotis."
„Čia ne tyrai", – atsiliepė balsas.

XLIV

Mane gaubė tamsa.
Nesupaisiau nei savo žodžių,
Nei širdies troškimų.
Ūmai viską nutvieskė ryški šviesa...
„Paslėpkit mane vėl tamsoje!"

XLVI

Gausybė raudonų kipšų pasipylė iš mano širdies
Tiesiai ant popieriaus lapo,
Tokių smulkučių,
Kad plunksna galėjai juos traiškyt.
Gausybė jų rašale kapanojos.
Buvo keista
Rašyti šia raudona pliure,
Iš širdies besiliejančia.

XLVII

„Mąstyki kaip aš, – bylojo toks vyras. –
Kitaip būsi šlykštus bedievis,
Rupūžė."

Kiek pamąstęs, atsiliepiau:
„Verčiau jau būsiu rupūžė."

L

Sakai esąs šventas,
Šventas,
Nes nemačiau, kaip nusidedi.
Tataigi, bet juk yra tokių,
Kurie matė tave nusidedant, drauge.

LV

Žmogus klumpino svilinamu keliu,
Nė neatsikvėpdamas.
Sykį užmatė nusipenėjusį asilą,
Žalioj lankoj jam rodantį dantis.
„Nesijuok iš manęs, kvaily! –
Įtūžęs užriko žmogus. –
Pažįstu tave:
Kiaurą dieną kemši sau pilvą,
Užganėdini širdį
Žole ir liaunom metūgėm.
Tuo nepasisotinsi!"
O asilas tik rodė jam dantis žalioj lankoj.

LVI

Vienas žmogus bijojo užeiti žudiką.
Antras baiminosi aptikti auką.
Vienas buvo išmintingesnis už kitą.

LIX

Žengdamas dangumi
Žmogus keistu juodu apdaru
Sutiko švytintį pavidalą.
Nekantriai žengtelėjęs arčiau,
Pamaldžiai nusilenkęs, tarė:
„Mano Viešpatie!"
Bet dvasia jo nė nepažino.

LXVIII

Siela lėkė
Nakties erdvėmis;
Lėkdama ji šaukė:
„Dieve, Dieve!"
Ji skriejo per slėnius
Juodų mirties almių
Vis šaukdama:
„Dieve, Dieve!"
Urvų ir uolų plyšių
Aidu atsiliepdami
Jie šaipės iš jos:
„Dieve, Dieve, Dieve!"
Dausų plynėmis
Siela nešėsi, vis šaukdama:
„Dieve, Dieve!"
Galiausiai po kurio laiko
Įširdusi, atsižadėdama suklykė:
„Ak, Dievo nėra!"

Žvitri ranka
Kalaviju iš dangaus
Kirto jai,
Ir krito ši negyva.

Vertė Andrius Patiomkinas

Agotos duonelė

Agota buvo įspūdingo stoto moteriškė: jos klubai, sulig daržinės durimis, jai einant ritmingai siūbavo tai į kairę, tai į dešinę, o rankų pirštai, it dideli mėsos gabalai, kruopščiai skaičiavo centus duonos kepaliukui nusipirkti. Balta skarelė slėpė išretėjusius seniai plautus plaukus.

Agota gyveno viena, atokiau nuo kaimo esančiame vienkiemyje. Gavusi seniai mirusių tėvų palikimą, ji dabar jautėsi kiek laisviau, nebereikėjo slaugyti nei tėčio, nei mamos. Tiesa, iš mamos ji paveldėjo pribuvėjos amatą. Nieko kita daryti nemokėjo, tik priimti į šį pasaulį ateinančią naują gyvybę. Bet ji, nors ir palikta vienišauti, nesijautė laiminga dirbdama tai, ką dirbo. Tačiau jos sudėjimas puikiai tiko tokiam darbui: ji lengvai galėjo ir pati viena ištraukti veršį iš besiveršiuojančios karvės. Ką jau kalbėti apie mažulytį kūdikį.

Tačiau Agota nevertino gyvybės. Pati kruopščiai žindyta kūdikystėje, prižiūrėta mamos ir šiltai aprengta, dabar ji nesuvokė, koks nuostabus yra jos amatas. Ji dažnai plūsdavo gimdyves įvairiausiais keiksmais, kad šios greičiau pagimdytų, bet taip tik sukeldavo dar didesnį stresą visiems šalia esantiems. Nauja gyvybė jai reiškė tik dar vieną iš anksto žlugti pasmerktą gyvenimą.

Tai ir buvo jos platoniška tiesa. Sunkiai pakeliama, bet teisinga. Agota, nors ir neišsimokslinusi, vos mokanti rašyti, mąstė idealistiškai. Kiekviena nauja gyvybė buvo dar vienas šešėlis ant olos sienų, kažin ar sugebėsiantis pažvelgti į tikrąją saulės šviesą. Ji žinojo, kad egzistuoja kažkokia neaprėpiama ir nenusakoma žmogaus idėja, ir ji nedings tol, kol pasaulyje egzistuos bent vienas netobulas žmogus, tad kam džiaugtis nauja gyvybe, jei tai tik deformacija to, kas turėtų būti tikra.

Ji žinojo, kad vienas žmogus nieko pakeisti negali, bent šiame kaime, kurio prieigose ji gyveno. Kartais Agotai atrodydavo, kad visas pasaulis nustos suktis ir visi čia esantys išlėks į kosmosą, palikdami Žemėje tik tyrą ir nesužalotą žmogaus rankų palikimą. Tai būtų būtis pati savaime – jokio laiko, jokių fizinių matmenų, jokio sociumo ir jo taisyklių. Nebeliktų vadovaujančiųjų ir vykdančiųjų. Nieko, ničnieko, tik absoliuti tyla. Agota trokšte troško pagyventi tokiame vakuume. Viena nuostabioje tyloje.

Tačiau realybė buvo kitokia. Jai teko taikytis prie kaimo įstatymų, dirbti nemėgstamą darbą, kad tik sugebėtų save ir namus išlaikyti. Taip pat ji buvo laikoma kaimo keistuole, kas nenuostabu, turint galvoje jos pažiūras.

Agota ėjo kaimo gatvelėmis iš duonkepio nusipirkti kepaliuko duonos, jau buvo suskaičiavusi, kiek tai jai kainuos. Prie duonkepio ją pasitiko jauna mergaitė – duonkepio dukra – ir paklausė, ko ir kiek Agota norės. Agota jai teatsakė:

– Nesu tikra, ar kalbu su jumis, kai kalbu su jumis.

Mergaitė suglumo, paėmė iš Agotos delno centus ir įbruko jai kepaliuką duonos.

– Eik šalin, – nuvijo savais keliais Agotą.

Iš tiesų Agota, gindama kaimo keistuolės titulą, manė, kad visi žmonės dėvi tikrų tikriausias kaukes: jai rodėsi, kad nuplėšus žmogaus veidą tuojau pat ataugtų naujas. Agota ieškojo tikrumo, bet visur jai vaidenosi sintetika ir nenuoširdumas. Tie patys šešėliai.

Ką veikti žmogui? Siekti visuotinio gėrio idėjos? Ne, Agotai tai atrodė per sunki misija, juolab tai skambėjo ganėtinai miglotai. Ji tiesiog murkdėsi kasdienybėje, lyg ant nulyto vieškelio esančiame dumble, nemylėjo gyvenimo.

Štai koks paradoksas: pribuvėja, nemylinti gyvenimo ir naujos gyvybės. Pati, kaip pribuvėja, ji buvo apsileidusi, namai, anksčiau buvę mokykla, netvarkyti, apšviesti žibaline lempa. Agotos namuose visados būdavo šilta, net tvanku, ore jautėsi dulkių kvapas, nuo krosnies apdulkėję rūbai, sumesti į vieną gniutulą, gulėjo ant kėdės šalia lovos. Kitame namo gale dar Agotos motinos palikta gimdykla.

Ji nesuvokė, kad jos taip nemėgstamos gimdyvės ir jų artimieji jai suneša tai, už ką ji vėliau gali pavalgyti. Ir dabar, tik išvyniojusi dar šiltą duonos kepaliuką, ji net nesusimąstė, kad tai jai atlygis už priimtą naują gyvybę.

Agota, net neperžegnojusi duonos, kaip buvo įprasta daryti kaime, tuojau pat atsilaužė gerą gabalą ir paskubomis jį sulapnojo. Tuo metu, kai valgė duoną, ji jautė didžiulį pasitenkinimą, bet tai tebuvo grynai fizinis aktas, jokio šventumo rasti ir labai didelėmis pastangomis čia negalėjai.

Ji netikėjo dievais, tik savo idėjomis, kurios ją stūmė į gilią depresiją. Kaime nebuvo didelių šviesuolių, kurie savo darbais galėjo kiek pakeisti Agotos mąstymą. O pačiai ateitis atrodė miglota ir liūdna. Vaikų Agota neturėjo, bet jų jai ir nereikėjo. Užtekdavo tik suvalgyti duonos kepaliuką ir ji vėl tapdavo laiminga. Bent pačiai sau.

Tais momentais, kai Agota jausdavo laimę, ji suprasdavo, kad visa, kas egzistuoja, egzistuos ir toliau, tik pakeis savo egzistencinę formą, bet tokias mintis greitai aptemdydavo namų prieblanda ir ji vėl likdavo viena kovoti su savo demonais.

Agota labai retai sulaukdavo nekviestų svečių, bet vieną dieną, jos nuostabai, prie namų durų pasirodė pats duonkepys:

– Agot, mano vyresnioji dukra laukiasi ir turėtų tuoj gimdyti. Ar priimsi ją savo globon? – susirūpinęs paklausė duonkepys.

Agotos rūškanas veidas staiga nušvito.

– Priimsiu, tik jei pažadėsi man kasdien šviežios duonos kepaliuką, – paskubomis atsakė ji.

Duonkepys, per daug nesvarstęs, sutiko, bet vėliau pagalvojo, kur Agota ruošiasi dėti visą tą kasdienę duoną, juk viena visko tikrai nesuvalgys.

Neilgai trukus duonkepys atvežė dukrą pas Agotą, ši ją nuvedė į gimdyklą, užkaitė du puodus vandens ir pasiruošė priimti kūdikį. Gimdymas buvo sunkus, bet Agota savo stipriomis rankomis beveik pati viena ištraukė naujagimį iš motinos įsčių.

„Vėl nauja gyvybė, naujas taškas šiame nereikšmingame pasaulyje“, – tyliai pagalvojo Agota, bet nudžiugo prisiminusi, kad dabar kasdien gaus šviežios duonos kepaliuką, tereiks nueiti jo pasiimti iš duonkepio namų. „Tai man nuskilo“, – nusišypsojo jau viena būdama Agota.

Duonkepys tesėjo savo žodį ir kasdien laukdavo tuo pačiu keliu ateinančios atsiimti savo duonos kepaliuko Agotos, o toji, nesvarbu, ar lietus, ar audra, visuomet pasirodydavo rytinėmis valandomis, kai duona dar neatvėsusi. Duonkepys vis suko galvą, kam Agotai šitiek duonos, bet nenorėjo per daug klausinėti. Agota pati irgi daug nesipasakojo, tiesiog kaupė duoną vienam tikslui, apie kurį niekam neišsidavė.

Kartą, kai jau buvo giliai įmigusi, Agotą sapnuose aplankė jos mamos dvasia. Ji sapnavo, kaip sėdi su mama prie vieno stalo ir laužia dar šiltą duoną, čia buvo ir kažkoks sakralumo momentas. Agota su mama paskutiniais jos gyvenimo metais nelabai sutarė, nes mama buvo visiška Agotos priešybė. Bet dabar jos per duonos dalinimąsi atrado bendrystę. Toks buvo jų abiejų galutinis susitaikymas. Agota iš sapno pakilo žvali ir išsimiegojusi.

Atradusi ramybę per duonos laužymą, ji išmoko duoną labiau vertinti, bet, deja, šis sapnas nepakeitė Agotos mąstymo: jai vis viena rodydavosi žmonės-šešėliai, viskas buvo netikra, išskyrus tą kasdienę duoną.

Agota kartais pagalvodavo, kad ir ji pati tėra žmogiškosios idėjos deformacija, kad ir ji dalyvauja šiame vaidinime pavadinimu „Gyvenimas“. Pribuvėja džiaugėsi tuo, kad per sapną atrado ryšį su motina, tik to jai ir tereikėjo, visa kita buvo nesvarbu. Mama ją palaimino duonos kąsniu ir dabar Agota gavo laisvę daryti ką norinti.

Agota žinojo, kad nepakeičiamų nėra, tad jei jos ir nebūtų, kaimelis greitai išsirinktų naują pribuvėją, o ji liktų skendėti migloje. Karalius mirė, tegyvuoja karalius, kaip sakoma.

Kaip paprastai atėjusi pas duonkepį, Agota jo paklausė:

– Ar prisimintum Agotą, jei ji staiga dingtų ir nebegalėtų sugrįžti?

– Agot, ar tu ruošiesi kažkur iškeliauti? – susidomėjo duonkepys. – Žinoma, tave prisiminčiau, tu mūsų kaimo nepakeičiamoji, vienintelė pribuvėja.

– Gal ir iškeliausiu, bet dar nesu tikra, – atšovė jam Agota. – Duok man duonos kepaliuką ir dabar aš eisiu namo.

Pribuvėja Agota jau seniai rezgė planus išnykti ir žinojo, kad duonkepio žodžiais negalima pasitikėti. „Mes visi tik blankūs šešėliai, kovojantys už vietą po saule, kad ji mus apšviestų savo dangiška šviesa ir išvaduotų iš grandinių, – galvojo sau. – Kiekvienas kovoja už save.“

Kartą duonkepys laukė ateinančios Agotos, jis žinojo, kad ji visada ateina rytinėmis valandomis, kai duona dar šilta, tačiau įvyko didžiausia keistenybė – Agota nepasirodė. Jis laukė jos visą dieną, bet atrodė, kad Agota išgaravo kaip dūmas.

Iš duonkepio namų buvo galima įžiūrėti vienkiemyje gyvenančios Agotos namą. Vakare, užmetęs jos pusėn akį, pamatė, kad lange nėra jokios šviesos, nedega žibalinė lempa. „Gal ji tikrai kur iškeliavo“, – pamąstė sau duonkepys. Kitą dieną Agota vėl nepasirodė pas duonkepį, tad šis, vedamas smalsumo, nusprendė nukeliauti iki jos trobos.

Buvo vakaras, žemę gaubė migla, duonkepys ėjo dumblinu keliuku link Agotos namo, atėjęs rado užrakintus namus ir nė gyvos dvasios aplinkui. Šalimais ošė mažas miškelis. Velniaižin kodėl duonkepiui pasirodė, kad reikia nueiti link miško, patikrinti, ar ten neras Agotos.

Jis ėjo per brūzgynus, kol vos įžiūrimoje migloje pamatė didžiulį ąžuolą ir ant jo, it baltų dievybę, kybančią Agotą. Ji buvo jau pradėjusi stingti, po jos kojomis mėtėsi gausybė sužiedėjusios duonos kepalų. Tokia štai ir buvo Agotos duona kasdieninė: visiems žinoma, bet mažai kam įkandama. Ji nekentė gyvenimo šešėliuose, tad nusprendė pati pasitraukti iš šio teatro.

Duonkepys, pamatęs taip kabančią Agotą, pats sustingo lyg įkaltas. Atsipeikėjęs nusprendė pasikviesti kaimo žmones į pagalbą. Atbėgo daug kaimiečių, dauguma vien smalsumo vedami, bet jiems susirinkus įvyko keistas dalykas: kilo baisi agresija, moterys mušėsi su moterimis, tąsė viena kitai už plaukų, vyrai daužė vienas kitam dantis. Vyko tikras pragaras.

Žmonės elgėsi tarsi apkvaitę ir tik kitą rytą nukėlė Agotos kūną nuo ąžuolo šakos, jausdami didžiulę gėdą vienas prieš kitą. Tą rytą kaimiečiai pakilo lyg iš kvaitulingo sapno, tvarstėsi savo žaizdas.

O Agota? Agota taip ir liko dar viena žmogaus idėjos deformacija, nesugebėjusia rasti sau vietos. Ją, kaip savižudę, palaidojo už kapinių tvoros. Kaip Agota ir manė, kaimiečiai greitai išsirinko naują pribuvėją ir net duonkepys Agotos per daug nebeminėjo. Tik pasitvirtino Agotos mintis, kad žmonės užmiršta vienas kitą, kovodami su savo demonais.

Agotos sodyboje liko tik kalnas sužiedėjusios duonos kepaliukų, primenančių, kad ji čia gyveno.

– JUSTINA TRILUPAITYTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Petras Cvirka, graikas Zorba, Kyra Kyralina

Iš Petro Cvirkos vertimų ilgiausiai išgyveno Aleksandro Puškino proza. „Pikų dama“ buvo leidžiama ir 2009-aisiais. Stendhalio „Raudona ir juoda“, Ilfo ir Petrovo „Dvylika kėdžių“ ilgainiui buvo išverstos kitų vertėjų: stropiau, tiksliau, gal šiuolaikiškiau. Kiti P. Cvirkos pasirinkti autoriai ir jų knygos sovietmečio slenksčio neperžengė, pasiliko tarpukaryje. Tarp jų – prancūziškai rašęs rumunų prozininkas Panaitas Istrati. Jei ne šis bastūnas rašytojas, Nikas Kazandzakis nebūtų sukūręs garsiojo personažo graiko Zorbos arba jis būtų buvęs labai kitoks. P. Cvirka vienas pats išvertė net du P. Istrati kūrinius – regis, labiau priimtina jam būdavo versti su kuo nors kitu, antruoju vertėju (bendravertėju). Pirmiausia čiupo debiutinį P. Istrati romaną „Kyra Kyralina“. Išleido, matyt, irgi pats (metrikoje nurodyta tik spaustuvė) 1934 m., praėjus dešimtmečiui nuo originalo pasirodymo Paryžiuje. Tiesa, P. Cvirka nebuvo pirmasis šio autoriaus vertėjas į lietuvių kalbą – 1932 m. išėjo Kazio Borutos ir Martyno Gudelio išverstas „Baragano dagynas“ su K. Borutos pratarme apie autorių. Tuo metu P. Istrati apskritai buvo gausiai verčiamas į įvairias kalbas.

Rumunijos ir jos literatūros gerbėjos, Venclovų namų-muziejaus darbuotojos Justinos Juozėnaitės pasiūlymas pasidomėti P. Istrati ir „Kyra Kyralina“ buvo toks netikėtas, kad užkibau.

•

Tuščias reikalas ieškoti ko nors daugiau apie „Kyrą Kyraliną“ sovietmečio veikaluose apie P. Cvirką. Bet daug keisčiau štai kas: pjedestalinis, paminklinis, vadovėlinis autorius, o pamatinė, kapitalinė monografija tada taip ir nebuvo parašyta. Išėjo tik plonytė Juozo Jasaičio knygutė „Mokinio bibliotekos“ serijoje. Užtat „spragoms“ užkaišioti gausiai leisti tokie visokie dalykėliai kaip „Petras Cvirka – internacionalistas“, „Petras Cvirka – mūsų amžininkas“, „Petras Cvirka abiturientų rašiniuose“... Tai gal teisi Tatjana Rostovaitė, savo poetinėje dedikacijoje P. Cvirkai stebėjusis rašytojo užkėlimu ant pjedestalo, pavertimu akmeniu? Jis visiškai ten netinkąs, nes „jis buvo a n t i p a m i n k l a s“. T. Rostovaitės, aktyvios „naujojo“, sovietinio gyvenimo ir visų naujųjų stabų rėmėjos, nuostaba verčia suklusti.

•

Vertimai kaip uždarbio šaltinis: ir P. Cvirkai, ir Salomėjai Nėriai, ir K. Borutai, ir daugybei kitų. S. Nėriai pagalbos ranką yra tiesusi Šv. Kazimiero draugija, užsakiusi „Ritos laiškų“, „Didžiųjų vyrų jaunystės“, „Kunigaikščio iš Dovydo namų“ vertimus. Pinigų nuolat stokojęs P. Cvirka vyniotis turėjo pats. Taip atsirado jo ir Pulgio Andriušio „spaudos sindikatas“: įvairenybių iš užsieninių laikraščių vertimai lietuvių periodikai. Pasirodo, daug ko buvo galima susigraibyti anuometiniame „vargo Kaune“. „Kartais sumedžiodavom apysaką“, – prisimena P. Andriušis. Šio tandemo darbai – prancūzų autorių knygų vertimai: Roland’o Dorgelės „Mediniai kryžiai“ (1931; apie vos daugiau nei prieš dešimtmetį pasibaigusį Pirmąjį pasaulinį karą) ir Claude’o Farrère’o „Mūšis“ (1934; vėl apie karą – rusų ir japonų). Atsiminimuose P. Andriušis atvirai prisipažįsta, kad tada prancūziškai nė vienas gerai nemokėjęs, naudojęsi rusiškomis versijomis, tačiau pabrėždavę, kad vertę iš originalo.

1934 m. vienos Kauno spaustuvės išspausdinta (kažin, ar paisant autoriaus teisių) „Kyra Kyralina“ galėjo būti versta iš prancūzų kalbos ar bent „naudojantis prancūziška versija“. Gavęs „Žiburėlio“ draugijos stipendiją, nuo 1931 m. rudens iki 1932 m. vasaros P. Cvirka gyveno Paryžiuje. Viename laiške jis gyrėsi: „Gerokai prancūziškai pramokau, galiu žeberiot kaip geras vyras.“ Pirmosios P. Cvirkos prancūzų kalbos mokytojos – Juozo Tysliavos atsivestos trys Alžyro „rožės“ (alžyrietės studentės): iš Lietuvos atvykusiam Stasiui Ušinskui ir prie jo prisišliejusiam P. Cvirkai tuo metu Paryžių beužkariaujantis J. Tysliava suorganizavo teatralizuotas sutiktuves. Apie oficialius P. Cvirkos mokslus kokiuose nors prancūzų kalbos kursuose duomenų nėra. Užtat laiškuose užfiksuotas jo prašymas, kad kauniškiai bičiuliai pasirūpintų, jog prie jo stipendijos būtų pridėta dar 100 litų.

Dailininkui S. Ušinskui tai buvo ne pirma „darbinė“ kelionė į meno Meką. Beje, jau tada lietuvius Paryžiuje stulbino „svetimtaučių iš kolonijų“ gausa...

Laiške Juozui Mikėnui P. Cvirka skundėsi, kad Paryžius jam keliąs slogių įspūdžių: „sugniužino, prislėgė, įgriso, įsiėdė, pasidarė šlykščiai nuobodus, keistai paveikė; britku, supuvę...“ Modernusis menas, kuriuo alsavo miestas, – „buržuazinio pasaulio dūšios menkystė“. „Viena tik fain – moterys. Aš neįsivaizdavau, kad tokios jos visos gražios.“ Jis ėjęs pažiūrėti laisvo elgesio moterimis pagarsėjusios gatvės – *rue Blondely*: „[...] (tik pažiūrėt!), tai, bratkau, ketverta kekšelių – nepaprastos grožybės. Sakau, kiekviena Paryžiaus prostitutė, pasirodžius Laisvės alėjoj, sukeltų savo elegancija ir grožiu furorą!“

•

Grįžęs į Lietuvą P. Cvirka pats sukėlė furorą. Skandalą.

Pinigų, kaip visada, – striuka. Ir P. Cvirka pasielgia tarsi didysis kombinatorius iš „Dvylikos kėdžių“ – romano, kurį jis vers po keleto metų. 1932 m. liepą ir rugpjūtį „Lietuvos aide“ J. K. Pavilionio slapyvardžiu paskelbia apysakėlę iš čigonų gyvenimo (*sic!*) „Kaip tekanti upė...“ Pavydėtinas skaitytojų budrumas: jau rugpjūčio 31 d. „Lietuvos žiniose“, skyrelyje „Kauno kronika“, pasirodo žinutė „Naivus plagiatorius“: „[...] Bet iš tikrųjų tai nėra Pavilionio rašyta apysaka, o Rumunijos žydo, gyvenančio Amerikoje ir rašančio anglų kalba Konrado Berkovičiaus apysaka [...].“

(Beje, vėl Rumunija!)

„Lietuvos žinios“ taip visko nepalieka. Rugsėjo 2 d. numeryje išspausdinama didesnė korespondencija griežtesniu pavadinimu „Akiplėšiškai drąsus plagiatorius“. Čiupra pasivadinęs korespondentas iš pradžių ironizuoja: „Skaitai žmogus kūrinėlį ir džiaugiesi. Autorius taip gyvai, taip užimponuojančiai vaizduoja čigonų gyvenimą. Jautiesi patenkintas, kad ir mūsų tarpe atsiranda žmonių, taip valdančių plunksną.“ Toliau – demaskavimas ir pasmerkimas.

„Lietuvos aidui“ beliko atskleisti, kas toks ryžosi šiai „žemiausios rūšies vagystei“, pasisavino svetimą garbę ir mulkino skaitytojus. Dėl tokio P. Cvirkos nuopuolio rankas trynė ne tik jo oponentai, bet ir kai kurie „saviškiai“. Plagiatorius kaltę pripažino, mušėsi į krūtinę. Po kelerių metų viename laiške jis emocingai tvirtins, kad tai nutikę „dėl duonos“, vadinasi, pateisinama.

•

Antrąsyk į Paryžių P. Cvirka nukeliavo 1937 m. Povestuvinėn kelionėn (kovas–birželis), nes „žmona kliedėjo Paryžiumi“. Pasiėmęs 1 500 litų paskolą su keturių procentų palūkanomis. Paryžiuje buvo susispietusi ištisa lietuvių kolonija, diduma jos – akiratį plečiantys, patirtį kaupiantys valstybės stipendininkai. Čia tuo metu gyveno ir Salomėja Nėris su vyru Bernardu Buču (buvo jau parašiusi „Senelės pasaką“, „Dvidešimt sū“...). Čia žaismingus meilės nuotykius išgyveno Liūnė Janušytė, pasak Marijos Cvirkienės, tuo metu svaičiojusi apie Maroką. „Lietuvos žinioms“ P. Cvirka parašė apybraižą apie skurstantį talentingą dailininką, Paryžiaus lietuvį Antaną Jocaitį, ragindamas Lietuvos valdžią susirūpinti jo kūrinių likimu. Parašė ir daugiau kelionės tekstų, be to, toliau vertė Lietuvoje pradėtą vengrų rašytojo Joláno Földeso romaną „Žvejojančio Katino gatvė“, irgi susigraibytą kažkurioje „užsieninėje spaudoje“, spausdinamą tęsiniais. Nuvykęs į Paryžių P. Cvirka nusipirko visą knygą ir pamatė, kad yra išvertęs jau pusę kūrinio. 1937 m. šį romaną, pavadintą „Emigrantai“, išleido „Sakalas“. Kūrinio veiksmas kaip tik vyksta Paryžiuje. Legendomis apipinta Žvejojančio Katino gatvė (*rue du Chat-qui-Pêche*) šiandieninių turistų mėgstama ir lankoma kaip siauriausia Paryžiaus gatvelė. O romane šalia romantikos – P. Cvirkai labai artimi socialiniai motyvai.

•

Sovietmečio pjedestalo legendai būtinai reikėjo kuo glaudesnių P. Cvirkos kontaktų su „pažangiausiais“ prancūzų rašytojais. Ir buvo nuaustas visas jų kilimėlis, nors toli gražu ne viskas panašu į teisybę. Tiesa, tai būdinga visiems laikams. Štai Antanas Vaičiulaitis tikrai nuosekliau, rūpestingiau nei P. Cvirka mezgė ryšius su prancūzų dešiniaisiais katalikais, to įrodymų likę ir archyvuose, bet vis tiek, vis tiek tyrinėtojai savo objektą nori padaryti dar didesnį, svarbesnį ir pasakodami apie tai persūdo: pažintys, draugystės, bičiulystės, pokalbiai, dovanos (knygos iš autorių rankų), nors paties rašytojo užfiksuotos kur kas paprastesnės, labai žemiškos versijos: pamatė gatvėje garsenybę, priėjęs paprašė pasirašyti...

Ar P. Cvirkai rūpėjo jo asmeninė legenda, ar tiesiog jis gyveno zorbiškai bohemiškai, skindamas dieną ir tos dienos dovanas? Vis dėlto – šiek tiek rūpėjo. Pvz., jis yra gyręsis, kad „pažangieji“ prancūzų rašytojai prašę ir raginę jį išversti ką nors iš savo kūrybos į prancūzų kalbą, bet šis spyręsis, nuduodamas neturįs jokio noro ten pagarsėti...

•

Taip, P. Cvirka tikrai buvo pasidavęs Romaino Rolland’o sugestijai („Kola Brenjonas“ / „Meisteris ir sūnūs“). Apskritai jis jautė poreikį būti kieno nors sugestijuojamas (minėtas plagiatas – irgi sugestijos forma, tik sunkesnė?).

O P. Istrati R. Rolland’as išgelbėjo nuo savižudybės. Atsakydamas į jo desperatišką laišką ir paskatindamas rašyti, atsidėti beletristikai. R. Rolland’o pagiriamasis įžanginis žodis debiutinei P. Istrati knygai buvo puiki reklama ir svari rekomendacija versti šį autorių į kitas kalbas. Netrukus visi kartojo R. Rolland’o apibūdinimą: P. Istrati – Balkanų Maksimas Gorkis. Prisivilioti P. Istrati buvo Sovietų Rusijos ideologų uždavinys. Jie atsikvietė jį į Maskvą (kaip ir N. Kazandzakį), rodė paradinę šalies pusę, pūtė miglą į akis. P. Istrati susižavėjo, tačiau ilgainiui, pakeliavęs po sovietų šalį, pasak K. Borutos, praregėjo. Juk čia viešpatavo teroras ir tikrų tikriausia vergovė. Grįžęs į Prancūziją, P. Istrati puolė rašyti. Apie SSRS išleido kelias knygas (anksčiau nei André Gide’as) ir sovietijoje tapo prakeiktuoju. Vėliau – nutylimuoju.

•

„Kyra Kyralina“ – egzotika. Nors P. Istrati – Balkanų M. Gorkis, pasakojimas vyniojasi tarsi tūkstančio ir vienos nakties pasaka. Graiko ir rumunės sūnaus P. Istrati gimtinė – Breila, uostas prie Dunojaus, kur pynėsi ir painiojosi kalbos ir likimai. Rumunai, graikai, turkai, armėnai, arabai, žydai. Įvairiomis kalbomis kalbėti gali ir P. Istrati herojai, lemtis juos blaško ir po Egiptą, Siriją, Libaną, Turkiją.

Stavro (Dragomiro) lūpomis pasakojama jo gyvenimo istorija – trijų dalių. Pirmoje, teisindamasis dėl lytinio priekabiavimo prie jaunuolio, herojus išdėsto traumuojančią savo vedybų istoriją. Antroje atskleidžiama priešistorė – vaikystės dramos, nuotykių kupina šeimos tragedija. Visko tiek daug. Čia ir žiauriausias vyro smurtas prieš moterį, ir rytietiškų pasakų prabanga švytinti moters neištikimybė, brolio potraukis prie sesers, lytinės tapatybės slėpiniai, pagrobimai ir pabėgimai, ištvirkimas ir prievarta, kerštas ir žmogžudystės. Drąsiai kvestionuojama normalumo ir nukrypimo nuo normos samprata. Kai kas vos vos nužymėta, neišsakyta, neatskleista iki galo (gal kaltas ir ne itin niuansuotas vertimas). Atrodo, kūrinys turėtų dominti ir šiandieninį skaitytoją, bet jei mūsų leidėjams dabar pasiūlytum P. Istrati „Kyrą Kyraliną“, ji jiems veikiausiai pasirodytų pernelyg paprasta, nepakankamai erotizuota, seksualizuota, skandalizuota. Įdomu, kas romane labiausiai patraukdavo anuometės Lietuvos skaitytojus? Kas buvo nesuprantama? Ar viskas iki galo buvo aišku vertėjui?

Stavro – zorbinis herojus. Kad ir didelė nedalia, vis tiek žmogui skirtas bent lašelis ekstazės, ir jo reikia siekti, ieškoti, jį išsunkti. „Einam, juk žemė vis dėlto graži!“

Romano podirvis, autoriaus nuostabos šaltinis – gyvenimo įvairovė, neaprėpiamumas ir nesuprantamumas. „Kaip liūdna būti žmogumi ir suprast gyvenimą mažiau už žvėris!“ – atsidūsta „Kyros Kyralinos“ pasakotojas. Arba: „Ką žinome mes apie žmogaus prigimtį? Mažiau negu žvėrys!“ Teisti kitą suskubusiajam primenama: „Jūs gyvenimo pilnai nepažįstate.“

„Baragano dagyne“ irgi sakoma: „Vaikystė, o ypatingai jaunystė – tokie gyvenimo etapai, kurių niekas gerai nesupranta. Kiekvienas juos pergyvena, bet nė gimdytojai, nė jaunavedžiai, nė viengungiai nesupranta jų...“

•

Kai P. Istrati dar buvo sovietų draugas, šie pagal „Kyrą Kyraliną“ pastatė nebylųjį filmą. Rumunai kūrinį ekranizavo keliskart – vėliau.

•

1938 m. „Sakalas“ išleido P. Istrati „Dunojaus mergaitę“. Serija – „Populiarioji biblioteka“, tiražas ne toks ir mažas – 2 300 egzempliorių. Anonsas: „Įdomus ir literatūriškai vertingas garsaus rumunų rašytojo romanas.“ Šį vertimą P. Cvirka pasirašė ne Pr. Cv. (kaip „Kyrą Kyraliną“), ne C. (kaip „Mūšį“), bet – Cezaris Petrėnas!

Iškart į akis krinta, kad šio vertimo kalba – gerokai sklandesnė. Gal vertėjo daugiau padirbėta, o gal viskuo pasirūpino leidėjas, „Sakalo“ siela Antanas Kniūkšta.

P. Cvirka – puikus stilistas, bet gludinti vertimų kalbai jam pritrūkdavo laiko ar – kantrybės. 1937 m. išvykdamas į Paryžių jis palieka „Lietuvos žinioms“ „Žvejojančio Katino gatvės“ rankraštį ir prašo įduoti jį peržiūrėti, t. y. suredaguoti, Juliui Būtėnui: „Jis vyras geras.“

Apie vertimo bėdas ir vilkduobes viską supranta. Jonui Šimkui („Lietuvos žinioms“) aiškina: „Žinai, verčiant iš svetimos kalbos, visuomet kvepia svetimybėmis, svetima sakinio konstrukcija ir t. t. Be abejo, paliko nuodėmių ir šiame mano vertime...“

Nukelta į p. 12 ►

Nesufalsifikuotų dienoraščių fragmentai: 2010

Tęsinys. Pradžia Nr. 18

Sausio 6, trečiadienis. Per pastarąsias dienas vėl keletą kartų pasijutau laisvas ir nuo ateities, ir nuo praeities bei pasimėgavau (nesimėgaudamas specialiai) dabartimi. Kokie menki tampa troškimai, kai suvoki (bent jau taip aš supratau Wattsą) [„The Way of Zen“], kad būtis – betikslė ir beprasmė.

Sausio 19, antradienis. Esu save šiek tiek girdintis garso įrašas. Esu save šiek tiek matantis vaizdo įrašas. Kaip susitaikyti su savimi, kaip priprasti prie savęs, kaip nepamiršti, kad esi įrašas, – ne vienos mano dienos problema. Ir dar – niekad nepamiršti, kad kiti – taip pat įrašai. Ir dar – kad didžioji dalis tų kitų įrašų visai nemano, nenutuokia, kad jie yra įrašai.

Sausio 21, ketvirtadienis. Na, nepamesti, nepamesti siūlo! Žiūrėti į save kaip į filmo personažą ir domėtis, kas jam dar nutiks. Klausytis savęs kaip įrašo, stebėtis kai kuriom vietom. Drauge – suvokti kitus kaip personažus ir įrašus, atjausti juos, linkėti jiems gero (kaip linkime knygų herojams), bet neiti iš proto ir tuokart, kai jiems kas nors atsitinka ne pagal mūsų norus.

Sausio 27, trečiadienis. Pasistūmėjau su N.-N. [Nykos-Niliūno] dienoraščiais [trečiuoju tomu]. Radau prisipažinimą, kad jis iki kaulų smegenų Vakarų kultūros (Europos) žmogus. Prie šios išvados [apie jį] aš jau seniai buvau priėjęs.

Vasario 1, pirmadienis. Skaitinėju N.-N., matau, kaip eina senyn. Vis dažniau neranda ką veikti, vis dažniau jį kamuoja liūdesys ir nuobodulys. „Aš palyginti neseniai sužinojau (supratau), kad ne tik daiktai /.../ susidėvi, nusinešioja, bet ir žmonės /.../; susinešioja poezija, gamta, istorija, filosofija, įvykiai, flora ir fauna /.../.“

Vasario 4, ketvirtadienis. Pabaigiau mokytis [Lorcos] „La guitarra“. Taip sutapo, kad šiandien ir Sigito G. gimimo diena. Kadaise mėginom su juo šnekėtis ispaniškai, iškalę vadovėlį. Beje, užvakar važiuodamas į miestą pro [buvusį] „Tauro“ bendrabutį, kur mudu su juo ir mokėmės ispanų, mintyse kartojau: „Llora por cosas / lejanas.“

Kovo 14, sekmadienis. Jau pakankamai tvirtai moku „El silencio“. Liūdnas, gilus, metafiziškas eilėraštis. Kaip puiku, kad galiaus turiu Lorcą ispaniškai.

Gegužės 1, šeštadienis. Einu klausytis žinių, nors nieko išgirsti nesitikiu. Tiesiog toks ritualas. „Надо чем-то заняться в этой вечности“ [kaip sako Pelevino herojus].

Gegužės 4, antradienis. Baigiau savo pedagoginę karjerą: šiandien paskutinį sykį šnekėjausi su trečiokėm. Apsiėjau be rizikingų sąmojų (beveik apsiėjau). Jokio graudulio nepajutau, nors tai (jei įskaitysiu ir dėstymą vakarinėje dailės mokykloje) – ilgiausiai trukęs mano darbas [mėgstamas!], net ilgiau negu dailės kritiko.

Gavau Vytauto Š. skulptūrų albumą (iš Juditos). Man nepatinka, kad labiau krinta į akis pačios nuotraukos (šešėliai, rakursai ir t. t.) negu Vytauto kūriniai.

Gegužės 23, sekmadienis [kaime]. Sekminės. Kadaise puošdavau karvę.

Gegužės 24, pirmadienis [kaime]. Miške nuėjau dar toliau – iki linijos, iki savo ribos. Pastovėjau savo „hieroglife“ – labai šakotos pušies [su nudžiūvusiom išsiklaipiusiom apatinėm šakom] šešėlyje.

Birželio 2, trečiadienis [kaime]. Tvankoka. Kiemo žolėse knibžda raudonų vabalų, kurie skraido panašiai kaip bitės (tokiais judesiais). Žolėje išsižergę ieško maisto brutalūs varnėnai. /.../ Ir virpčioja trapios kielės, susišaukiančios su kai kuriomis Vytauto Š. skulptūromis.

Birželio 16, trečiadienis. Surfinijos [balkone] jau žydi pilnu tempu. Dominuoja kiek banaloka violetinė spalva. Kai vakar ėjau pasivaikščioti, mačiau, kaip samaninio žalumo paukštis raudonu pakaušiu šaligatvio pakraštyje godžiai rijo skruzdes.

Birželio 18, penktadienis. Rytą truputį pasimokiau „Cuando sale la luna“. Jau beveik moku. Dar perskaičiau kelis. Bet pastebiu, kad jau ima kristi į akis tam tikras Lorcos vienodumas, didesnio planų kiekio stoka. Jau jaučiu Elioto, Thomo, Aikeno ilgesį.

Birželio 19, šeštadienis. Naktis bjauri: maudė raumenis, sąnarius, skrandį, stuburą. Sapnai – atitinkami.

Visas pelnas [dienos] – pora Lorcos eilėraščių (perskaitytų). Be to, porą kartų pasikartojau „Cuando sale la luna“. Beje, gulėdamas ant savo ortopedinio matraco, jau deklamavausi Strando „The Garden“. Saldu po Lorcos. Mintyse lyginau L. su Rilke ir Thomu. L. pralošinėjo: per daug stilizuota pagal l. dainas, per mažas kai kur metafizinis krūvis. Užtat jausmingas, užtat somnambuliškas, užtat vizualus ir taktiliškas.

Liepos 2, penktadienis. Ką tik baigiau Camus „Svetimą“ (iš pirmojo skaitymo beveik nieko neprisimenu). Rūsti ir monumentali knyga. Apie žmogaus pasmerktumą, apie neįmanomybę jam suvokti pasaulį.

Liepos 19, pirmadienis. Galvoju, kad stipriausiai visame kame veikia pasaulio prasitęsimo principas. Kitaip tariant – įvairialypio sekso principas. O ar galėtų būti kitaip? Kitas reikalas, kad žmoneliai pradėjo juo naudotis „ne pagal paskirtį“. Ar tai neturėtų reikšti (toks masinis pagrindinio principo iškreiptumas dabar) pasaulio pabaigos artėjimo?

Liepos 23, penktadienis. Vėl skaitau Platonovą. Šį sykį – apie mūšį prie Sevastopolio. Vėl gėriuosi jo naivia meile „paprastiems žmonėms“, „rusų liaudžiai“, jo autentiška patetika, jo nykiais epizodais (kaip komisaras eina į ataką iškėlęs savo nutrauktą ranką; kaip vaikai žaidžia negyvėlių laidojimą). Vėl sakau: puikus autorius.

Nieko nenuveikiau nei vakar, nei šiandien. Į klausimą, o kam reikia nuveikti, atsakyčiau: tai man pačiam teikia daug džiaugsmo. Pavyzdžiui, išmokti mintinai eilėraštį; išversti; iškalti kelias ispaniškas frazes. Nes kiekvienas nuveiktas darbas susieja su pasaulio įvairove, su būtimi, su kosmoso veikla.

Rugpjūčio 16, pirmadienis [kaime]. Vėl žiauriai karšta diena. Virš Ūlos – ūkana, matyt, upė garuoti pradėjo. Conzės knygoje [rusiškame vertime] radau gerą rusišką žodį prisirišimo įveikai nusakyti – „растождествляться“, t. y. „atsitapatinti“. Lietuvišką variantą [be niekieno įtakos], pamenu, esu panaudojęs tekste „Gyvenimas su japonėmis“.

Rugpjūčio 19, ketvirtadienis [kaime]. Vis mėginu ir mėginu eiti link tuštumos, laikinumo, viso ko nepastovumo, to, kad esame parašyti, giluminio suvokimo ir persiėmimo šita idėja. Deja, sekasi labai sunkiai, jei iš viso sekasi...

Rugpjūčio 29, sekmadienis. Didžiausia šios dienos atgaiva – Krishnamurti užrašų knygutės „Š. A.“ Tas buvimas be mąstymo, čia ir dabar, be atminties, be laiko, be vietos. Jis teoriškai gerai [man] pažįstamas iš budistinių knygų, bet K. pateikia jį kaip savo išgyvenimą. Tai kas kita. Beje, buvo vakar akimirkų, kai „aš“ (didysis) tarsi mačiau „aš“ (mažąjį). Buvo labai ramu, kiek stebėtina.

Lapkričio 5, penktadienis. Stebiu dūmus (dabar pusė keturių, diena tamsi), kylančius iš už kaimyninio namo stogo ir visaip judančius raudonų plytinių namų fone. Labai įdomu. Bet koks palyginimas viską sugadintų.

Neseniai baigiau skaityti Yourcenar novelę apie princo Gendžio meilę [vertė Linas R.]. Nustebino frazė: „/.../ pažadino jame potraukį dailiariešėms būtybėms.“ Juk esu [kažkada] parašęs: „Sykį laikiau vieną tokią mergaitę už vienų tokių riešų. Jie buvo kaip cukrus.“

Pasivaikščiodamas mačiau, kas likę iš vakarykščio kačiuko [juodo jauno katinioko, kurį mano akivaizdoje sutraiškė automobilis]: tik purvinas, mašinų ratų sutrintas kailis, kurį kartais už kampo pakelia priskridus varna, matyt, tikėdamasi ką nors dar rasti po juo; tąsyk jisai sujuda.

Lapkričio 7, sekmadienis. Perskaičiau Krishnamurti gabaliuką apie gyvenimo tikslą. Pritariu, kad jo teiraujasi tik sutrikusieji. Pritariu, kad pirma reikia įveikti sutrikimą, antraip atsakymas nepadės. Prisimenu savo teksto pavadinimą: „Gyvenimą reikia gyventi“.

Lapkričio 8, pirmadienis. Perskaičiau K[rishnamurti] gabaliuką apie anonimišką gyvenimą ir įsižiūrėjimą į savo proto veiklą. Matau: a) dar šiek tiek tebetrokštu šlovės; b) labai nenoriu nuvilti kitų, o jų lūkesčius konstruoju pats, kartais apsirikdamas; c) turiu baimių: kad neatsitiktų taip ir taip, ir dar anaip; d) noriu, kad kas nors įvyktų taip ir taip, nors tai visai nėra su manimi susiję.

Lapkričio 29, pirmadienis. Jau grįžau iš knygos pristatymo [„Vėlyvieji tekstai“]. Ir vėl nežinau, kiek ir kur stumtelės skaitančiuosius šitie mano rašiniai. Ar gali jie stumtelėti. Norėčiau, kad stumtelėtų. Subtilumo, svarbių pasaulio aspektų suvokimo pusėn.

Gruodžio 1, trečiadienis. Skambino Linas K. Pranešė, kad mano knyga „Akademinėje knygoje“ – lentynėlėje tarp perkamiausių. Kai paklausiau, ką ji (t. y. jos tekstai) su juo daro, atsakė, kad, paskaitęs mano eilių, paskambino sūnui ir paprašė, kad tasai jo karstą nudažytų Kleino mėlyna.

Gruodžio 9, ketvirtadienis. Vakar skambino Ričardas V. Labai džiaugiasi mano knyga, ypač – esė, ypač – apie „Meistrą ir Margaritą“. R. paprastai nepataikauja. Tad buvo smagu, kad mano tekstai jį pradžiugino.

Gruodžio 26, sekmadienis. Toliau skaitau Saramago [„Evangeliją pagal Jėzų Kristų“]. Ir toliau tekstas lieka saldus kaip medus. Stilius: paslaptis; tai ironiškas, tai „bešališkas“ kalbėjimas; puikūs dialogai; vizualumas; Jo nuojauta.

B. d.

– ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS –

Petras Cvirka, graikas Zorba, Kyra Kyralina

► Atkelta iš p. 11

O pačiam J. Būtėnui dėsto: „Kur reikia – drąsiai taisyk. Svarbu, kad būtų sklandu, lengva. Na, taisyk kaip Kazimieras Būga!“

Dėl honoraro – blefuoja. „Lietuvos žinioms“ tvirtina J. Būtėnui pamokėsiąs pats. O šiam žada, kad už viską sumokėsiančios „Lietuvos žinios“. Tie pinigai... P. Andriušis prisimena: kai pasirodė C. Farrère'o „Mūšis“, jo, P. Andriušio, tuo metu Kaune nebuvo. Kai atvažiavo, pradėjo ieškoti savo honoraro dalies už išėjusios knygos vertimą. Bet ji jau buvo atsiimta. Kad ir kaip būtų, P. Andriušis vėliau tvirtino: „Iš visų buvusių artimų draugų ir kolegų, nuėjusių dirbti rusų okupantams, [...] padoriausi buvo P. Cvirka, be to, dail. S. Žukas ir J. Marcinkevičius.“

„Dunojaus mergaitė“ – kone dostojevskiškas bandymas pažvelgti į „žmogaus sielos bedugnes“, o pagrindinė veikėja Nerantsula nenuspėjamumu ir pasirinkimais – tikra Nastasja Filipovna. Labai patikti knyga turėjo ir vien tik siužeto vingiais besidominčiam, melodramos kerams lengvai pasiduodančiam skaitytojui (skaitytojai).

●

Nuo 1922 iki 1930 m. P. Istrati gyveno Paryžiuje. Tikrai ne nuolat – kaip ir anksčiau, buvo klajūnas, bastūnas. Blaškėsi daug kur. Aštuntajame Paryžiaus rajone ant *rue du Colisée* vienuolikto pastato kabo lentelė, skelbianti, kad čia parašyti pasaulinę šlovę P. Istrati pelnę kūriniai, tarp jų „Kyra Kyralina“ ir „Dunojaus mergaitė“ („Nerantsula“).

Vienas pirmųjų P. Cvirkos laiškuose nurodomų Paryžiaus adresų – *11 rue de l'Echaudé*. Šeštasis, labai literatūrinis, Paryžiaus rajonas su andai literatūrinėmis (dabar turistinėmis) kavinėmis „Café de Flore“ ir „Les Deux Magots“. Netoliese – Pievų šv. Germano bažnyčia (*Saint Germain-des-Prés*). Šiandien tai respektabiliu, itin buržuaziniu laikomas rajonas, (vis dar) „tikrasis“ Paryžius. O tada toje gatvėje P. Cvirka neilgai tepabuvo. S. Ušinskas prisimena: „Bohema, policija, svetimtaučiai, ir mudu persikėlėm į ramesnę vietą, arčiau Luvro.“ Bet iš ten – vėl kitur.

Ir po Kauną, ir po Vilnių, ir po Paryžių P. Cvirka blaškėsi kaip savo ekstazės lašo ieškanti zorbinė siela.

– AUDRIUS MUSTEIKIS –

Svajonių sostinė

Svajonių miestas nėra Panevėžys ar Las Vegasas, jis neįsikūręs pakraštyje kaip Ignalina ar Malibu. Tame mieste žmonės neranda kavos, cukraus ir cigarečių. Miestas yra prie jūros, tačiau nesivadina Jūrmala. Ten naktis yra trumpesnė už dieną, kai gyventojai to užsimano. Elektros sąskaitos apmokamos pasitelkus žaibų fenomeną. Niekas negauna baudų už vairavimą be rankų, nes rankų nereikia.

Mieste nėra pensininkų. Mieste nėra pensininkų, nes nėra pensijų. Garbaus amžiaus žmonės naudojasi visomis paslaugomis nemokamai. Tame mieste moterys nesikvėpina. Vyrai nemoka jų trankyti ir netoleruoja alkoholio. Žmogžudystė ir savižudybė ten neturi prasmės. Miestas yra padalintas į šiaurę, pietus, vakarus ir rytus. Šiaurėje yra Amerika, pietuose – Amerika, vakaruose – vandenynas, rytuose – vėl Amerika. Teoriškai miestas yra Amerikoje. Jame vanduo yra snaigių skonio, lietus krenta garsiau nei tropikuose, o karuselės nemokamos. Žmonės įsimyli vieną žmogų. Žmogus nesensta, nebent pasikeičia pasą. Savaitgaliui žmonės skrenda į kosmosą ir visi lig vieno turi vilas Marse. Miesto negali pasiekti turistai, viešbučių kambarius puošia vaškinės statulos ir žvėrių iškamšos.

Miestas galėtų vadintis Kaunakakai. Kaunakakai yra Havajuose, toliausiame taške nuo Kauno. Kaunas turėtų būti Kaunakakai, o Kaunakakai tepasilieka žodžio šaknį.

Žmonijos masė

Yra trys žmonių rasės: europidai, mongolidai ir negridai. Europidai – tai žmonės, kurie perėjo beždžionių stadiją ir persikraustė gyventi į Ameriką. Amerikoje jie išrado tarną ir žaliosios kortos loteriją. Europidų spalva balta, plaukas švelnus. Vyrų krūtinė dažniausiai plaukuota. Naktį europidai keičia spalvą, jie dažnai būna lunatikai. Moterys kartais turi lašišų spalvos plaukus. Europidėms retai išsipučia ir subliūkšta pilvai, todėl pranašaujamas europidų išnykimas.

Dauguma mongolidų yra gelsvi. Jų gelsvumas primena saulę arba kukurūzų dribsnius. Mongolidų akys siauros. Žodžiu „siauras“ taip pat apibūdinamas vamzdis, latakas, praraja. Plaukas šiurkštus kaip vilna. Vyrai retai augina barzdas, jų plaukuotumas retas. Moterų pėdos mažos kaip žvaigždės. Naktį mongolidai sapnuoja, kaip užkariauja pasaulį burbuliukais.

Negridai primena tai, į ką žiūri pro užtamsintus akinius. Jie tamsūs. Naktį jie nekeičia spalvos. Saulėje neįdega, nebent nudega. Esant gaisrui užsiplieskia taip pat nuožmiai kaip kitos rasės. Kai kuriose negridų tautose moterys specialiais pratimais nutraukia mėnesinių ciklą, nes taip lėčiau senstama. Negridų akys dažniausiai tamsios. Žodžiu „tamsus“ taip pat apibūdinamas mėšlas arba siela. Negridai yra pati linksmiausia žmonijos dalis. Jie moka šokti. Jie nesikiša į nobelių ir oskarų rinkimus, nes tam yra pernelyg laimingi.

– AUSTĖ GIEDRA –

Nemanome, kad darbdaviai ir darbuotojai yra partneriai

► Atkelta iš p. 3

Juozas: Turiu platesnį atsakymą pasiruošęs. Kaip nurodome ideologiniuose principuose, nenorime apsiriboti tik teisiniu atstovavimu ir paslaugos teikimu. Kai santykis tarp nario ir organizacijos tik toks, profsąjungos egzistavimas eiliniams jos nariams dažnai yra net nežinomas, o valdantiesiems organams atsiranda galimybė atsidurti darbdavių pusėje. Todėl G1PS siekia aktyviai skleisti žinią apie profsąjungą, skatina narius įsitraukti į sprendimų priėmimą ir veiksmus.

Laikomės principų, kad profsąjungą valdo jos nariai ir kad kiekvienas pajėgus dalyvauti jos valdyme. Kartu nemanome, kad šie principai prieštarauja atstovavimui, kol šis atstovavimas yra tikras, – kitaip nei, pavyzdžiui, dažnai būna valstybinėje demokratijoje, kai žmonių lyg ir išrinkti atstovai iš tikro atstovauja verslo interesams. Todėl visiems nariams suteikiame galimybę ir kuo lengvesnes sąlygas dalyvauti tarybos veikloje, balsuoti prieš tarybos sprendimus, dalyvauti valdančiųjų organų rinkimuose ar inicijuoti jų atšaukimą. Tai nereiškia, kad visi nariai turi dalyvauti visų sprendimų priėmime – tol, kol priimami sprendimai iš tikrųjų atstovauja jų interesams, dalyvauti juos priimant tikrai nėra būtina.

Jurgis: Kad laiko klausimas probleminis, tiesa, čia amžina problema. Solidarumo tinkle tai labai jautėsi – reikalavom dalyvavimo, bet tuo pat metu jautėm, kad žmonės, nenorintys ar negalintys atsidėti vien šiam reikalui, nenori ar negali aktyviai įsitraukti. Manau, vienas G1PS tikslų būtų išsikovoti daugiau laiko, kad galėtumėm dalyvauti mums svarbių sprendimų priėmime ir rūpintis vieni kitais. Be to, ką minėjo Juozas, demokratija dar yra ir politinė laikysena, kad profsąjungą formuojanti politika turi kilti iš pačių dirbančiųjų pozicijos. Siekiame ir darbovietės demokratizacijos – išsikovoti ne tik papildomo laiko ar pinigų, bet ir keisti darbo procesą ir jo valdymą.

Martynas: Tai iš esmės reikštų ir judesį nuo sėdėjimo prie šito stačiakampio stalo prie profsąjungos veikimo darbovietėse. Tam, kad pareikštum nuomonę, neturėtų būti būtina eiti į susirinkimą – turėtum galėti tai daryti darbe. Politika neturėtų būti vien aktyvistų reikalas. Aišku, tai ne vien laiko ar jėgų, bet ir gebėjimų problema. Ne visi ir susirinkimuose gali vienodai pasisakyt, dalyvaut, net kai ir suteikiama tam proga. Nelabai žinau, kaip spręsti šitą problemą, bet galbūt tokie gebėjimai – mokėti kalbėti grupei, aiškiai reikšti savo interesus ir reikalavimus – ir įgyjami per politinį veiksmą.

Jurgis: Nematau nieko blogo, kad gali paskirti ką nors tau atstovauti – pačioje lyderystėje nėra nieko blogo, blogai tada, kai vadovavimas „nuleidžiamas“ iš viršaus. Pavyzdžiui, vienoje profsąjungoje, kuriai priklausiau, pirmininkas, dirbęs aukšto rango vadybininku, o po to apskritai perėjęs dirbti į kitą įmonę, atrodė visiškai nesusijęs su didžiąja dalimi darbuotojų. Jei darbuotojai gali demokratiškai išsirinkti jiems iš tikro atstovaujantį patikėtinį – puiku.

– Teigiate siekį vienyti visus dirbančiuosius ir laikotės emancipacinės politikos nuostatų. Tačiau praktikoje toks siekių derinimas gali būti keblus. Ką pasakytumėt prie jūsų prisijungti panorusiam sunkiai dirbančiam žmogui, pasisakančiam prieš darbo vietas vagiančius užsieniečius ar „visokių mažumų“ teises? Kitaip tariant, kaip progresyvioms jėgoms tvarkytis su engiančio engiamojo problema?

Juozas: Pasisakome prieš visų tipų priespaudą ir pabrėžiame įvairių priespaudų bendrumą per buvimą priespaudomis. Nemanome, kad ksenofobiškos ar homofobiškos žmonių nuostatos yra nepakeičiamos, – būtent skirtingų priespaudos ašių panašumo pabrėžimas ir jo paaiškinimas gali padėti tokiems nariams suprasti, kad jie turi labai daug bendro su kitomis engiamomis grupėmis. Vis dėlto suprantame, kad tai gali būti sunku, ypač homofobijos atveju, kai ne taip lengva kalbėti apie bendrą priešą, kitaip nei neapykantos užsieniečiams atveju.

Lina: Lietuviai irgi išvažiuoja į kitas šalis, mus irgi vadina vagiančiais darbo vietas. Jei visi pradėjom kovoti prieš priespaudą, vienijamės bendram tikslui prieš išnaudojimą, negali būti nuomonės, kad „kažkas iš manęs darbo vietą atvažiavęs pavogė“, – gal rytoj man reikės išvažiuoti ir pati būsiu kaltinama darbo vietos ir pragyvenimo vagyste.

Martynas: Tiktai ką daryt, kad to nebūtų?

Jurgis: Jei kažkas jungiasi prie mūsų, tai mato, kad G1PS jau dabar yra ir LGBT* asmenų, ir užsieniečių. Aišku, kai gyveni aplinkoje, pilnoje nacionalistinio ir homofobiško šūdo, sunku tikėtis, kad žmonės neperims bent dalies jo. Bet kai susiduri su žmogumi akis į akį ir kartu organizuojiesi, po truputį perlipamas tas barjeras, suprantama, kad nieko čia baisaus nėra... Visuomet galima kalbėtis, o atvejų, kai susidursi su nepriimtinu – pavadinkim tai – žargonu, irgi neišvengsi.

Viktorija: Protestuose prieš naująjį Darbo kodeksą pačiai teko šnekėtis su žmonėmis, kurie laikėsi visiškai homofobinių nuostatų. Tikrai veikia tas susidūrimas akis į akį, nes viešai šitos kovos dažniausiai pristatomos kaip nesutampančios, lyg mūsų priespaudos būtų iš viso nesusijusios. Iš kitos pusės, svarbu ne tik žmogui, turinčiam ksenofobinių arba homofobinių nuostatų, pristatyti emancipacinę politiką, bet ir kalbėti su feministėmis, LGBT* žmonėmis, kad reikia ieškoti bendrų taškų su tais, kurie yra užaugę kitokioj kultūrinėj ir socialinėj aplinkoj ir turi nusistatymų, neparemtų jokiu susidūrimu su „kitokiais“ žmonėmis, jokia empirine patirtimi. Išankstinis nusistatymas ir manymas, kad reikia iš karto išvaryti „neteisingai kalbančius“ žmones, nėra emancipacinė politika, nes tiek man reikia išmokti tvarkytis su tam tikrais dalykais, tiek ir jiems. Čia prisimenu Dono Kalbo tekstą „Conversations with a Polish Populist“ („Pokalbiai su lenkų populistu“): griuvus Sovietų Sąjungai sąvoka „solidarumas“ perėjo iš bendrojo diskurso į žmogaus teises. Atskirtis iš dalies nutinka, nes niekas nebekreipia dėmesio į darbuotojus, o žodžiai „lygybė“, „solidarumas“ ir pan. tampa tik tapatybės politikos, neaprėpiančios gausybės problemų, dalimi.

Jurgis: Manau, visų pirma reikia viešai sujungti šias politikas. Žmogaus teises suvesti su darbuotojų teisėmis, klasine perspektyva, o profsąjungas priversti atsisakyti šitų kvailų perskyrų ir nacionalizmo.

Martynas: Tik kad progresyvios kalbos nepasieks didesnės gyventojų dalies. Jei būtų daugiau gerų progų, panašių į Viktorijos minėtus protestus, kai galima parodyti, kaip skirtingų grupių interesai iš tikrųjų ne tiek daug skiriasi, kad žmonės, kurių iki šiol nesupratai, gali su tavimi stovėti toj pačioj barikadų pusėj, tai būtų stipriausias smūgis ksenofobijai.

Jurgis: Iš kitos pusės, turim kalbėti ne tik apie darbovietes. Iššūkis: bandyti organizuotis ne tik tradiciškai, darbovietėje, bet ir aplink reprodukcinį darbą, namų sferą...

Viktorija: Taip, reikia plėsti darbuotojo sampratą, nes ji vis dar nurodo į fabrike dirbantį vyrą, o tai jau seniai nebe tiesa. Naujausiame mūsų leidinyje daug dėmesio sulaukė straipsnis apie feminizuotas darbo sritis, pavyzdžiui, aptarnavimą, apie reprodukcinį darbą ir siekį jį padaryti matomą. Parodyti, kad ant kažkieno sprando užkrauta daugiau krūvio, yra žingsnis link aiškesnio supratimo, jog pačioje darbuotojo sampratoje jau yra užkoduotos atskirtys. Tai ypač akivaizdu seksualinio priekabiavimo atvejais.

Jurgis: Dėmesys nematomiems, dažniausiai moterų atliekamiems darbams jau yra emancipacinis. Iki šiol nelabai kas apie tai kalbėjo, bent jau profsąjungos sutartinai tyli apie šią perskyrą.

Viktorija: Kad ir mokytojų streiko kontekste: dauguma mokytojų yra moterys, bet niekur nemačiau, kad švietimo darbuotojų profsąjungos atkreiptų dėmesį į tai. Juk žemi atlyginimai susiję su rūpybiniu darbu: „Tu moteris, tu vaikais užsiimk, tau ir mažesnio atlyginimo užteks.“

Lina: O kaip tik moteriai reikėtų papildomai sumokėti, nes ji namie daugiau dirba, mažus vaikus prižiūri...

Martynas: O iš tikrųjų, jei kas nors ateitų ir sakytų: „Aš visiškai pasirašau po jūsų darbo politika ir labai noriu prie jūsų prisijungti, bet esu už uždaresnes sienas ir šiaip kas čia per politkorektiškumas“, ką darytumėm?

Viktorija: Galim *persimest*, aš mielai padiskutuočiau su tokiu žmogumi apie „politkorektiškumą“. Bet ir vėl kodėl, kai įsivaizduojam, kad mes kažkam aiškinam savo emancipacinę politiką, omenyje turime homofobą nacionalistą vyrą? Kalbamės su įvairaus plauko ir tapatybės darbuotojais, vien moterų visuomenėje yra apie 50 procentų, tada jei dar pridedi žmones iš kitų marginalizuotų kategorijų, nelietuvius, LGBT*... Gal mums nereikia aprėpti viso darbuotojų spektro, pakankamą galią ir pasipriešinimą galim sutelkti vien tarp skirtingų marginalizuojamų grupių? Tuo labiau kad tada galima integruoti mažumų problemas į darbo problematiką.

Martynas: Vis dėlto organizuodami, tarkim, G1PS padalinį įmonėje gausim su šia problema susidurti ir teks ją permąstyti daug giliau. Nebus tai žmonės iš revoliucinės pasakos su visomis „teisingomis“ nuostatomis.

Viktorija: Jei jau planuojam ir „Pride“ eitynėse dalyvauti kaip G1PS, tai taip, kažkiek žmonių vis dėlto atkris... Bet aš tikiuosi, kad tie, kurie eis kartu, prisidės.

Martynas: Šiaip gali būti, kad daug žmonių, kurie norėtų stoti į profsąjungą, dėl to ir nestoja, nes jaučia emancipacinės politikos profsąjungose trūkumą.

Viktorija: Aha. Va ką tik feminizmo forume mačiau – viena moteris klausia, kaip elgtis, kai darbovietėje darbdavys pyksta ant moterų, atsisakančių jam padaryti kavos.

Lina: Bet čia dar ir paniekinimas – „tu žemesnėj pozicijoj už mane, tu man ir tarnauk“. Pats pasidaryk tos kavos!

Agneta: Taip, aš irgi buvusioje darbovietėje turėjau savo pareigas, bet kadangi vienintelė biure buvau moteris, turėdavau visiems kavos padaryt.

Viktorija: Jei nemoki pats sau kavos pasidaryt, gal tu iš viso geriau neik dirbti...

Martynas: Truputį sugrįžtant: man atrodo, sunkiau bus įtikinti arogantiškus liberalus, kad jiems reikia už darbo teisę pakovoti, nei tūlą darbuotoją, kad LGBT* ar užsieniečiai nėra jo priešai. Šiuo atveju pastebiu bendro diskursinio fono gerėjimą. Jau vien tai, kad ksenofobiškos nuomonės yra sakomos tyliai, pasislėpus, „nesidemonstruojant“: „aš ne homofobas, bet“, „aš ne rasistas, bet“, šį bei tą reiškia. O štai prieš kairesnę ekonominę politiką pasisakoma labai garsiai ir bendras viešasis diskursas tokius pasisakymus labai svetingai priima.

Ar LSDP užteks grįžimo prie socialdemokratinių vertybių?

2008 metais man sukako aštuoniolika ir gavau teisę balsuoti. Nuo tų metų jokiuose rinkimuose niekada nedalyvavo jokia politinė jėga, kuri būtų atspindėjusi mano įsitikinimus. Ir aš net nesu politinio spektro pakraštyje. Beveik visą tą laiką buvau paprastas centro kairės rinkėjas. Todėl, kai Lietuvoje buvo pats pilietinės visuomenės kūrimo bumas ir nebalsavimas buvo smerkiamas kaip didžiausia tamsybė, rinkimai man visada buvo streso ir mažiausių blogybių paieškos. O galop, aišku, tiesiog dėjau ant to „blogio“ ir į rinkimus nėjau.

Manau, kad, kaip ir aš, dauguma Lietuvos kairiųjų nėra išlepinti politinės pasiūlos. Todėl, paveiktas vieno pokalbio, pradėjau rimtai sekti socialdemokratų (toliau – LSDP) atsinaujinimą, o konkrečiai to atsinaujinimo dokumento – „Socialdemokratinės vizijos Lietuvai iki 2024“ – pristatymą. Penkiuose renginiuose pristatytą viziją galima apibendrinti dažnai tarta fraze: „Grįžtame prie socialdemokratinių vertybių.“ Aišku, pasakyti, kas tos socialdemokratinės vertybės konkrečiai, o dar svarbiau – kokia jų svarbos tvarka, nebe taip lengva. Pristatydamas vizijos dalis Liutauras Gudžinskas bene kiekvieno renginio pradžioje akcentuodavo, kad metas siekti ne BVP, o visų pirma gerovės augimo. Bet visoje programoje pasirodo aibė vertybių. Ir nenuostabu, sunku būtų tikėtis, kad didelė partija galėtų vienbalsiai įtvirtinti tai, dėl ko retai gali sutarti ir du. Juk šiandien socialdemokratija yra skėtinė sąvoka, kurios vis kitus atspalvius mato gerovės valstybės, žaliųjų, mažumų teisių ir radikalios kairės atstovai. Bet tokios digresijos yra išlepintųjų privilegijos. Man to, kad vizija išties socialdemokratinė, visiškai užtenka.

Šešios vizijos dalys...

Kaip jau minėjau, vizija buvo pristatyta penkių renginių ciklu. Kadangi vizijų žmonės šiaip ar taip neskaito, niekas ir nepastebės, kad vienai vizijos daliai renginio nekliuvo. Tad kaip atrodo „grįžimas prie socialdemokratinių vertybių“? LSDP skiria šešias sritis, kurios iki 2024 metų (reikia tikėtis) ir bus partijos politikos šerdis. Pirmoji sritis skamba gana mįslingai: *ekonominė demokratija*. Ją daugiausia sudaro teisingi mokesčiai, lengvatų naikinimas, skurdo įveika, profsąjungų stiprinimas ir pan. Drąsiausia šios dalies idėja yra kooperatyvumo, t. y. to, kad darbuotojai gautų įmonių, kuriose dirba, akcijų ir taptų jų dalininkais, skatinimas. Nežinau, kaip jums, bet man tai veikiau skamba kaip demokratinė ekonomika, o ne ekonominė demokratija, bet šiais klausimais nesu specialistas, tad gal ko nesuprantu. Antroji sritis – *gerovės valstybė*. Čia viskas kaip ir aišku, o sunkumų kelia detalės. Mes neįtikėtinai susiskaldžiusi visuomenė, kurioje vienos visuomenės grupės priešinamos kitoms. Tėvai priešinami mokytojams, gydytojai – ugniagesiams, doktorantai – docentams ir t. t. Tad dažnai tenka išgirsti, kad gerovė gerai, bet kodėl būtent X-ams? Geriau būtų gerovės davę Y-ams! Panašios diskusijos vyko ir kalbant apie LSDP siūlomą universalią pensiją. Daliai žmonių tokia idėja atrodė neteisinga ir įvedanti lygiavą. Kaip teigia liaudies išmintis, jei nedirbai, mielas vaike, tau ir duonos duot nereikia… Bet prie konkrečių pasiūlymų teisingumo dar grįšiu. *Pažangi visuomenė* pristato socdemų planus kultūros ir švietimo laukuose. Čia viskas gerai (algos ir prieinamumas), bet nieko kontroversiško ir naujo. Gal to šiems laukams ir reikia. Taigi, pirmos trys dalys išties deklaruoja socialdemokratines vertybes ir brėžia atitinkamas kryptis.

Įdomesni buvo kitų dviejų vizijos dalių pristatymai: *pasitikėjimo tiltų* ir *žaliosios politikos*. Pasitikėjimo tiltus sudaro trys poskyriai: nešališkas valdymas, moterų ir LGBT+ asmenų lygybė bei tautinių mažumų įtraukimas. Pristačius nešališką valdymą temperatūra auditorijoje pakilo, dalis žmonių pradėjo nepatogiai muistytis kėdėse, dalį aiškiai erzino viskas, ką sakė partijos narė Margarita Jankauskaitė, kilo burbėjimas, replikos. Kadangi žmonių iki 30-ies vizijos pristatymuose apskritai buvo negausiai, turbūt nėra ko stebėtis, kad nereto renginyje buvusio socdemo pažiūros buvo kairioji ekonomika ir kultūrinis konservatizmas. Nieko naujo Marijos žemėj. „Grįžimas prie socialdemokratinių vertybių“ šioje srityje įvyko programiškai, bet toli gražu ne visų partijos narių pasaulėžiūroje. Visgi optimizmo teikia tai, kad partijos pirmininkas gerai tvarkėsi ir aiškino šias problemas ir jų sprendimo būdus. Be to, puiku, kad šios problemos buvo iškeltos kaip vienos svarbiausių vizijoje. Šviežiai skambėjo „balsuojamųjų biudžetų“ idėja.

Tas pats pasakytina ir apie *žaliąją politiką*, penktąją vizijos sritį. Tiesa, jos turinys, bent jau mane, iš dalies nuvilia. Masinis miškų atkūrimas yra turbūt vienintelė adekvati idėja matant ekologinės katastrofos mastą. Kitos šios srities dalys neįsipareigoja konkretiems skaičiams, todėl nurodo tik kryptį, kuri, žinoma, sveikintina, tačiau… Renginyje didžioji dalis laiko buvo skirta diskutuoti apie ekologinį žemės ūkį, o kitos problemos sulaukė kur kas mažiau dėmesio. Būtent šioje srityje „grįžimas prie socialdemokratinių vertybių“ yra labiausiai nepakankamas. Pažymėtina ir tai, kad pristatyme nedalyvavo nė vienas klimatologas, todėl ir problemos mastas, rodos, neatskleistas.

Nepristatyta liko šeštoji vizijos dalis – *tarptautiniai santykiai*. Svarbiausia šios dalies žinia yra siekis peržiūrėti fiskalinės drausmės reikalavimus ES lygiu ir baigti taupymo politiką bei priklausymas „atvirų“ Vakarų Europos valstybių blokui. Tai, ko ir turėtų siekti socialdemokratinė partija. Galbūt socialdemokratai turėtų labiau akcentuoti ES svarbą, nes mažai valstybei kaip mes ES yra vienintelė arena, kurioje įmanoma plėtoti adekvačią žaliąją politiką ir kitas stambias iniciatyvas, nepaliekant vietinių gamintojų nekonkurencingų (pvz., įvedus CO_2 mokestį).

...ir jų galiojimo laikas

Žvelgiant konceptualiai, daug diskusijų buvo užprogramuotos pačios vizijos sumanymo. Turiu omeny jos galiojimo laiką – 2024 metai. Kad ir kaip toli 2024-ieji atrodo kasdienybėje, politikoje tai yra poryt. Nors ir buvo matyti vizijos dalių socialdemokratiškumas, nebuvo matyti, kur jos toliau veda. Pavyzdžiui, žaliosios politikos pristatyme buvo svarstomi įvairūs projektai ir priemonės, bet koks jų visų tikslas, liko neaišku. Bet jei pats tikslas yra tiesiog geresnė padėtis, tuomet dėl konkretikos galima ginčytis be galo. O štai jeigu mūsų tikslas yra iki 2028 metų visiškai pereiti prie atsinaujinančiais ištekliais pagrįstos energetikos ir su tuo visi sutinka, daug sunkiau ginčytis dėl vėjo jėgainių, kurios bus pastatytos iki 2024 metų. Man atrodo, kad panašią kilmę turėjo ir dažnai ekonomikos ir gerovės valstybės pristatymuose kilusios diskusijos dėl vienos ar kitos priemonės pagrįstumo.

Ar to gana?

Ar grįžimo prie socialdemokratijos LSDP bus gana? Ar ši partija gali tapti svarbia žaidėja rinkimuose? Pradėkime nuo to, kad, pažvelgus į įvairių apklausų skaičius, nuo gegužės–birželio iki vėlyvo rudens LSDP reitingas paaugo nuo 5–6 iki 7–8 procentų. Kirkilo atskilėliai tuo metu balansuoja ties 5 procentų riba. Jei Seimo rinkimų dieną viskas būtų kaip dabar ir populiariausia partija Lietuvoje nesurinktų nė 20 %, LSDP vis tiek reikėtų bent dar 2 %, kad būtų jėga, su kuria Seime reikėtų skaitytis.

Sakysite, vizijos dar nepavyko pakankamai plačiai pristatyti? Viena vertus, jūs teisūs. Bent jau kol kas planų dėl masinio vizijos pristatymo turo Lietuvoje negirdėti, o net ir Vilniuje, nors salė būdavo pilna, joje tilpo tik apie 100–150 žmonių. Masiniu judėjimu šiandien LSDP nepavadinsi. Be to, neturint daug narių Seime, pasirodyti nacionalinės politikos scenoje (o tai reiškia – televizorių ekranuose) nebus lengva. Jei prezidento rinkimuose socdemams atstovaus Vytenis Andriukaitis… na, patys suprantat. Belieka savivaldybių rinkimai ir Vilniaus mero postas. Daug bus sprendžiama būtent čia. Jei Europos populistai sukels ažiotažą, pirmą kartą įdomūs gali tapti Europos Parlamento rinkimai. Bet vargu ar LSDP juose reikšmingai pasikeltų reitingus.

Žiūrint platesniu mastu, nuosaikioms socialdemokratinėms vertybėms dabar sunkūs laikai. Iš 28 Europos Sąjungos narių tik penkiose valdo kairiosios politinės jėgos (Portugalijoje, Graikijoje, Švedijoje, Slovakijoje ir Maltoje). Bet graikų „Syriza“ nebuvo išrinkta kaip nuosaiki kairioji partija, o Slovakijoje buvo prarastos 34 vietos parlamente. Tuo pat metu visos tradicinės Europos socialdemokratinės partijos išgyvena krizę, o visi įdomesni ir žmonių dėmesį pritraukiantys kairieji projektai yra radikalesni už LSDP. Visų šių projektų (Sanderso fenomenas, Corbinas ir britų leiboristai, ispanų „Podemos“ ar graikų „Syriza“ savo ištakose) bruožas yra sugebėjimas sukelti naują susidomėjimą politika ir tapti masiniais judėjimais. Žmonėms reikia vilties ir įsitraukimo, o ne įprastos biurokratinės rutinos. Taip žiūrint, „grįžimas prie socialdemokratinių vertybių“ gali būti nepragmatiškas žingsnis. Ekonomikoje sunkiau pasakyti, kaip galėtų atrodyti radikalesnis kairumas, o kitose vizijos dalyse jis lengvai išspaudžiamas. Tai ir galėtų būti kvietimas visiems kairiųjų pažiūrų žmonėms, šiandien žvelgiantiems į LSDP ir sau tyliai konstatuojantiems: „Taip, bet kažko trūksta.“

Ko labiausiai trūksta Palucko vadovaujamiems socdemams? Jaunimo ir radikalesnio kairiojo partijos flango, kažkuo panašaus į britų „Momentum“. Toks flangas, nesiekdamas valdžios partijoje, padėtų lengviau skintis kelią radikalesnėms kairiosioms idėjoms, skatintų kairiojo žodyno plėtrą. Lietuvių „Momentas“ ragintų nebežaisti žaidimo, kurio tikslas – įtikti visiems rinkėjams, o būti atvirai ir neapologetiškai progresyviems bei rinkėjus ugdyti. Visai įsisvajojau. Pradžiai ir grįžimas prie socialdemokratinių vertybių patrauks mane link balsadėžės.

– RUSLANAS BARANOVAS –

Godo

Kad patalpa be langų, pastebėdavai ne iš karto, bet kad kažkas ne taip, pajusdavai per kelias sekundes, todėl pirmas impulsas būdavo – bėgti. Tą, beje, ir padarė G., atslinkęs į renginį pavėlavęs, kaip visad – kažkaip keistai pasieniais, kad nereikėtų su niekuo sveikintis ir kalbėti. Išbuvo jame lygiai penkiolika minučių – autistiškas, visokiausių traumų pažeistas, XX amžiuje gimęs *human being*. O ji sėdėjo pirmoje eilėje, pati pasirinkusi tą vietą, ir mintyse slapčia mėgavosi G. kančia – žinojo, ką jam reiškė čia ateiti, vis dėlto jautėsi pranašesnė, nes jos diskomfortas buvo toks didelis, kad, atrodė, iš įtampos ji tuoj išsitaškys po visą žemalubę, klaustrofobišką, sterilios operacinės šviesos nutviekstą patalpą. Tokioje šviesoje visada jautiesi pažeidžiamas, kaip ką tik gimęs kūdikis, – plona, veik perregima oda, kiaurai matomu kraujagyslių tinklu ir riebiom baltom pleiskanom padengtu pulsuojančiu neužsitraukusio momenėlio rombu pakaušyje.

Ji abejingai žiūrėjo, kaip ant scenos maivosi O., – O. mėgo dėmesį ir buvo nejautri jokiems diskomforto indeksams arba bent jau meistriškai maskavosi. Visai kaip ji pati, gebanti apgauti beveik visus, išskyrus G., kuris ją seniai stebėjo ir žinojo, kad ji apsimetėlė. O. įnirtingai mostagavo rankomis, klausinėdama kažkokių klausimų D., staiga D., prieš atsakydamas, smarkiai užsikosėjo, ir ji su pasimėgavimu stebėjo, kaip jo ranka, lyg būtų atskirta nuo kūno, tarsi sulėtintame filme pamažėl artėja prie dailių, tarsi plonu grafitu išpieštų lūpų, pirštai išsiskečia ir, sekundę tapę panašūs į vėduoklę, grobuoniškai užsigniaužia lyg spyruoklė, įsukdama ir iškreipdama dailų lūpų piešinį, lyg tie gniaužtai būtų ne D. – kažkieno kito, o jis, paspringęs užspazmuotoje saujoje paskutiniu kosulio kunktelėjimu, išplečia dideles mėlynas akis, apsuptas neryškaus rusvų blakstienių piešinio, ir atsisuka į O., kuri užsimerkusi ir kvatodama tuo metu mosuoja jam prieš veidą dailiomis madoniškomis plaštakomis, lyg atitekusiomis jai iš baroko epochos protėvių. Salė irgi užsimerkė ir pradėjo kvatoti, tą akimirką G. staigiai, lyg skersvėjo gūsis, dingo už durų, o ji susiėmusi už galvos ir tarsi bandydama apsaugoti tvinkčiojantį momens rombą nuo jai už nugaros sėdinčių dar dešimties eilių su siaubu atsisuko. Kurį laiką padėrusi stebėjo, kaip kvatodamosi prasižioja ir užsičiaupia keliasdešimt burnų, kiekvienoje iš jų po keliasdešimt dantų – vienų visiškai tobulai sveikų, kitų jau išgraužinėtų juosvomis gedimo rievėmis, matė ryškiai baltas, dramblio kaulo ir spalvotas plombas (tokias deda vaikams, kad nežliumbtų), karieso kiaurymes, o nuo kvatojimo visur aplink tvyrojo vos matomas seilių purslų ūkas, ji nevalingai mostelėjo ranka tarsi norėdama jį išsklaidyti, ir tą sekundę visi nustojo kvatotis, kai kurie taip ir liko sėdėti išsižioję, jų burnose pamažėl rinkosi seilės, tekėjo pro lūpų kampučius, kiti kaip stuporo ištikti padėrusiomis akimis žiūrėjo į sceną, o kažkur tolumoje, už uždarų durų, girdėjosi, kaip koridoriumi skuta G., supistas išdavikas, mauna iš visų jėgų, dundėdamas „Ecco“ kerzais, kuriuos užtiko netyčia „Humanoje“ už tris dvim.

Jai baisiai knietėjo pažiūrėti, kas dedasi ant scenos, bet suvokė net negalinti pajudėti, ir dar blogiau – ne todėl, kad ją būtų ištikusi stuporo sustingdytos salės lemtis, o todėl, kad jos kūno nebebuvo, jis tvyrojo kaip rūkas operacinės lempomis spiegiančioje patalpoje – su keliasdešimt išžiotų burnų, jau nebekvėpuojančiu D., spazmiškai sutraukta burna ir užsimerkusia, bet vis lėčiau ir lėčiau rankom, lyg sparnais, mojuojančia O., – jos plaštakos dar gražiau atrodė rožiniame padūmavusiame rūke, lyg saulėlydyje.

•

Po renginio visi ėjo alaus į nykią landynę limpančiomis grindimis. Išsirinko staliuką netoli durų, G., atsiradęs iš kažkur taip, kaip ir dingo, strategiškai pasirinko vietą arčiau išėjimo, O. ir D. iškart sukišo nosis į meniu, galų gale vis viena visi paėmė to paties alaus.

– Ar O. neateis? – paklausė D.

– Jos ir renginy nebuvo, – gūžtelėjo pečiais O.

– Ji gi niekada neateina.

Kurį laiką G., O. ir D. sėdėjo tylėdami, po to, lyg susitarę, vienu metu gurkštelėjo alaus. Artėjo Kalėdos.

– EGLĖ MARIJA FRANK –

Adomas Mickevičius ir laisvoji mūrininkystė

► Atkelta iš p. 5

Skriestuvu, svarstyklėmis, kampainiu
Apdirbk negyvus luitus.

Mūrininkas, naudodamasis skriestuvu, svarstyklėmis ir kampainiu, perkeičia negyvus luitus, t. y. netašytus akmenis, į plytas. „Amatininkai ar tiesiog darbininkai naudojasi skriestuvu, kad išmatuotų savo darbų apimtį, – skaitome pirmojo laipsnio darbų kilimėlyje[13], – o mes, laisvieji mūrininkai, naudojame tą tiesos skriestuvą, kad suderintume savo poelgius su septyniomis pagrindinėmis priedermėmis[14]. Svarstyklės reiškia lygybę tarp ložės brolių ir luominių skirtumų naikinimą. Kaip nuo atskirų statinio dalių pusiausvyros priklauso visumos stabilumas, taip ir nuo lygybės priklauso visos draugijos galia. Kaip statinys privalo būti vientisas, taip ir laisvojoje mūrininkystėje turi klestėti vienybė tarp brolių[15]. Ir pagaliau kampainis reiškia mūsų brangiausiojo brolio Hiramo uolumą ir ištikimybę masoniškiems įstatymams bei dorybę, nuo kurios niekada nebuvo nutolęs.“[16]

„Filaretų dainoje“ Mickevičius dar kartą pamini skriestuvą:

Bo gdzie się serca palą,
Cyrklem uniesień duch...

Nes ten, kur širdys liepsnoja,
Dvasia, ekstazės skriestuvu...

To meto poetams masonams, tokiems kaip Kożmianas, Osińskis ir Brodzińskis, nedarė įspūdžio akivaizdus Mickevičiaus polinkis į laisvąją mūrininkystę ir jie aštriai kritikavo jo poeziją.

Man žinomuose lietuviškų ložių narių sąrašuose Adomo Mickevičiaus nėra. Taip pat neturiu ir jokio kito tiesioginio jo priklausymo ložei įrodymo. Masonu jis galėjo būti 1819–1822 m., t. y. nuo universiteto baigimo iki laisvosios mūrininkystės uždraudimo*****. Gali būti, kad Mickevičiaus gyvenimas tuo metu Kaune, kur ložių nebuvo, galėjo būti kliūtis jam tapti masonu. Derėtų pažymėti, kad į spausdintus ložių narių sąrašus būdavo įtraukiamos pavardės tik tų narių, kurie duodavo sutikimą[17].

II. Mistinės laisvosios mūrininkystės įtaka

Sostinėje prie Nevos Mickevičius susipažįsta su žymiais masonais: kaštelionu Aleksandru Chodkiewiczium ir dailininku Józefu Oleszkiewiczium. Pastarasis padarė didžiulę įtaką mūsų dainiui.

Oleszkiewiczius buvo lenkiškos Peterburgo ložės katedros meistras ir turėjo didžiulį autoritetą tarp visų sostinės masonų. „Kai tik kitose ložėse kildavo neaiškumų dėl Ordino įstatymų traktavimo, – rašo Przecławskis, – arba abejonių dėl ritualo, būdavo siunčiami pasiuntiniai pas Oleszkiewiczių, ir jo žodis būdavo paskutinis.“[18]

Jis nepaprastai stengėsi kuo tiksliausiai laikytis septynių laisvojo mūrininko prievolių ir ypač daug gailestingumo rodė vargšams. Apie jį pasakota, jog kartą kažkoks piktadarys gatvėje norėjo jį apvogti, tačiau supratęs, kad buvo užkluptas, leidosi bėgti. Oleszkiewiczius jį pasivijo ir persigandusiam vagiui, kuris ant kelių prašė pasigailėjimo, atidavė savo pinigus, sakydamas, kad šiam jų išties reikėjo, nes kitaip nebūtų ryžęsis vagystei. Oleszkiewicziaus labdaringumą Mickevičius įamžino šiais žodžiais:

Bo rozdawając między lud jałmużny,
Każdego z biednych po imieniu witał,
Tamtych o żony, tych o dzieci pytał.

Dalindamas labdarą žmonėms,
Į kiekvieną bėdžių kreipėsi vardu,
Teiravosi – vienų apie žmonas, apie vaikus kitų.

Peterburgo mistiko masoniškąją ideologiją ir jo svajas apie visos žmonijos, o ne tik lenkų tautos laimę Mickevičius apibūdina taip:

I widzi całe w męczarniach narody,
Czuje, co cierpią, mają cierpieć wieki,
I przewiduje, jak jest kres daleki
Tylu pokoleń zbawienia – swobody.[19]

Ir mato kenčiančias tautas,
Kad tai, ką kenčia, kentės per amžius,
Ir nujaučia, kaip toli dar
Tiekos kartų išganymas – laisvė.

Susitikus prie Nevos krantų, Oleszkiewiczius šiais žodžiais kreipiasi į Mickevičių:

Chrześcijaninem jestem i Polakiem,
Witam cię Orła i Booza znakiem.[20]

Krikščionis esu ir lenkas,
Sveikinu tave Erelio ir Boazo ženklu.

Erelis Mickevičiui, be abejo, reiškė „Baltąjį erelį“ – ložės, kuriai vadovavo Oleszkiewiczius, pavadinimą. O dėl Boazo, tai reikalas tas, kad I ir II laipsnio masonų ložėje, kaip nuoroda į Saliamono šventyklą, stovi dvi kolonos – šiaurinė ir pietinė. Šiaurinė – mokinių – kolona, greta kurios jie gaudavo savo uždarbį, vadinasi Jakinas ir reiškia dorybę. Pietinė – pameistrių – kolona, prie kurios jie gaudavo savo uždarbį (čia kalbama apie mokinių ir pameistrių, dirbusių Saliamono šventyklos statybose, užmokestį), vadinasi Boazas ir simbolizuoja išmintį. Boazo pavadinimą atitinka mistinė sąvoka „Dieve tai yra stipru“[21]. Jakinas yra mokinio, o Boazas – pameistrio atpažinimo žodis. Šie žodžiai, kaip didi šventenybė, yra laikomi paslaptyje. „Kad jokio smalsaus ar kandaus pasauliečio nebūtume užklupti, – skaitome antrojo laipsnio ritualo aprašyme, – juos tariant, saugojamės šiuos žodžius skiemenuodami, pvz., kai kuris nors iš brolių reikalauja šio žodžio, atsakome taip: pasakyk man pirmą raidę, aš tau pasakysiu kitą; tuomet tas, kuris klausė, taria B, tu atsakai O, tada tasai taria A, tu – Z, paskui tu sudedi pirmąjį skiemenį, jis – kitą, ir pagaliau ištariamas visas žodis******, ir broliai triskart apsikabina.“[22]

Taigi Oleszkiewiczius sveikina Mickevičių kaip pameistrį, antrojo laipsnio brolį. Tai vyko 1824 m., praėjus dvejiems metams po laisvosios mūrininkystės uždraudimo. Nors vyriausybė buvo pakanti „Baltojo erelio“ ložei, pastaroji tuo metu jau nebeveikė, tačiau galėjo vykti slapti ložės posėdžiai, kuriuose dalyvavo ir Mickevičius.

Poetas taip apibūdina Oleszkiewiczių:

Biblią tylko i kabałę bada,
I mówią nawet, że z duchami gada.[23]

Vien Bibliją ir kabalą tyrinėja,
Ir netgi kalbama, kad su dvasiomis bendrauja.

Šis bendravimas su dvasiomis – tai ne kas kita, o Saint-Martino ir Swedenborgo mokymas. Žymus mistikas Saint-Martinas savo mokytojo Martinezo Pasqualio buvo įšventintas į Koenų sąjungos laisvąją mūrininkystę ir vėliau sukūrė savo *rite rectifie* [pataisyto ritualo] sistemą, dar vadinamą martinizmu. Ši sistema po Galijos konvento susijungė su prancūziškąja griežtojo paklusnumo sistema ir įsteigė *l'ordre des chevaliers de la Cité sainte* [Šventojo miesto riterių ordiną]. Saint-Martinas laikė laisvąją mūrininkystę dieviškumo apraiška ir tvirtino, kad ji atsirado kartu su pasaulio sukūrimu. Šio mistiko kūriniai, o ypač „Des Erreurs et de la Vérité“ [„Paklydimai ir tiesa“], buvo pripažinti masoniškojo mokymo pagrindais[24].

Nėra nė mažiausios abejonės, kad su Saint-Martino mokymu Mickevičių supažindino Oleszkiewiczius[25], greičiausiai ilgų tarpusavio pokalbių metu. Tie pokalbiai Mickevičių „išgydė ne tiek nuo netikėjimo, kiek nuo indiferentizmo, kuriuo negalavo“[26].

Mickevičius neslepia Peterburgo mistiko įtakos, „Lenkų tautos ir lenkų piligrimystės knygose“ rašydamas, kad panaudojo jose tai, ką išgirdo „ypač iš lenko, pavarde Oleszkiewiczius, lūpų“. Saint-Martino įtaką šiai knygai yra nurodęs prof. Pigońis[27]. „Regėjimas“ „Vėlinėse“ – tai taip pat Saint-Martino įtaka, kaip ir paslaptingi „keturiasdešimt ir keturi“[28]. „Skaitau nedaug, – rašo Mickevičius 1833 m., – daugiausia Saint-Martino veikalus“ ir naudoja juos savo vėlesniam darbui[29]. Mickevičiaus misticizmas toliau plėtojosi ir „Susivienijusių brolių“ ratelyje.

Dvasių pasaulį pažinusio Swedenborgo, kurio idėjas, ypač Naujosios Jeruzalės idėją, perėmė mistinės pakraipos laisvoji mūrininkystė, filosofija taip pat nebuvo svetima Mickevičiui. Swedenborgo įtaką „Vėlinių“ trečiajai daliai yra aptaręs prof. Pigońis[30]. Mickevičius buvo veikiamas ir rozenkreicerio Boehmės, vieno iš alchemijos ir hermetikos autoritetų, mokymo[31]. „Iš šiandienos mistikų didžiausias yra Boehmė, – neslepia susižavėjimo mūsų dainius, – didžia, skaisčia ugnimi liepsnojanti siela, savo vizijas tapanti ugningais žodžiais. Kartu jis ir dieviškasis pranašas, ir toks aiškiaregys šiuolaikinėms krikščioniškoms tautoms, koks buvo Izaijas hebrajams.“

Saint-Martinas tapo Mickevičiui jungiamąja grandimi pereiti prie tovianizmo, rašo prof. Pigońis. O Saint-Martino įtaką Towiańskiui reikia laikyti visiškai įrodytu faktu, be to, „sutariama, kad jųdviejų pažinties tarpininkė buvo to meto laisvoji mūrininkystė“. Towiańskis iš prancūzų mistiko, be kita ko, perėmė reintegracijos ir metempsichozės idėjas, be to, „metempsichozę, kaip organinį motyvą, perkeitė į kosmogoniją, padarydamas ją pagrindine abiejų mistikų istoriosofijos ir eschatologijos atrama, pavertė ją pasaulėžiūros pamatu – visa tai įtikinamai liudija genetiškai artimą Towiańskio vaizduotės ir tikėjimo pasaulių jungtį su Saint-Martino mistika“. Abiem mistikams „tiesiogine šio žodžio prasme – viskas egzistuoja per dvasią ir dvasiai“[32]. O iš Swedenborgo Towiańskis perėmė mokymą apie kosmologines kolonas ir vaizdinius.

Taigi matome, kad, susipažindamas su Towiańskiu, Mickevičius – padedamas dvasinio Peterburgo masonų vadovo – buvo puikiai susipažinęs su Saint-Martino mokymu, kaip ir su Swedenborgo ir Boehmės filosofija. O pažiūros, kurias skelbė šie trys garsūs mistikai, buvo, kaip jau minėjau, be išlygų priimtos mistinės laisvosios mūrininkystės atšakos.

Laikui bėgant Mickevičius akivaizdžiai nutolo nuo laisvosios mūrininkystės, teigdamas, kad iš jos beliko „tik grynos formos“[33].

Iš: Stanisław Małachowski-Łempicki. Mickiewicz a wolnomularstwo. „Ruch Literacki“, 1930, Nr. 7
Vertė Žilvinas Norkūnas

---

[13] Žr. išn. 9.
[14] Septynios priedermės yra: pasitikėjimas, nuoširdumas, gailestingumas neturtingiesiems, paklusnumas, švelnumas ir kantrybė, drąsa ir paslapčių saugojimas.
[15] *Algemeine Handbuch der Freimauerei... von Lennings Encyklopädie der Freimauerei*, Leipzig, 1900.
[16] *Precis du resp. Ordre de l'art royal et maçonique*, 1784. Rankraštis.
[17] Ložės „Sokrato mokykla“ statybų knyga. 5818/19 t. š. m., Vilniaus UB, rankraščių sk., b. 469.
[18] *Prace Komisji do badań nad historią literatury i oświaty*, t. I., Warszawa, 1914. Józef Przecławski: Józef Oleszkiewicz.
[19] „Vėlinės“, III d.
[20] „Vėlinių“ III dalį pagal Adomo Mickevičiaus rankraštį išleido Józefas Kallenbachas (Krokuva, Valstybinės mokslų akademijos leidinys, 1925). Žodžius „Erelio ir Boazo ženklu“ poetas – kaip žinoma – pakeitė į „Kryžiaus ir Vyties ženklu“.
[21] Žr. išn. 15.
[22] Žr. išn. 9.
[23] „Vėlinės“, III d., Oleszkiewiczius.
[24] Žr. išn. 15.
[25] Žr. išn. 18; Stanisław Pigoń, *Z epoki Mickiewicza*, Lwów, 1922. Stanisław Kołbuszewski, *Ziemski mesjasz narodów*, Poznań, 1930.
[26] Przecławski, *op. cit.*
[27] Pigoń, *op. cit. Idee Saint-Martina w „Księgach Narodu Polskiego i Pielgrzymstwa Polskiego“*.
[28] Kołbuszewski, *op. cit.*
[29] *Zdania i uwagi z dzieł Jakoba Bema, Anioła Ślązaka i St. Martina*, 1836.
[30] Pigoń, *op. cit. Przypuszczalny ślad Swedenborga w III częsci „Dziadów“*.
[31] *Rozprawa Mickiewicza o Boehmem*, Warszawa, 1898.
[32] Prof. Pigońio citatos, *op. cit.*
[33] Slavų literatūros kursas, Mickevičiaus dėstytas *Collège de France*. Felikso Wrotnowskio vertimas. XXVII paskaita, 1842 05 31, antradienis. „Keletą metų prieš revoliuciją Prancūzijoje tam tikruose sluoksniuose buvo galima pastebėti savotišką religinio gyvenimo atsigodėjimą: tai buvo tarsi neaiški religijos poreikio nuojauta, kai visuotinai buvo skelbiamas jos nuosmukis. Masonų ložės Monpeljė ir Lione daug dirbo šia linkme ir į savąsias paslaptis norėjo įtraukti kai kurias esmines krikščionybės tiesas. Keisčiau yra tai, kad žmogiškasis protas, taip energingai tuo metu atmetinėjantis bažnytines dogmas, buvo palankus draugijai, iš kurios, tiesą sakant, beliko tik grynos formos, ir, griaudamas krikščioniškas dogmas, guviai priimdavo nepažįstamus laisvosios mūrininkystės ritualus. To meto ložėse žymų vaidmenį vaidino jau minėtas Saint-Martinas...“

***** 1822 m. caro Aleksandro I įsaku Rusijoje masonų judėjimas buvo uždraustas.
****** Iš tiesų visas žodis neištariamas – vienas iš brolių pasako pirmą skiemenį BO, kitas pasako antrą AZ, taip laikoma, kad žodis ištartas.

LIUDMILA PETRUŠEVSKAJA

Liudmila Petruševskaja (g. 1938) – rusų prozininkė, dramaturgė, poetė, scenaristė, dainininkė, dailininkė. Kelių dešimčių knygų autorė, Puškino (1991), Rusijos Federacijos valstybinės (2002), Bunino (2008) ir kitų premijų laureatė; kūryba versta į daugiau kaip tris dešimtis kalbų. Lietuviškai išleista Petruševskajos autobiografinė apysaka „Mergaitė iš „Metropolio“ (2011, vertė N. Kvaraciejūtė). Čia spausdinami kūriniai iš vaikams ir suaugusiesiems skirtos pasakų knygos „Nesąmonių lagaminas“ *(Чемодан чепухи, 2001).*

Katinas, kuris mokėjo dainuoti

Kartą gyveno katinas, kuris mokėjo dainuoti ir vakarais dainuodavo savo pažįstamai katei. Bet jo pažįstama katė į jį nekreipė jokio dėmesio ir niekados neidavo pasivaikščioti, o visus vakarus praleisdavo prie televizoriaus ekrano. Tuomet katinas apsisprendė pats sudainuoti per televiziją. Jis atvyko į televizijos studiją dainuoti, bet jam ten pasakė:

– Mes nepriimame su uodegomis.

Katinas tarė:

– Tai vieni niekai.

Jis nuėjo už kampo, apsijuosė uodegą aplink juosmenį ir grįžo į televiziją.

O ten jam vėl pasakė:

– O kodėl jūsų veidas dryžuotas? Televizoriaus ekrane tai gali atrodyti keistai – visi pamanys, kad sugedo jų televizorius.

Katinas tarė:

– Tai vieni niekai.

Ir jis vėl nuėjo už kampo, pasitrynė į baltą sieną ir tapo pats baltas kaip siena. Bet televizijos studijoje jo vėl paklausė:

– Kokios gi čia kailinės jūsų pirštinės?

Tada katinas supyko ir pareiškė:

– Kailinės pirštinės? O šituos ar matėte? – Ir parodė ilgus, aštrius nagus.

Jam buvo pasakyta:

– Na, žinote, su tokiais nagais mes dainuoti televizijoje išvis nepriimame. Viso gero!

Tuomet katinas sušuko:

– O aš dabar jūsų televiziją sugadinsiu!

Jis užsiropštė į televizijos bokštą ir ėmė šaukti:

– Miau! Mriau! Friau! Pš pš! Kū kū! Do re mi fa sol!

Ir visos televizijos laidos ėmė painiotis. Tačiau žiūrovai kantriai sėdėjo ir žiūrėjo. O katinas šaukė vis garsiau, ir viskas dar labiau susipainiojo, ir žinių pranešėjas buvo parodytas aukštyn kojomis. Tačiau žiūrovai kantriai sėdėjo ir žiūrėjo, tik galvas pasuko taip, kad galėtų matyti apverstą vaizdą. Tarp jų buvo ir katino pažįstama katė.

O katinas šokinėjo ir bėgiojo po televizijos bokštą, ir laidos tapo ne tik apverstos, bet ir perkreiptos. Ir visi žiūrovai persikreipė, kad būtų patogu stebėti perkreiptus vaizdus. Ir katino pažįstama katė, ir ta, nelaimėlė, visa persikreipė. Bet tada katinas letena kliudė ant bokšto kažkokį išmoningą rezginį, ir televizoriai sugedo ir užgeso.

Ir tuomet visi išėjo į lauką pasivaikščioti. Katino pažįstama katė, visa persikreipusi, taip pat išėjo pasivaikščioti. Katinas visa tai pamatė iš aukštybių, nušoko, priėjo prie savo pažįstamos ir pasiteiravo:

– Vaikštinėjate?

Ir jie nuo to karto eidavo pasivaikščioti dviese, ir jau tada katinas sudainavo jai visas savo dainas, kurias norėjo.

Apsauginis

Vienas apsauginis liūdnai gyveno savo apsaugos poste. Jo žmona jį metė ir išėjo, ir naktimis apsauginis stebėdavo mėnulį ir nemiegojo iš pagarbos profesijai. Jis mąstė apie tai, kad ir vaikai jo neaplanko, vyresnieji jau seniai dirba apsauginiais (šeimos dinastija) ir sėdi savo postuose, o štai jaunėliai galėtų užlėkti. Tačiau nei jų vardų, nei kiek jų iš viso, nelaimėlis apsauginis negalėjo atsiminti. Taigi ir pats buvo ne metų tėvelis. Jis žvelgdavo į mėnulį, ir jam kildavo noras staugti dėl neteisingai nugyvento gyvenimo: nakties vardas vienatvė.

Vieną kartą, dieną, jis miegojo tarnybos vietoje, ir jį pažadino linksmas vestuvių šurmulys. Jis išlindo laukan ir – bumbt! – išvydo savo buvusią žmoną, kuri nekreipė į jį dėmesio. Maža to, būtent ji šventė savo linksmas vestuves.

Šalia buvusiosios jis pastebėjo jaunikį, kaimyninio automobilių parko darbuotoją, taip pat apsauginį – jis turbūt pasiėmė laisvadienį šia proga. Iš paskos, pridusę, sekė kviestiniai svečiai. O siaube, tai buvo pirmasis, antrasis, trečiasis ir taip toliau vyrai jo buvusios žmonos! (Pats jis buvo jai penktas, atrodo.) Suprantama, su mūsų apsauginiu jie buvo artimi pažįstami, maža to, jis juos pažinojo kaip kolegas iš darbo.

Žmona buvo pagarsėjusi geru skoniu. Mūsų nelaimingasis, buvęs penktasis vyras, taip pat audė mintį prisijungti prie vestuvių procesijos, netgi puolė prie vartų, tačiau, prisiminęs netolimą praeitį, žmonos elgesį ir kaip jį, teisėtą vyrą, atstūmė, spjovė į viską ir liko darbo vietoje. Trumpai tariant, jis prisiminė, kaip ji nusisuko ir išėjo – akivaizdu, nuskuodė ieškoti nuotykių, kurie laukė jos tiesiog už kampo. Kaip ji šūktelėjo: „Norisi pailsėti, atsipalaiduoti, išsilaisvinti! Norisi skyrybų!“

Bet tą akimirką, pačioje minčių kulminacijoje, jam buvo pristatyti pietūs (juos visada patiekdavo tiesiog darbo vietoje). Pietų papuošalas buvo kaulas, styrantis iš sriubos puodo lyg baslys. Bet vos mūsų apsauginis prisiartino prie kaulo, vėl išvydo tą pačią vestuvių palydą, kuri dabar artėjo iš kitos pusės. Turbūt jaunieji susirašė ir dabar vyko namolei taip pat šurmulingai, kaip ir atvyko.

Jaunoji su naujuoju vyru pralėkė pro šalį, o štai trečiajam ir septintajam staiga atsirado reikalų ties budėjimo postu, jie stabtelėjo, prireikė aplankyti Korefaną (mūsų apsauginį). O gal iš puodo garuojantis aromatas priviliojo draugus. Trumpai tariant, iš jų veidų išraiškos buvo matyti, kad jie abejoja, ar likti čia, ar skubėti į vestuvių puotą. Vis dėlto ne šiaip sau mūsų apsauginis pasirinko tokią griežtą profesiją, jis atsistojo ir pasitiko tariamus draugus ilga ir įmantria fraze. Jie ilgai tarpusavyje šnekėjosi, iki tol, kol šeimininkė, teta vardu Patimat, sušuko pro langą:

– Klausyk, įkyrėjai – kaip šuo: tas pats per tą patį. Loja, loja, kaip konferencijoj. Tuoj atnešiu kibirą vandens.

Ir mūsų apsauginis išvijo savo buvusius giminaičius – Bobiką ir Tuziką ir paskui ilgai vienas pat, vizgindamas uodegą, triūsė ties mylimu kaulu. Visgi vienatvė turi ir gerąją pusę, pagalvojo jis.

Jaunasis Asilas

Kartą gyveno jaunas Asilas, kuris turėjo šiokį tokį nepatogumą, t. y. keturias ausis. Jis girdėdavo kiekvieną garselį, net už kelių kilometrų. Jeigu, tarkim, gretimame kaime kas nors savo tvarte nusičiaudėdavo, Asilas klykdavo kaip skerdžiamas:

– Kodėl taip garsiai? Gal iš patrankos šaudot?!

Ir galiausiai visi ėmė iš jo juoktis. Bet juk tikrai, kas gi nei iš šio, nei iš to ims rėkti sėdėdamas tyloje, tarkim:

– Padėkite telefono ragelį, juk pypsi!

Arba:

– Prašom užsukti čiaupą, vanduo teka!

Ir visa tai sako nežinia kam. Ateidavo netgi iš kitų gyvenviečių paerzinti jaunojo Asilo: barbendavo į stogą, braižydavo akmenukais stiklą ir taip toliau...

Asilas labai kankinosi, šūkaudavo kaip laukinis ir galiausiai nusprendė sprukti iš miesto. Jis užsimaukšlino kepuraitę, kad paslėptų savo keturias ausis, ir dar užsikimšo jas vilnonėmis kojinėmis, – taip išvis nieko nebegirdėjo, – ir iškeliavo. Ėjo laukais, traukė miškais, perplaukė upę ir įžengė į miestą. Tas miestas buvo nepaprastas: gyveno ten vien gyvūnai.

Visi spoksojo į jaunąjį Asilą, o ypač į jo kepuraitę. Ir karvė vardu Belka taip jam tarė:

– Kokie jūsų šio vakaro planai? Ateikite į mano gimtadienį.

Asilas pasikasė po kepuraite, o iš tikrųjų ištraukė vieną kojinaitę iš ausies ir paprašė pakartoti, kas buvo sakyta. Karvė nustebusi pakartojo. Asilo atsargos seko, liko tik riekutė duonos, tad jis su džiaugsmu sutiko.

Vakare paaiškėjo, kad stalai lūžta nuo skanumynų. Ten buvo emaliuoti dubenys šviežio šieno. Stovėjo trys kibirai pamazgų ir gulėjo pilnas padėklas sausų žievelių. Jaunasis Asiliukas ilgai puotavo Belkos namuose. Galiausiai šeimininkė tarė:

– Ar galėtumėte man padaryti paslaugą ir pagyventi pas mus kurį laiką? Tvartas pas mus dviejų aukštų, kaip matote.

Asilas vėl pasikasė po kepuraite (jūs jau supratote kodėl) ir sutiko – juk vis tiek jis neturėjo kur dėtis. Jis įsitaisė daržinėje ir tai šieną kramsnojo, tai ritinėjosi ant jo: neapsakomas malonumas!

Netrukus pas jį į daržinę ėmė plūsti įvairių gyventojų: karvės, arkliai, avys, kupranugariai ir netgi vienas krokodilas, dėdė Kolia. Visi jie ateidavo pažiūrėti keistos jaunojo Asilo kepuraitės ir neįprastos elgsenos: prieš atsakydamas į klausimą, jis visad kilstelėdavo kepuraitę ir mąstydavo kasydamasis, o paskui paprašydavo pakartoti klausimą.

Visus tai maloniai stebino: toks jaunas ir toks solidus! Niekados neatsakys nepasiruošęs, visada pamąstys! Net ir tada, kai klausdavo jo vardo, jis visų pirma pasikasydavo po kepuraite. Jį netgi norėjo išrinkti meru.

Tačiau po tokių apsilankymų Asiliukui reikėdavo kruopščiai sutvarkyti daržinę, darbuotis šakėmis, nes juk gyventojai ateidavo pas jį nesusilaikantys, paliekantys po savęs „blynų“, kaip juos vadindavo Belka. „Ir vėl „blynų“ prigamino“, – kalbėjo ji, lankydama jaunąjį Asilą. Ir pati Belka taip pat nesigėdydavo.

Jaunasis Asilas pajuto ilgesį. Kaime pas juos šito nebūdavo. Kaime visi gyveno tvarkingai. Netrukus karvė Belka, užėjusi į svečius, tiesiai šviesiai pasakė:

– Iš tiesų visiems labai įdomu, kodėl jūs niekad nenusiimate kepuraitės. Jie kalba, kad po jūsų kepure valdymo pultelis, kad jūs – dirbtinis asiliukas, asiliukas robotas. Kai jūs lankotės svečiuose, niekad nepaliekate „blynų“ po kojomis. Jūs netauškiate kaip visi, nešūkaujat, jūs visad kalbate ne iš karto, o tik patikrinęs po kepuraite. Ką jūs atsakysite į tai?

Asilas kilstelėjo kepuraitę ir paprašė pakartoti. Karvė Belka sušuko:

– Štai matote, gyventojai teisūs! Nusiimkite tą savo kepuraitę! Jūs – dirbtinis intelektas!

Teko Asilui nusivožti kepuraitę, ir jo keturios ausys išlindusios styrojo kaip varnalėšų krūmas. Beje, jos stovėjo tvirtai, nes kiekvienoje buvo po vilnonę kojinaitę.

– Koks grožis! – šūktelėjo Belka. – Jūs iš kokios planetos?

O kadangi vieną kojinaitę iš ausies Asilas ištraukė norėdamas išgirsti klausimą, karvės riksmas tiesiog persmelkė jį. Jis užsidėjo kepuraitę ir pranešė, kad išvyksta atgal į gimtinę.

Kaipmat vietiniai gyventojai atitempė vežimaitį su dovanomis – jame buvo visko: šieno, moliūgo žievelių, duonos kriaukšlių, o ant viso šito gėrio puikavosi mėgstamiausias vietinis gardumynas – ryšulėlis laikraščių.

Asilas įsikinkė į vežimaitį ir ėmė tempti link gimtojo kaimo, o vietiniams pasakė, kad nelydėtų. Šie, žvelgdami į dangų, kuriuo turėjo pralėkti su vežimaičiu jaunasis Asiliukas gimtosios planetos link, tikėdamiesi dundėjimo, pakluso ir liko stovėti vietoje.

Ten mes juos ir palikime, visai gali būti, kad jie iki šiol ten laukia, o štai savame kaime Asilą pasitiko šiltai ir pasakė:

– Be tavęs čia stojo visiška tyla! Niekas nešūkauja, niekas nesibaladoja, niekas nebraižo stiklo! Mes supratome, koks gėris yra tyla, ir dabar skiriam tave eiti pagrindinio tylos sergėtojo pareigas. Mėnesinė alga bus, kokios tik pageidausi.

Ir Asilas gavo kabinetą, kuriame valdė tylą. Jis, tiesa, kamštelių iš ausų neišsitraukė, kad neskirtų baudų gyventojams už kiekvieną nusičiaudėjimą. Tačiau stambaus masto nusikaltimams jis užkerta kelią, ypač baudas skiria gaidžiams.

O algą jaunasis Asilas gauna vakarykščiais laikraščiais. Tuo laikotarpiu, kol gyveno mieste, jis pamėgo laikraščius, negali be jų nė dienos. Ir netgi ruošiasi išmokti skaityti.

Vertė Monika Kazlauskė

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(*gkazlauskaite@gmail.com*, 8 698 78 771).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).

Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*

Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 422 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 6, 7, 10–13), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3, 4, 14), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“, 2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA